

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ALEVİ-BEKTAŞI KLASİKLERİNİN DİN KÜLTÜRÜ VE
AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ İNANÇ VE
İBADET KONULARINA GÖRE İNCELENMESİ**

SÜLEYMAN ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ M. FATİH TURANALP**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süleyman ÖZKAN		
	Numarası	108102081005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Alevi- Bektaşî Klasiklerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki İnanç ve İbadet Konularına Göre İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Süleyman ÖZKAN
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süleyman ÖZKAN
	Numarası	108102081005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP
	Tezin Adı	Alevi-Bektaşî Klasiklerinin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki İnanç ve İbadet Konularına Göre İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Alevi-Bektaşî Klasiklerinin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki İnanç ve İbadet Konularına Göre İncelenmesi** başlıklı bu çalışma 10/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	M. Fatih TURANALP	
2	Prof. Dr.	Mustafa TAVUKÇUOĞLU	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Muhammet Mustafa BAYRAKTAR	

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süleyman ÖZKAN		
	Numarası	108102081005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP		
Tezin Adı	Alevi- Bektaşî Klasiklerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki İnanç ve İbadet Konularına Göre İncelenmesi			

Bu çalışmanın amacı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (İDKAB) Ders müfredatına göre inanç ve ibadet konularının Alevilerce kabul gören temel kaynaklarda (Alevi Bektaşî Klasiklerinde)ne derece yer aldığını ortaya koyarak Alevi kültürü ile yetişen öğrencileri kendi geçmiş değerleriyle buluşturmadır.

Araştırmamızın birinci bölümünde, Kavramsal Çerçeve Alevilik ve Alevilikle ilgili temel kavramlar açıklandıktan sonra İDKAB Öğretim Programı inanç ve ibadet konuları tanıtılmış, Kuramsal Çerçeve ise İDKAB Öğretim Programı ve bu ünitelerin kazanımları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Alevi Bektaşî Klasiklerinde İDKAB dersi inanç ve ibadet konularının ne derece yer verildiği literatür tarama yöntemi ve nitel araştırma tekniğiyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet konularının Alevilerce kabul gören bu klasiklerde yer aldığına rastlanılmıştır. Bu durum da bizlere İDKAB öğretim programı inanç ve ibadet konularının Alevi kültürü ile yetişmiş öğrencilerin dini yaşantılarıyla uyumlu olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Din eğitimi, DKAB dersi, öğretim programı, Alevilik, program geliştirme.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Süleyman ÖZKAN		
	Student Number	108102081005		
	Department	Philosophy And Relligious Sciences/ Religious Education		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih TURANALP		
Title of the Thesis/Dissertation	Investigation of Alevi-Bektashi Classics According to Faith and Worship Subjects in Primary School Religious Culture and Moral Education Curriculum			

The aim of this study is to bring together the students, who are grown Alevist culture, with their past values by revealing to what extent of the belief and the worship issues, that are included in Religious Culture and Moral Knowledge in Primary Education (RCMKPE) lesson, exist in basic resources (Alevist –Bektashi Classics) which are agreed by Alevists.

In the first part of the research, after basic concepts related to Alawism are explained as a cognitive framework, the belief and the worship issues of RCMKPE Programme are introduced and, then as a hypothetic framework, information about the acquisition RCMKPE Programme is supplied. In the second part, what extent of the belief and the worship issues of RCMKPE lesson in Alevist-Bektashi Classics, is objected with the method of literature scanning and the technique of qualitative search.

As the result of the research, it has been seen that the belief and the worship of RCMKPE programme are included in these classics that are agreed by Alevists. This case has shown us that, the belief and the worship issues of RCMKPE programme are coherent with the religious lives of students, who are grown in Alevist culture.

Keywords: Religious education, Religious Culture and Ethics Course, curriculum, Alawism, program development

ÖN SÖZ

İlk insanla başlayan din eğitimi günümüzde hem örgün hem de yaygın eğitim kurumları içerisinde önemli bir alanı oluşturmakta ve insanların manevi alandaki ihtiyacını gidermektedir. Her ne kadar birey ve toplum hayatında sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişmeler olsa da inanma ihtiyacı ilk günkü gibi tazedir. Bu ihtiyaç tarih boyunca din eğitimi kavramı ile doldurulmaya çalışılmıştır. Din eğitimi; kişilerin dini değerleri, İslam'ın, iman ve ibadet esaslarını doğru bir şekilde anlamalarını sağladığı ölçüde başarılıdır. İslam'ın şemsiyesi altında aynı duygu, düşünce ve değerle buluşturduğu ölçüde muvaffakiyet içerisindedir.

Tarihin her döneminde teslimiyetin gerektirdiği ölçüde davranan bireyler olduğu gibi, kimi zaman kısmen kimi zamanda tamamen aksi yönde hareket eden, farklı duygu ve düşünce içerisinde olan kişiler olmuştur. Günümüzde de din eğitimi alanında buna benzer durumlar yaşanabilmektedir. Hızla gelişen ve değişen bir çağda din eğitimi yöntemi her ne kadar kendini yenilemiş olsa da farklı kesimlere aynı derece de ulaşamamaktadır. Aynı inanca sahip dini topluluklarda bile kimi zaman farklı yorumlar kimi zamanda farklı beklentiler ortaya çıkabilmektedir. Ülkemizde de bu anlamda karşımıza çıkan farklılıklardan biri de Alevilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (İDKAB) dersinden beklentileri konusudur.

Aslında Alevilik hakkında çok konuşulan ve yazılan bir alandır. İslam Tarihi boyunca, Aleviliğin ne olduğu, Alevilerin özellikleri, Alevilerin toplumdaki yeri, Aleviliğin İslam'daki yeri gibi konular tartışılmış tartışılmaya da devam etmektedir. Özellikle günümüzde kendisini Alevi olarak tanımlayan kesimlerin kırsal alandan şehirlere göç etmesiyle birlikte bu alan, daha karmaşık bir hal almıştır. Kırsal alanlarda yaşayan bu kişilerde, dini eğitim sözlü geleneğe dayanarak devam etmesine rağmen, şehirleşmeyle birlikte bu sözlü gelenekte de önemli kopukluklar yaşanabilmektedir. Özellikle Alevi kültürü ile yetişen genç nesiller için bu durumu düşündüğümüzde işlerinin bir hayli zor olduğu görülebilir. Alevi kültürü ile yetişen bu genç nesillerin (öğrencilerin), Din öğretimi programı içerisinde yer alan, İslam

dininin olmazsa olmazı kabul edilen, inanç ve ibadet öğrenme alanlarında da farklı beklentilere girebilmektedirler.

Bu çalışmada İDKAB öğretim programında yer alan inanç ve ibadet öğrenme alanlarının konularını, kazanımlarını ortaya koyduktan sonra, Alevi- Bektaşî Klasikleri bu alanda bir incelemeye tutularak, Alevi kültürü ile yetişen öğrencilerin, bu öğrenme alanına yönelik itirazlarına ve beklentilerine çözüm üretmek hedeflenmiştir.

Bu amaçla çalışmamızın birinci bölümünde, Alevilik alanında bir takım açıklamalara yer verildikten sonra, geliştirilen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise İDKAB öğrenme alanlarından inanç ve ibadet konularının Alevi- Bektaşî klasiklerinde ne derece işlendiği konu konu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece Alevi kültürü ile yetişen öğrencilerin geçmiş kaynaklarla buluşması sağlanırken İDKAB öğretim programındaki inanç ve ibadet öğrenme alanlarına karşı olumlu tutum geliştirmeleri hedeflenmiştir.

İDKAB dersinin inanç ve ibadet öğrenme alanlarının Alevi- Bektaşî Klasiklerinde ne derece yer aldığını ortaya koymak adına hazırlanan bu çalışmada, öznel görüş ve değerlendirmelerden mümkün olduğunca kaçınılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız boyunca ilgi ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fatih TURANALP'e ve Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU'na teşekkür ederim. Çalışmamı inceleyip değerlendiren, görüş ve önerileri ile katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Mustafa BAYRAKTAR'a da şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez sürem boyunca yardımlarını esirgemeyen tüm hocalarıma, arkadaşlarıma ve değerli eşime burada teşekkürü bir borç bilirim.

Süleyman ÖZKAN

KONYA-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X

Giriş	1
1. Çalışmanın Konusu ve Problemi.....	3
2. Çalışmanın Amacı.....	5
3. Çalışmanın Yöntemi	7
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	8

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TEMEL KAVRAMLAR	10
1.1.1. Din.....	10
1.1.2. Mezhep.....	11
1.1.3. Alevilik.....	12
1.1.4. Bektaşilik	15
1.1.5. Kızılbaşlık	17
1.2.KURAMSAL ÇERÇEVE	21
1.2.1. İDKAB Öğretim Programı	21
1.2.1.1. Programın Vizyonu	25
1.2.2. Programın Temel Yaklaşımı	26
1.2.2.1. Eğitimsel Yaklaşım	26
1.2.2.2. Din Bilimsel Yaklaşım.....	27
1.2.3. İDKAB Dersi Öğretim Programının Özellikleri ve Geliştirilmesinde Temel Alınan İlkeler	28
1.2.4. Programın Yapısı	30
1.2.4.1. Genel Amaçlar	30
1.2.4.2. Öğrenme Alanları.....	31
1.2.4.2.1. İnanç Öğrenme Alanları	32
1.2.4.2.2. İbadet Öğrenme Alanları.....	35
1.2.4.3. Kazanımlar	37
1.2.4.4. Etkinlikler.....	45
1.2.4.5. Açıklamalar	46

İKİNCİ BÖLÜM
ALEVİ -BEKTAŞİ KLASİKLERİNİN İDKAB ÖĞRETİM
PROGRAMINDAKİ İNANÇ VE İBADET KONULARINA GÖRE
İNCELENMESİ

2.1. Klasiklerin İDAKB Programında Yer Alan İnanç Konuları (İmanın Şartları) Açısından Değerlendirilmesi	49
2.1.1. Allah'a İman	51
2.1.2. Meleklerle İman	54
2.1.3. Kitaplara İman.....	58
2.1.4. Peygamberlere İman	59
2.1.5. Ahiret Gününe İman.....	63
2.1.6. Kaza ve Kadere İman	66
2.2. Klasiklerin İDAKB Programında Yer Alan İbadet Konuları (İslam'ın Şartları) Açısından Değerlendirilmesi	67
2.2.1. Kelime-i Şehadet.....	70
2.2.2. Namaz	73
2.2.3. Oruç.....	80
2.2.4. Zekat.....	82
2.2.5. Hac	85
Sonuç	89
Kaynakça	91

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
Ank. : Ankara
s. : Sayfa
c. : Cilt
çev. : Çeviren
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
İDKAB : İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Hz. : Hazreti
İst. : İstanbul
M.E.B. : Milli Eğitim Bakanlığı
r.a. : Radıyallahu anh.
S. : sayı
Sav. : Sallallahu aleyhi ve sellem
ss. : sayfalar
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
v.b. : Ve Benzeri
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Her insan inanma güdüsü ve ihtiyacıyla doğmaktadır. Bilgi edinme ihtiyacı ve merak güdüsü toplumların şekillenmesinde, bireylerin kendi aralarındaki münasebetlerinde etkin rol oynamaktadır. Din ve inançlar, insan topluluğunun yaşadığı her yerde kendini göstermiştir. İlk insandan günümüze kadar yaşamış olan toplumların bir şekilde din ile münasebetleri olmuştur.¹

Bilgi alışverişinin olduğu bir dünyada farklı din, dil, ırk ve mezhebe mensup kişilerin birbirlerini anlamaları zorunlu hale gelmiştir. Farklı dine ve mezhebe mensup olan birey ve toplumların birbirleri ile ilişkilerinde ön yargılardan uzak ve birbirlerine karşı hoşgörülü olmaları bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada, ancak doğru bilgi insanların birbirlerini doğru anlamalarını sağlayacaktır. İslam dinine mensup bireylerin kendi eksikliklerini görmeleri, başka insanların yaşayış şekillerini zenginlik kabul edip bir arada yaşamının yollarını bulmaları gerekmektedir.

Aynı toplum içerisinde yaşayan aynı ve farklı düşüncelere, inanışlara mensup bireylerin birbirlerinden çekinecekleri, gizleyecekleri, sakınacakları hiçbir tarafları yoktur. Bireyler, düşüncelerini sakınmadan, rahatlıkla ifade edebilmelidirler. Yeter ki kendilerine karşı bekledikleri hoşgörüyü başkalarına da gösterebilirler.

İnsanların yaşadıkları zaman içerisindeki değişim ve dönüşümleri sosyal yaşamı etkilediği gibi, dini yorumlayışlarında da farklılıklar meydana getirmiştir. Aynı coğrafyada ortak tarihi bağları olan bireylerin ve toplumların geleneksel değerleri anlama ve yorumlayış biçimlerinde de bir takım farklılıklar ortaya çıkmaktadır.² Hatta ortak değerlere sahip olan toplumlar farklı anlama ve yorumlamalarla bir takım değişim ve dönüşüm sürecine girebilmektedir.

Geleneklerine bağlılıklarında inanç, ibadet ve ahlak kurallarının yaşam tarzına yansıtılmasında tüm dini-sosyal yapılar gibi Alevilik de payını almıştır. Dini değerlerine bağlı olan Aleviler, söylemlerini şehirleşmenin çağdaş yaşantısı

¹ Metin Bozkuş, Sivas Aleviliği, Fakülte Yayınları, Isparta, 2006, s. 167

² İlhami Ünal, Alevilerin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinden Beklentileri (Ankara Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Van, 2010, s.11

içerisinde yeniden biçimlendirmeye yönelmişlerdir. Gerçekten de Alevilik, dinsel çağdaşlaşma deneyimleri içinde dikkat çekici bir farklılaşma yaşamıştır.³

Aleviliğin tarihi gelişimi, örf ve adetleri, dini ritüelleri, geçirdiği evreler, tarihsel arka planı, bir tarikat olup olmadığı ve buna benzer birçok yönüyle tartışıldığı gibi Aleviliğin İslam'ın içinde mi, dışında mı? olduğu hususu da en çok tartışılan ve dikkati çeken konulardan biridir.⁴ Bu tartışma konusunda hem Alevilerden hem Alevi olmayan kesimlerden farklı ve birbirine zıt açıklamaların gelmesi de doğrusu meselenin hem önemini belirtmekte hem de meseleyi daha karmaşık bir hale getirmektedir. Esasen Aleviliği her tanımlama çabası onu farklı bir düzeyde yeniden inşa etme çabalarının bir yansımasıdır.

Bir düşüncenin, bir dini ekolün veya bir dini tarikatın düşünce tarihindeki yerinin neresi olduğu noktasında, beyanlarının elbette ki büyük bir önemi vardır. Çünkü bu açıklamalar onların kendilerini nereye ait hissettiklerini ve nerede gördüklerini izah açısından oldukça önemli beyanlardır. Aynı inanişaya mensup kişilerce birbirinden farklı beyanların ortaya çıkması bizlere ortada bir problemin olduğunu göstermektedir. Çünkü söylenen şeyler birbirinin tam zıddı olduğu için her iki görüşün de doğru olma ihtimali ortadan kalkmaktadır. Bu durumda yapılacak en doğru iş, bu düşünce ekolünün veya sisteminin her iki kesimi tarafından kabul edilen temel dini kaynaklarına başvurmak ve bu kaynaklara göre hareket etmek olacaktır. Olaylara bu açıdan baktığımız zaman, kaynaklar kimi doğruluyorsa o taraf haklı; diğer tarafında söylemlerinde hatalı olduğu görülecektir.⁵

Dinin varlığı insan hayatı için ne denli önemliyse, din eğitimi ve öğretimi de o derece önemli bir yere sahiptir.⁶ Din eğitimi toplumların refah ve huzur içinde yaşamasına, toplumların tutumlarına, maddi ve manevi gelişimlerine olumlu ve olumsuz katkı sağlayacaktır.⁷

³ Necdet Subaşı, Modern Alevilik Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları, İslamiyat IV, İstanbul, 2001, c. IV, s. 147

⁴ Mustafa Ekinci, Aleviliğin Temel Kaynaklarından Biri Olan Buyruk'un İman ve İslam Esasları açısından Değerlendirilmesi, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:13, Ocak Haziran 2004, s. 9

⁵ a.g.m., s. 10

⁶ Mehmet Emin Ay, Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza, Nil yayınları, İzmir, 1994, s. 5

⁷ Ünal, 2010, a.g.e., s.11

Aynı inanca sahip olan ya da olmayan bireyler dini, doğru kaynaklardan edinebilmelidirler. Din eğitimi de doğru kaynaklara ulaşılması açısından bizlere yardımcı olabilir. Dünyanın hızla küçülmesi ve iletişim imkânlarının artması, çağdaşlaşmanın etkileri geleneksel değerlerin anlaşılmasında ve yaşanmasında bir takım farklılıklara yol açabilmektedir. Bu durum da din eğitiminin konularına, yöntemine vb. durumlara yönelik eleştirilere neden olabilmektedir.

İDKAB müfredatında yer alan inanç ve ibadet konuları Alevi kültürü ile yetişmiş öğrenciler ve veliler tarafından beklentileri karşılamadığı⁸ ifade edilmektedir.⁹

Bu çalışmada Alevi dedeleri¹⁰ tarafından genel kabul gören, yazma eserlerin çevirisi mahiyetinde olan Alevi Bektaşî Klasikleri, İDKAB dersinin inanç ve ibadet konuları açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çünkü bir dini ekolün ya da yaşantının olmazsa olmazı, o dine mensup kişilerin inandıkları dinin inanç ve ibadet esaslarını kabul etmesidir. Böylesi bir değerlendirmenin sonucunda varılacak netice Alevi kültürünü benimsemiş kişilerin itirazlarına cevap vermek açısından bizlere yol gösterecektir.

1- Çalışmanın Konusu ve Problemi

Günümüzde eğitim, insanların davranışlarında belli amaçlar doğrultusunda değişiklik oluşturmaktır. Öğretim ise eğitim çalışmalarının planlı programlı olarak yürütülmesidir.

Eğitim ve öğretimde amaç, birbirini seven, sayan, kendileriyle barışık, başarılı, ahlaklı fertler yetiştirmektir. Eğitim anlayışında hem ruhsal hem de toplumsal açıdan bireylerin geliştirilmesi insanlığın faydasına olan beceriler elde

⁸ İlhan Yıldız, DKAB Dersi Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?, Tubav Bilim Dergisi, 2009, Ankara, 2009, C. II, s. 252

⁹ Ünal, 2010, a.g.e., s. 17

¹⁰ *Aleviler ve Kızılbaşlar tabii oldukları din adamlarına dede derler. Bir kimsenin dede olması için dede soyundan gelmesi gereklidir. Aleviler dedelerin Ali soyundan geldiğine inanırlar. Alevilikte ve Kızılbaşlarda önemli bir yeri vardır. Dedeler ayinleri yönetme, anlaşmazlıkları çözme, hakemlik yapma ve suçlu olanları uyarma gibi görevleri vardır.*

Süleyman Uludağ, "Dede" *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, C. 9, s. 76

etmesi ve bu dengeyi koruması hedeflenir.¹¹ Bununla birlikte özgüvenini kazanan öğrencinin çevresiyle rahat ilişki kurması, birlikte hareket edebilmesi ve olayları kendi başına sorgulayıp değerlendirmesi ve farklı beceriler elde etmesi hedeflenir.

Eğitimin uygulanabilir olması öğrencilerin yaşadığı hayata uyum göstermelerinde son derece önemlidir. Bu nedenle eğitimde hayatta işine yarayacak bilgi ve beceriler kazandırılması esas alınmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin geliştirilen öğretim programında da bunu görmek mümkündür.¹²

İDKAB öğretim programında mezhepler üstü bir yaklaşımla sınıf sınıf birbirini tamamlayan, sağlıklı bir şekilde gelişimlerini sağlayan, akıl yürütebilen, milli manevi değerleri benimsemiş, hayat tarzına dönüşmüş, üretken bireyler hedeflenmektedir.¹³ Bu amaçla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin geliştirilen öğretim programında da kazanımların yüksek seviyede gerçekleşmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Geliştirilen ve halen geliştirilmeye devam eden öğretim programlarında temel hedef kazanımları en iyi seviyede gerçekleştirmektir. Öğrencilerin kazanımları kavraması ve olumlu bir tutum elde etmelerinde öğretmenlerin kullandıkları yöntemler kadar öğrencilerin ilgi ve yetenekleri ve velilerin beklentileri de önemli bir yer tutmaktadır.¹⁴

Hızla gelişen bir çağda ve mesafelerin ortadan kalktığı bir zamanda sınıfımızda hitap ettiğimiz öğrencilerin farklı kültürden ve aileden geliyor olması eğitimcilerden beklentileri¹⁵ daha da artırmaktadır.

Günümüz sınıflarında farklı aile ortamlarından gelen zenginliklerimizden biri de Alevilerdir. Alevi kültürü ile yetişmiş öğrencilerin, İDKAB öğretim programında yer alan inanç ve ibadet konularında farklı yaşantıları olduğunu, ailelerinden farklı uygulamalar gördüklerini dile getirmeleri, kazanımların gerçekleşmesini olumsuz

¹¹ Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 153

¹² İDKAB Program Kılavuzu, MEB, Ankara, 2010, s. 3

¹³ a.g.e., s. 3

¹⁴ Fatih Menderes Bilgili, Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler, Beyan Yayınları, İstanbul, 2005, s.125

¹⁵ *Dersi veren öğretmenlerin tümüne hizmet-içi eğitim verilerek yeni öğretim programını yetkinlikle uygulamaları için gerekli tutum ve beceriler kazandırılmalı ve tüm bunların yaşama geçirilmesi için gerekli izleme ve destek mekanizmaları kurulmalıdır.*

Aytuğ Şaşmaz, Batuhan Aydagül, Işık Tüzün, İrem Aktaşlı, Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2011, s. 11

etkileyebileceği gibi, öğrencilerde bilgi kirliliğinin oluşmasına da yol açabilmektedir.¹⁶ Aslında eğitim kurumlarımızda din öğretimi, bilgi verme vasıtası olmakla beraber, aynı zamanda insanın bilgi edinme yollarını çeşitlendiren ve aklını kullanma kabiliyetini geliştiren bir süreç olmalıdır. Yetişmekte olan nesle, din hakkında doğru bilgi vermek, onları araştırmaya, sorgulamaya sevk ederek bilinçlendirmek, doğru bilgiye ulaştırmak temel görevimizdir. Türkiye'nin dini, etnik ve siyasi yapısı dikkate alındığında, bu alana yönelik bir çalışmaya ihtiyaca duyulduğu aşikârdır.

Bu amaçla çalışmanın konusu, Alevi kültürü ile yetişen öğrencilerin din eğitimi bağlamında beklentilerinin dikkate alınması, öğrencileri araştırmaya, sorgulamaya sevk etmek ve bu alandaki boşluğu doldurmak adına; “*Alevi- Bektaşî Klasiklerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki İnanç ve İbadet Konularına Göre İncelenmesi*” olarak belirlenmiştir.

2- Çalışmanın Amacı

DKAB dersi ilköğretimde 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulmaktadır. Bu beş yıllık dönemde her yıl beş farklı üniteye birçok kazanım¹⁷ hedeflenmektedir. Bu kazanımların gerçekleşmesi için birçok yonteme ve uygulamaya başvurulmaktadır. Bu nedenle öğrenmenin gerçekleşmesi için kazanımların edinilmesi gerekmektedir. Kazanımlarda sınıflara göre öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olarak mantık bütünlüğü içinde kavram, değer ve beceriler esas alınmıştır. Programda yer alan

¹⁶ Ankara ili Mamak ilçesinde Alevi veliler üzerinde yapılmış olan anket çalışmasında Velilerin %58'i okullarda okutulmakta olan DKAB derslerine olumsuz yaklaşmışlardır. Yine aynı veliler DKAB derslerinin zorunlu olarak okutulmasına %78'i karşı çıkmıştır. Velilerin, DKAB dersinin müfredat programına da %80'i olumsuz yaklaşmaktadır. Bunun yanında Alevi velilerin %78'i Sünni ekole sahip öğretmenlerin taraflı olduklarını, çocuklarının din eğitimini cem evlerinden almalarını istemektedirler. Ankete katılan öğrencilerin %58'i DKAB dersinin saatinin fazla olduğunu, %38'i DKAB derslerinin ilgilerini hiç çekmediğini, %87'si DKAB derslerinin seçmeli olması gerektiğini, %47'si dini konuları ailesinden öğrenmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında DKAB dersini kendi inancı ile fazla ilgili olmadığını ifade edenlerin oranı da yoğunluktadır.

İlhami Ünal, Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinden Beklentileri (Ankara Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Van, 2010, s. 17

¹⁷ Öğrenme sürecinde planlı ve düzenli olarak hazırlanmış örneklerle öğrencilerin elde etmesi beklenen bilgi, değer ve davranışlara kazanım denir.

İDKAB Program Kılavuzu, MEB, Ankara, 2010, s. 18

kazanımlarım, öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilecek etkinlikler aracılığıyla elde edilmesi söz konusudur.¹⁸

Yapılacak olan etkinliklerde öğrencilerin ilgi ihtiyaçları, çevresel özellikleri, aile yapısı vb. durumlar göz önünde bulundurulması öğrenci merkezli bir eğitim sisteminin olmazsa olmazıdır.

Dünyanın hızla küçüldüğü, bilgi akışının çok hızlı olduğu bir çağda sınıflarımızda da farklı düşünce ve görüşe sahip öğrencilerimizin olması kaçınılmaz bir durumdur. Bu farklılıklarımızdan biri de Alevi öğrencilerimizdir. Adına ister dini bir düşünce, ister mezhep, ister tarikat, ister kültür ya da siyasal oluşum densin, Alevilik, farklı dini/siyasi düşünceler ekseninde süre gelen tarihsel ve sosyolojik bir olgudur.”¹⁹ Bu olgu içerisinde geçmiş değerlerine tam manasıyla ulaşamayan, içinde yaşadığı dönemin değerlerini de tam manasıyla kabullenemeyen genç nesiller²⁰ (Alevi kültürüyle yetişen öğrenciler) bu olgunun en çok etkilenen kesimi olabilmektedir.²¹

Geçmişte Alevilik daha çok, kırsal kesimlerde sözlü geleneğe dayanan bir yaşantı şekliydi. Aleviliğin sözlü bir geleneğe dayanıyor olması temelde Alevi inancını benimseyen insanlar arasında bile birçok farklılığın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Gerçi bu farklılaşma, ilk zamanlarda pek göze çarpmazken, bilgi akışının çok hızlı olduğu günümüzde, kırsal alanlardan şehirlere de göçün etkisiyle daha da dikkat çeken bir hal almıştır. Çünkü bu kesim, göç esnasında her ne kadar sözlü gelenekleri taşıma fırsatı bulsalar da zamana ve mekâna uyum sürecinde taşımış oldukları geleneklerin büyük bölümünü kaybetmişlerdir. Bu durumda ister istemez Alevi kültürü ile yetişen öğrencilerin, geçmiş değerleri ile sağlıklı bağlantı kurmalarını olumsuz etkilemektedir.

Bu araştırmada Alevi- Bektaşî Klasikleri İDKAB öğretim programındaki inanç ve ibadet konularına göre incelenmiş, Alevi kültürü ile yetişmiş öğrencilerin bu

¹⁸ a.g.e, s. 19

¹⁹ Hüseyin Yılmaz, “Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, 2009, c. 13, Sayı: 2, s. 190.

²⁰ *Yapılan araştırmalarda özellikle Alevi kültürüyle yetişen genç nesillerin Aleviliği bilmedikleri, kendi inanç ve kültürlerinden uzaklaştıkları için gençlere bilgi verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Her ne kadar bilgi kaynakları aileleri, okunan kitaplar olsa da yetersiz gelmektedir.* İbrahim Turan, İnkardan Diyaloğa Türkiye'nin Alevilik Politikaları, İdil Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 260

²¹ Necdet Subaşı, Alevi Modernleşmesi, Kitabiyat, Ankara, 2005, s. 199

alana yönelik beklentileri çerçevesinde klasiklerle İDKAB inanç ve ibadet konularının ne derece tutarlı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet konularının bir bütün olduğundan hareketle bu alana yönelik eleştirel bir yaklaşımın kazanımlar yönünden olumsuz neticeleri olacağı için klasiklerin bu çerçevede değerlendirilerek bu eleştirilere yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Ayrıca çalışmamız Alevi kültürü ile yetişen genç nesillerin din eğitimi alanında öngörülen beklentileri, geçmiş değerleri ile buluşturulması ve bilgi karmaşasının önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla daha önce bu konu da müstakil bir çalışma olmaması da araştırmamızın önemini arttırmaktadır.

3- Çalışmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında öncelikle İDKAB öğretim programı tanıtılmış ve İDKAB dersi inanç ve ibadet konularının kazanımları hakkında bilgi verilmiştir. Devamında kısaca Alevilik hakkında gerekli tanımlamalar ve açıklamalar yapılmıştır. Bu esnada İDKAB müfredatı alanında yazılmış tez, makale ve Alevilik alanında bilimsel ilkelere uyularak yazılmış olan eserlerden faydalanılmıştır. Daha sonra İDKAB dersi inanç ve ibadet konularının, Alevilerce genel kabul gören bir kaynakta ne derece yer edindiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Temel kaynak olarak, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından büyük emek verilerek Alevi dedelerin ellerinde ki yazma nüshalardan derlenen ve orijinal metinleriyle birlikte basılmış olan Alevi Bektaşî Klasikleri esas alınmıştır. Araştırmamızın birinci bölümünde literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde ise literatür taraması yanında içerik analizi yöntemine de kullanılmıştır. İçerik analizi, nitel bir malzeme haline getirilmek üzere bir nitel verideki temel tutarlılıkları ve anlamları tanımlamaya yönelik indirgeme ve anlamlandırma çabalarını ifade etmektedir.²² Ayrıca içerik analizinde yapılmaya çalışılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli temalar ve kavramlar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği

²² M. Q. Patton, *Qualitative Research And Evaluation Methods*, Sage Publications, London, 2002, s. 453

biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır.²³ Çalışmanın nitel boyutunda İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet konuları esas alınmış, daha sonra bu inanç ve ibadet konularının Alevi-Bektaşî Klasiklerindeki varlığı yorumlayıcı bir dille tündengelsel bir yaklaşımla ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu esnada konumuzdan sapmaksızın subjektif yorumlardan kaçınılmaya gayret edilmiştir.

4- Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmada konunun sınırlarını belirlemek açısından İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet öğrenme alanlarıyla sınırlı tutulmuştur. İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet öğrenme alanlarına yönelik faydalanılabilecek pek fazla araştırmaya ulaşılamamıştır. Alevî öğrencilere yönelik görüşme formu kullanılarak yapılacak olan tarama çalışması öğrencileri rencide edebilme düşüncesiyle tercih edilmemiştir. Bu alanda sınırlıda olsa daha önce yapılmış olan alan araştırmalarından yararlanılmıştır. Alevî kesimlerce yazılan eserlerde zaman zaman dipnotlara ulaşılamamış olması da bu kaynakların kapsam dışında bırakılmasına neden olmuştur.

Ayrıca Alevî-Bektaşî Klasikleri sohbet tarzı kaleme alınan eserler olduğundan, bu eserlerden kesin ve maddeler halinde bir ilmihal kitabı gibi çıkarımlarda bulunmak oldukça zorlayıcıdır. Bu sebeple satır aralarında geçen konuşmaları derleyerek konular ele alınmaya çalışılmış, ayrıca klasiklerde yer alan benzeşmelerin tekrarından imkânlar ölçüsünde kaçınılmaya özen gösterilmiştir.

Bu araştırmada örnekleme esas eserler konusunda çalışmanın evrenini temsil eden başlıca klasik eserler: *Makalat*, *Muhammed bin hanefiyye cengi*, *Destan-ı İbrahim Edhem*, *Sarayname*, *Dil-Güşa*, *Besmele*, *Fütüvvetname-i tarikat*, *Hızırname*, *Şeyh Safî Buyruğu* ve *Erkanname*'dir.

²³ Türker Baş, Ulun Akturan, Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.259

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde tezimizle yakından ilgili olduğu düşünülen Din, Mezhep, Alevilik, Bektaşilik ve Kızılbaşlık kavramlarının tanıtımları yapılacaktır.

1.1.1. Din

Köken itibariyle Arapça olan din kelimesi Kur'an-ı Kerim'de hayat tarzı, hesap günü, yol, konun gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Bu bağlamda din, insanın her türlü tavrını, inancını, düşünce ve davranışlarını içeren bir yaşam tarzı olmaktadır.²⁴

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde geçen din kelimesi ayetlerin iniş sıralamasına göre Mekke dönemi olarak değerlendirildiğinde en genel anlamıyla "Allah'ın otoritesi" şeklinde bir anlam kazanırken, Medine döneminde bu anlamın genişleyerek "kişinin Allah'a bağlı bir hayat sürmesi, görevlerine yerine getirmesi ve Allah'ın mutlak kudret sahibi olması"²⁵ anlamını kazandığı ifade edilmektedir.

Din insan ile ilgili olan her faaliyette, bir eğitim ve ahlak bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶ Din, insanın varoluş mücadelesinde bir güç ve araçtır. İnsanın, nasıl kendisini kardan ve yağmurdan koruyabilmek için bir çatıya ihtiyacı varsa insani değerlerin yok oluşuna ve ahlaki yozlaşmaya engel olabilmek için de bir dine ihtiyacı vardır.²⁷

Gündüz'e göre din; "*İnsanın düşünce ve inanca dayalı değerlendirmelerini içeren zihinsel fonksiyonlarını, her türlü tavır ve davranışlarını ve insanın diğer insanlarla ilişkilerini ve kurumsal yönünü ifade eden sosyal yapısını belirleyen ve disiplin altına alan bir sistemdir*"²⁸

²⁴ Pınar Usta Doğan, Din Öğretim Modelleri ve Mezhepler Üstü Bir Program Tasarımının Nitelikleri (Doktora Tezi), Ankara, 2015, s.19

²⁵Günay Tümer, "Din", DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C. 9, s. 312-313.

²⁶ M. Fatih Genç, Öğretmenler Gözüyle İDKAB Dersinde Değerler Eğitimi, Etüt Yayınları, Samsun, 2013, s.32

²⁷ İDKAB Öğretim Programı, 2010, s. 6

²⁸ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, ss. 19-20

1.1.2. Mezhep

Sözlükte gitmek anlamındaki zehap kökünden hem mastar hem de gidecek yer ve yol manasında mekân ismidir. Terim olarak ise; dinin asli veya fer'i hükümlerinin dayandığı delilleri bulmakta ve bunlardan hüküm çıkarıp yorumlamakta otorite sayılan âlimlerin ortaya koydukları görüşler veya belirledikleri sistem diye tanımlanabilir.²⁹ Asli hükümler dinin inanç esaslarını, fer'i hükümlerse ibadetler ile insanlar arasındaki ilişkileri hedef almaktadır. İman esaslarını konu edinen mezhepler itikadi, diğerleri de fıkhi mezhepler diye isimlendirilmiştir.³⁰ Ayrıca mezhep kelimesi en genel anlamıyla inanç, ibadet, siyaset ve muamelatla ilgili konulara çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkan ekollere verilen isimlerdir.³¹

Mezhepler dini nitelikli insani oluşumlardır ve din anlayışındaki farklılıkların zamanla kurumsallaşmasının sonucudur. Bu kurumsallaşmış yapıları mezhepler-fırkalar ve tasavvufi oluşumlar-tarikatlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.³²

İslamiyet'te başlıca itikadi mezhepler; Mürcie, Mutezililik, Şiilik (Zeydilik, İsmaililik, İmamiyye) Eşarilik ve Maturidilik; fıkhi mezhepler ise Hanefilik, Şafiiilik, Malikilik, Hanbelilik ve Caferilik olarak sıralanabilir.³³

Hız. Peygamberin vefatıyla vahyin kesilmesinin ardından Müslümanlar arasında çeşitli konularda ortaya çıkan sorunların ve tartışmaların çözümü adına farklı fikirler ve görüşler ortaya konmuştur. Zaman içerisinde bu görüşler ve fikirler sistemleşerek ve toplumsal bir taban edinerek dini ve siyasi yapılara dönüşmüşlerdir.³⁴ Bu yapılar geçmişte daha belirgin günümüzde de var olmakla beraber, kendi kurumları bünyesinde mezhebi eğitim yapılamaması nedeniyle zayıfladığı görülebilmektedir.³⁵

Mezhepçilik hemen hemen pek çok dinde görülebilen bir harekettir. Bunun sebebi kimi zaman dini metinlerin anlaşılması, başka dinlerin ve görüşlerin etkisi

²⁹ İlyas Üzüm, "Mezhep", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2004, C. 29, s. 526.

³⁰ Üzüm, 2004, a.g.e., s. 526

³¹ Doğan, 2015, a.g.e., s. 24

³² a.g.e., s. 24

³³ Sönmez Kutlu, "Mezhep", *İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, C. 2, s. 545

³⁴ Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları*, Feer Yayınları, Ankara 2011, s. 9

³⁵ Kutlu, a.g.e., s.10.

olurken kimi zamanda toplumsal yapı ve siyaset olabilmıştır. Süreci tetikleyen sebepler her ne olursa olsun İslam açısından bakıldığında mezhepler din farklılığı değil; dini anlamadaki yorum ve yaşam farklılığıdır. Bu yorum farklılığı çoğu zaman zenginlik olarak algılanıp yaşansa da, maalesef insanlık tarihinin utanç sayfalarında yer alacak kötülöklere yol açmış ve açmaya da neden olabilmektedir. Bu noktada eğitime özelde de din eğitimine düşen insanlara mezheplerle ilgili sağlıklı bakış açısı kazandırılmaya çalışılması olacaktır.³⁶

1.1.3. Alevilik

Peygamberin vefatından sonra ortaya çıkan siyasi çekişmelerin yaşandığı ve yine üçüncü halife Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrasında oluşan kargaşa ortamında Hz. Ali halife olarak seçilmiştir. Böylesi sıkıntılı bir süreçte Hz Ali'nin halifeliğini tanımayan ve Hz. Osman'ın intikamını almak istediklerini öne süren gruplar Hz. Ali'ye karşı mücadeleye başlamışlardır.³⁷ Bu mücadelenin sonucu olarak 656 yılında Cemel Vakasında Hz. Ayşe ile karşı karşıya gelen Hz. Ali bu savaşı kazanmıştır. Hemen ardından Hz. Osman'ın soyundan gelen onun intikamını almak istediğini iddia eden Muaviye Siffin Savaşında Hz Ali ile karşı karşıya gelmiştir. Muaviye'nin öne sürdüğü hakem usulü Hz Ali tarafından kabul edilmiş, Muaviye'nin hakeminin yaptığı bir hile sonucu Hz Ali halifelikten alınmış ve yerine Muaviye geçirilmiştir.³⁸ Bu durum olaylar açısından bir son değil yeni bir başlangıç olmuş, hariciler adını verdiğimiz bir grubun oluşmasına, Hz Ali'nin şehit edilmesine, devamında da Hz. Ali, Hz Hasan ve Hz. Hüseyin taraftarlarının oluşmasına neden olmuştur.³⁹

Bahsi geçen bu ayrılığın sebebi her ne kadar iktidar mücadelesinden kaynaklanan olaylar olsa da yaşandığı dönemden günümüze kadar devam ederek bütün İslam Tarihine dini ve siyasi etkileri olmuştur.

³⁶ Doğan, 2015, a.g.e., s. 26

³⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, Türkiye'de Alevilik-Bektaşılık, Selçuk Yay, Ankara, 1991, s. 7

³⁸ Fığlalı, a.g.e, s. 51

³⁹ Aybiçe Tosun, Günümüzde Alevilerin Din eğitimi ve Öğretiminden Beklentileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s.11

Alevîliğin tanımı konusunda bazı kaynaklarda yer alan bilgiler birbirine yakın olmakla birlikte farklı görüşlere sahip kişilerce yazılan eserlerde farklı tanımların yapıldığını görmekte mümkündür.

Aleviliğin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, geniş coğrafi dağılımı, farklı zamanlarda ve farklı coğrafi yerlerde yaşanıyor olması değişik anlamların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Çünkü bu konunun başlangıcı Hz Muhammed'in vefatı kabul edilirse geçen onca yüzyıl ve Aleviliğin bir o kadar geniş coğrafyalara yayılması dikkate alındığında bu durumun ortaya çıkması pek de garip değildir.

Arapçada “Ali’ye mensup, Ali’ye ait” anlamlarına gelen Alevilik, âlimlerce Hz Ali’ye taraftar olma, onun yolundan gitme anlamlarında kullanıldığı ifade edilmektedir. Sözcüğün çoğulu Aleviyye ve Aleviyyun’dur⁴⁰. Burhan-ı Kati sözlüğünde Aleviyan sözcüğü karşılığında İmam-ı Ali evlatları denmekte ve halen seyitler⁴¹ ve şerifler için kullanıldığı ifade edilmektedir.⁴²

Ayrıca siyasi, tasavvufî ve itikadî anlamda, Hz Ali soyundan, oğulları Hz Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer b. Abbas vasıtasıyla gelenlere de Alevi denilmiştir.⁴³

Yaman’a göre; “Arapçada nispet ifade eden Alevî terimi, “Ali’ye mensup, Ali’ye ait” gibi anlamların yanı sıra Alevîlik genel olarak Hz. Ali’yi sevmek ve onun soyunun yani Ehl-i Beyt’in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir.⁴⁴

Onarlı; “Alevîlik Nedir? Sorusuna, Ocakzade Dedeler;⁴⁵ Allah’a kul, Hz. Muhammed’e ümmet, Hz. Ali’ye talip olmak, Hz. Hüseyin gibi ser vermek ve o yolda gitmek, 4 Kapı 40 Makam 360 Menzili bilmek, bir Seyyid ocağına bağlı

⁴⁰Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, ss. 368-369

⁴¹Sözlükte “*efendi, bey, önder, sahip, faziletli, kerim*” gibi anlamlara gelen *seyyid*, terim olarak “*şerefli, asil soylu, onurlu, kutsal, mübarek*” mânasına gelen *şerîf* ile (çoğulu *esrâf, şürefâ*) birlikte “*nesl-i pâk-i Muhammedî’ye mensup olup yüceltmîş olan*” anlamında Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile Fâtima’dan doğan torunlarıyla onların soyundan gelenler için unvan olarak kullanılmıştır. Hem baba hem anne tarafından Hz. Ali’nin soyundan gelenlere aynı zamanda “*seyyidü’s-sâdât*” denilir.

Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “Seyyid”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2004, C. 37, ss. 40-43

⁴² Ali Yaman, Alevilik Kızılbaşlık Tarihi Kalipso lûx Yayınları, İstanbul, 2012, s. 20

⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, ss. 368-369

⁴⁴ Ali Yaman, Orta Asya’dan Anadolu’ya Yesevilik, Alevîlik, Bektaşîlik, Elips Kitap, Ankara 2006, s. 101

⁴⁵*Alevîler ve kızılbaşlar tâbî oldukları din adamlarına dede derler. Alevilikte dedeler ocakzâdedir. Bir kimsenin dede olması için dede soyundan gelmesi şarttır. Alevîler genellikle dedelerin Hz. Ali soyundan geldiğini kabul ederler. Dedelerin Alevî ve kızılbaşların dinî hayatında çok önemli bir fonksiyonları vardır. Kendilerini dede tanıyanlardan ikrar alır, âyinleri idare eder, bağlıları arasında çıkan anlaşmazlıkları çözümlene hususunda hakemlik yapar, suçlu görülenleri düşkün ederler.*

Süleyman Uludağ, “Dede”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, C. 9, s. 76

olmakla Alevî olunur ve o insana da Alevî denir”⁴⁶ şeklinde Aleviliği tanımlamaktadır.

Engin’e göre Alevi; Hz. Ali’nin mevkiini yüksek tutan bir mezhebe mensup kimsedir, Anlam genişlemesi yoluyla türemiştir. Türkçedeki anlamı “Hz. Ali nesebinden değil, Hz. Ali edebinden olan kişi demektir. Alevi sözcüğünü ille de “Hz. Ali’nin soyundan (nesebinden) olan kişi” diye daraltmak, hem Hz Ali’nin “nesebinle değil edebinle ögün” özdeyişini hem de yüzyıllardır uygulana gelen gerçeği görmezden gelmek anlamına gelir.⁴⁷

Üzüm’e göre; Alevilik İslâm’dır. Hak Muhammed–Ali yolunun Kırklar meclisinde olgunlaştığı ve On iki imamlarla devam eden, İmam Cafer Sadık’ın akıl ölçüsünü rehber olarak alan, Horasan erlerinin himmetleriyle Anadolu’ya gelen Hazreti Pir’le ve ulu ozanlarımızın nefesleriyle hayat bulan inancın adıdır.⁴⁸

Alevi terimi zaman zaman tasavvufta bazı tarikatların ortak adı olarak da kullanılmıştır.⁴⁹

Zaman içerisinde Alevi kavramının farklı amaçlarla kullanılması ve Alevi kavramının etimolojik, siyasal ve tasavvufi bakımlardan sahip olduğu farklı içerik ve zaman içerisinde bu içeriğin yaşadığı değişim, Alevilik konusundaki çalışmalarda ihmal edilmekte, ne yazık ki kavramın içeriğinden çok araştırmacıların arzuladıkları içerik ön plana çıkarılmaktadır. Kimilerinin bu kavramları kendi siyasi, ideolojik amaçlarına uygun olarak kullanma yolunu seçtikleri görülmektedir.⁵⁰Bu durum da bu alanda birbirinden farklı ve bir o kadar da sayıca fazla Alevilik tanımının yapılmasına sebep olabilmektedir.

Alevilik alanında kaleme alınan eserlerde, bir nevi Alevilik yukarıda yer verdiğimiz şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır. Genel olarak müşterek nokta, Hz. Ali ve onun soyuna olan bağlılık; Hz. Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi beraber sevmektir.

Alevilikte sahabe karşıtı yaklaşım ise; Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer ile ilgili genel yaklaşım olumlu olmamasına rağmen; bu iki isim anıldığında lanet ifadelerine

⁴⁶ İsmail Onarlı, Alevilikte Cem ve Musahiplik Nedir? Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul, 2003, s. 8

⁴⁷ İsmail Engin, Havva Engin, Alevilik, İstanbul, 2004, s. 20

⁴⁸ İlyas Üzüm Tarihsel Ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İstanbul 2009, s. 7

⁴⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevi”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, C. 2, ss. 368-369

⁵⁰ Yaman, 2012, a.g.e., s.21

rastlanmamaktadır. Ancak Hz. Osman, Hz. Aişe, Muaviye ve Yezid için açık bir şekilde “lâin, mel’un” gibi ifadeler kullanılmıştır.⁵¹

Şeyh Safî Buyrukları’nda tarik tercümanının anlatıldığı bölümde, Hz. Ebubekir’in oğlu Muhammed’in, kız kardeşi Aişe’yi öldürdüğü ve gerçekte Hz. Peygamber’in de her sözüne muhalefet edip tartıştığı için ondan pek hoşnut olmadığı ifade edilir. İsmi zikredilen diğer sahabede Selman-ı Farisi’dir. Hz. Peygamber, Hz. Ali’yi kardeş edinip ona biat verme yetkisi verdiğinde kendisine biat eden ilk üç kişiden biridir. Biat eden diğer iki kişi Amr b. Ümeyye ve Bilal-i Habeşi’dir. Bunların yanında İbn Abbas ve İbn Mes’ud da buyruklarda Hz. Peygamberden yaptıkları rivayetlerle ismi geçen sahabedendir.⁵²

1.1.4. Bektaşilik

Bektaşiliğin tarihini iki dönemde incelemek mümkündür. 13. yüzyılın başlangıcından 15. yüzyılın sonuna kadar devam eden teşekkül devresi, 16. yüzyıldan günümüze kadar devam edegelen esas kuruluş ve gelişme devresidir. Teşekkül devresine bakıldığında Bektaşiliğin Babı-ali isyanı ve hareketiyle ilgisi görülmektedir. Babı-ali isyanı Vefailer, Kalenderiye, Haydariyye ve Yeseviyye zümrelerince benimsenmiş ve bunlara mensup dervişler tarafından ilk defa Bektaşiliğin temelleri atılmıştır. Özellikle de Kalenderiye şeyhlerinin Bektaşiliğin teşekkülünde önemli katkıları olmuştur.⁵³

Bektaşilik Hacı Bektaşî’nin vefatından sonra ortaya çıkan bir inanç sistemidir.⁵⁴ Esas kuruluş devresi Balım Sultanın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiştir. Bu sebeple Balım Sultan ikinci pir olarak bilinmektedir. Balım Sultanın uygulamaları sayesinde Bektaşilik Kalenderilik’ten tamamen ayrılmış kendi taşra teşkilatını kurabilmiştir. Böylece 2. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı kaldırılıncaya kadar kesintisiz faaliyetlerini sürdürmüştür. 2. Mahmut Bektaşî tekkelerini Nakşibendi tarikatı içinde eritmeye çalışsa da pek başarılı olamamıştır.

⁵¹ Doğan Kaplan, Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik, TDV Yayınları, Ankara, 2010, s. 152

⁵² Kaplan, 2010, s. 153

⁵³ Ocak, 1992, a.g.e., ss. 373-374

⁵⁴ Fığlalı, 1996,a.g.e., s.159

Abdülaziz zamanında tekrar eski haline dönme yoluna girmiştir. Fakat Yeniçeri ocağının desteğinden yoksundur.⁵⁵

1925 yılında tekke zaviye ve tarikatların kapatılmasıyla Bektaşilik resmen ortadan kalkmış ise de gerçekte bütün diğer tarikatlar gibi günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.⁵⁶

Alevilikte olduğu gibi Bektaşiliğin de pek çok tanımı yapılmıştır. Bu konuda Öze göre Bektaşilik; kâmil insan yetiştirmeyi amaçlayan bir toplum felsefesi ve inancıdır. Bektaşilik tasavvufa dayalı batını özellikler taşıyan bir öğretilerdir.⁵⁷

Alevilik- Bektaşilik kavramı birbirinin yerine kullanılabildikleri gibi, “Alevi-Bektaşî” diye yan yana da kullanabilmektedirler. Alevilik ve Bektaşilik inanç esasları ve edebiyatları bakımından da ortak sayılabilirler. Geçmişte Alevilikle –Bektaşilik arasında en temel fark Bektaşiliğin şehirlerde yaşanmasına karşın, Aleviliğin kırsal alanlarda göçebe, yarı göçebe olarak yaşanması kabul edilebilir. Günümüzde bu durumda ortadan kalkmış görünmektedir. Ayrıca Bektaşilik Dede Baba ve Çelebilere bağlı topluluklara verilen ad olarak da bilinmektedir.⁵⁸

Bektaşilik; şekil ve içerik bakımından Yesevilik ve Ahilik’e benzeyen Anadolu’nun vatan haline gelmesinde katkıları olan, bu duygu ve bilinçle hareket eden milliyetçi bir tarikatır.⁵⁹

Bektaşilikte Şii unsurların etkisinden bahsetmek mümkünken, Hıristiyan unsurların etkisinden bahsetmek mümkün değildir. Her ne kadar İslam’ın İbadet esaslarını yaşayan Bektaşiler olsada, belli bir kısmı için İslam’ın inanç ve ibadet esaslarına kayıtsız kaldıkları söylenebilir.⁶⁰

⁵⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşilik”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, C. 5, ss. 374-375

⁵⁶ a.g.e., ss. 374-375

⁵⁷ Baki Öz, *Bektaşilik Nedir? (Bektaşilik Tarihi)*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997, s. 462

⁵⁸ Yaman, 2007, s. 25-26

⁵⁹ Abdülkadir Sezgin, *Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 41-42

⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşilik”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, C. 5, ss. 375-376

1.1.5. Kızılbaşlar

Kızılbaş sözcüğü, kızıl (kırmızı) ve baş kelimelerinden oluşan bir terkiptir. Bir kavram olarak on iki dilimli kırmızı başlık⁶¹ takanları tanımlamakta kullanılan bir isimdir.⁶²

Kızılbaşlar Şii mezhebinin aşırılarından olan bir fırkanın taraftarıdır. Kızılbaş adı, Şiiliğin bir koluna mensup olanlara ilk zamanlarda Kızılbaş ve hırka giymelerinden dolayı verilmiştir.⁶³

Ayrıca siyasi bir simge olarak Safevi hanedanını destekleyen Türkmenler için kullanılmıştır.⁶⁴ Türklerde bir baş giysisi olan kızıl börkle⁶⁵ ilgili olduğu kaynakların üzerinde birleştiği bir husustur.⁶⁶

İran ve Osmanlı tarihi uzmanlarının büyük bir kısmı da, Kızılbaş isminin tarihsel olarak Safevileri destekleyen Türkmen zümrelerinin ortak adı olduğu, on iki dilimli ve kırmızı başlığın orijin olarak Şah haydar tarafından icat edildiği konusunda hem fikirdirler.⁶⁷

Kızılbaş kelimesinin ilk defa ne zaman kullanıldığına dair kesin bir kayıt yoksa da, ağırlık kazanan görüşe göre bu adlandırma XV. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren ortaya çıkmıştır. Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar, muhtelif Türkmen boylarının oluşturduğu taraftar kitlesine her biri bir imamı temsil etmek üzere on iki

⁶¹Toplulukların giydikleri elbise veya başlığa göre isimlendirme eski bir gelenektir. 16. Yüzyılda Safeviler Kızılbaş olarak isimlendirilirken diğer egemen devletlerde tercih ettikleri renklere göre isimlendirilmişlerdir.

Kaplan, 2010, a.g.e., s. 27

⁶² a.g.e., s. 27

⁶³Ahmet Turan, Anadolu Alevileri-Kızılbaşlar Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, Sayı. 6 s. 45

⁶⁴ Kaplan, 2010, a.g.e., s. 27

⁶⁵Nitekim Türklerde baş giysisine izafeten pek çok uruğ, boy ve oymak ismine rastlanmaktadır. Söz gelimi, siyah başlık giyen bir Türk uruğunun Karapapak veya Karakalpak, Kıpçaklardan bir uruğun Kara börklü, Buhara mektebine mensup bir sufi geleneğinin Yeşilbaş adıyla anıldıkları bilinmektedir. Araştırmacılar, vaktiyle bütün Türkmen Oymanlarının kızıl börk giydiğini, yaygın İslami anlayışa mensup kesimlerin zamanla bu giysiyi terk etmesi üzerine, bilahare Alevi adıyla anılacak zümrelere Kızılbaş denilmeye başlandığını ifade eder. Yapılan araştırmalarda Altaylı Şamanların dini ayin esnasında giydikleri hayvan derisinden yapılan ve bir göğüslüğü açık olan cüppe ile başlarına taktıkları ve üzerinde dağ tavuğu tüyü bulunan kırmızı külahın Alevi dedelerinin ve Bektaşî babalarının giydiği kıyafetle benzerlik arz ettiği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla terimin, kökünün eski Türk adetlerine dayandığı ve başa giyilen kırmızı börkle ilgili olduğu kesin görünmektedir.

Üzüm, 2009, a.g.e., s.40

⁶⁶ a.g.e., s.40

⁶⁷ Kaplan, 2010, a.g.e., s. 28

dilimli kırmızı börk giydirmiş ve giderek bu kitleler Kızılbaş ismiyle anılır olmuştur. Taç diye anılan bu baş giysisi, beyaz bir tlbent üzerine sarılan sürahi biçiminde on iki dilimli kırmızı bir kavuktan⁶⁸ ibarettir. Terim zaman içinde bütün Safevi yandaşlığını kapsayan çok geniş bir sosyal tabanı nitelemek üzere kullanılmıştır.⁶⁹

15.Yüzyıldan itibaren gelişen Osmanlı-Safevi çekişmeleri sırasında Anadolu'daki Kızılbaşlar İran'a sıkı bir şekilde bağlanmışlar, İran'dan gelen Kızılbaşlar ise Anadolu'da Osmanlı devleti aleyhinde propagandalara girişmişlerdir.⁷⁰ Bunun sonucu olarak da Anadolu'da zaman zaman Kızılbaş ayaklanmaları⁷¹ çıkmıştır.

Osmanlı topraklarında da XV. Yüzyılın son çeyreğinde belirgin olarak ortaya çıkan Kızılbaşlar, adını kurucusu Şeyh Safiyüddin-i Erdebili'den alan Safevi tarikatıdır. Osmanlı devletinde çıkarılmış oldukları karışıklıklar nedeniyle toplumda Kızılbaşlık, kltc⁷² bir kelime olarak kullanılmış II. Meşrutiyetten sonra meydana gelen zihniyet değişikliği nedeniyle XX. Yüzyıl başlarından itibaren yerine Alevi⁷³ ismi kullanılmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise Alevi kelimesi

⁶⁸Tac-ı haydari” veya kısaca “taç” diye anılan bu baş giysisi, üzerine beyaz bir tlbent sarılan sürahi biçiminde on iki dilimli kırmızı bir kavuktur. Başlangıçta siyasi mahiyet taşıyan bu adlandırma. İlk Safeviler'in dini propagandaları sonucu görünüşte on iki imam inancına bağlı kalmakla birlikte Tanrı'nın beşer suretinde görünmesi, ruh göçü ve Ali'nin bedenleşmesi olarak algılanan Safevi hükümdarına yönelişle birleşerek aşırı anlayışların bütün ayırıcı niteliklerini ortaya koyan Türkmen Şiilik biçiminin adı olmuştur.

İlyas zm, “Kızılbaş”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, C. 25, s. 546

⁶⁹ zm İlyas, Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İsam yayınları, 2009, s.41

⁷⁰ Turan, 1992, a.g.e., s. 46

⁷¹Anadolu'da Beylerbeyi Karagöz paşayı yenecek kadar kuvvetlenen ve Veziriazam Hadım Ali paşa tarafından mağlup edilen Şah Kulu'un isyanı Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferinden önce bastırmak zorunda kaldığı Kızılbaş ayaklanmaları, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Sadrazam İbrahim Paşa'nın bastırıldığı Kalender Çelebi, Suriye'den gelerek Güneydoęu Anadolu da elli bin taraftarı ile harekete geçen ve Bozak'a yolladığı halifesi aracılığı ile Kızılbaşları ayaklandıran Şah İsmail'in faaliyeti bu hareketlerin başlıcalarıdır.

Turan, 1992, a.g.e., s. 46

⁷²Her ne olursa olsun bu isimlendirme 16. Yüzyılda ve sonrasında Osmanlılar tarafından Şii mezhebi mensuplarını ve özellikle de Safevi askerlerini küçümsemek için kullanılmıştır.

Kaplan,2010, a.g.e., s. 29

16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı-Safevi çekişmesinin tabii bir neticesi olarak Osmanlılar Kızılbaş terimini devlet muhalifi ve isyancı zümreler anlamında kullanmış, bu asrın başlarından itibaren artan Kızılbaş ayaklanmalarında isyana katılan zümrelerin dini inanç ve anlayışları Kur'an ve sünnete dayalı çoğunluğun anlayışıyla karışlaştırılarak isme dini bir boyut da eklenmiştir ve Kızılbaşlık sapıklık, yoldan ıkmışlık, hatta inkarcılık olarak anılmıştır.

İlyas zm, “Kızılbaş”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, C. 25, s. 547

⁷³Yavuz Sultan Selim- Şah İsmail atışmasında Şah İsmail yenilince dolaylı olarak Kızılbaşlık da yenilmiş ve bu kelime, “Rafizi, mülhid, zındık, evbaş” vb. olumsuz sıfatlardan sonra zamanla “mum sndrenler, ana-bacı tanımayanlar” şeklinde yeni yergi ögeleri taşıyan sıfatlar kazanmıştır. Kavrama yüklenen tüm bu olumsuzluklar, artık bu kavramın sahipleri tarafından da kullanılmasını

tamamen yerleşerek yaygınlaşmıştır. Kızılbaşlık göçebe kültürüne dayanıyor olmasının yanı sıra Çaldırandan sonra bir içe kapanma devresine girmiştir. Sosyolojik bir dille ifade etmek gerekirse Kızılbaşlık, merkezde değil çevrede kalmıştır. Merkezin kurumsal ve yerleşik yapılarından uzakta kalan Kızılbaşlar, eğitim öğretim gibi imkânlardan yararlanamamaları sonucu, geleneklerini büyük ölçüde sözlü kültüre dayalı olarak yaşatmaya çalışmışlardır.⁷⁴

Bektaşiliğin köy görüntüsü olarak açıklanabilen Kızılbaşların bazı bölgelerde tahtacı⁷⁵ adıyla da anıldığı bilinmektedir.⁷⁶

Bununla birlikte Kızılbaş isminin kökenini İslam'ın ilk dönemin de meydana gelen olaylarla⁷⁷ irtibatlandırmaya çalışmışlardır. Tarihi kaynakları bakımından doğrulanma imkânı olmayan bu yaklaşımların, Kızılbaş ismine bir çeşit kutsallık kazandırma çabasının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Kızılbaşlarda inanç daha çok gelenek ve göreneklere dayanmakla beraber inançlarının esası Hz Ali'yi tanrı kabul etmektir.⁷⁸ Yine de Ali'nin Allah olduğuna

güçleştirmiştir. Nitekim 19. Yüzyılın sonlarına doğru Kızılbaşlık yerine şemsiye bir kavram olarak Alevilik ifadesi kullanılmaya başlamıştır.

Kaplan, 2010, a.g.e., ss.36-37

⁷⁴ Kaplan, 2010, a.g.e., s.90

⁷⁵ *Batı ve Güney Anadolu'da bulunan Alevi inançlı, Türkmen topluluğudur. Oğuzlar'ın Anadolu'ya göçleri sırasında ormanlık alanlara yerleştiği için "ağaç eri" (orman adamı) denilen gruba mensup olduğu genel kabul görmüştür. Muhtemelen ağaç kesip tahta işiyle uğraşmalarından dolayı Osmanlı döneminde bu adla anılmışlardır. Tahtacılar esas itibarıyla Türkmen asıllı olup Türkçe'den başka bir dil bilmezler, dinî âyinlerini de Türkçe yaparlar. Günümüzde Türkiye'de yoğun biçimde Adana, Mersin, Antalya, Aydın, Balıkesir, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir, Gaziantep bölgelerinde yaşamaktadırlar.*

Faruk Sümer, "Tahtacı", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, C. 39, ss. 436-437

⁷⁶ Üzüm, 2000, a.g.e., s. 548

⁷⁷ *Hz Ali. Hayber Kalesi'nin fethinde başına kırmızı sarık sarmış ve Kızılbaş adıyla anılmıştır. Diğer bir açıklamaya göre ise Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'i korumak için kendini siper eden Ebu Düccane'nin başındaki sarık al kana boyandığından kendisi hakkında aynı isim kullanılmıştır. Başka bir açıklamaya göre de Stiffin Savaşı'nda Hz. Ali, askerlerine Muaviye'nin askerlerinden ayırt edilmeleri için kırmızı sarık sardırması ve bu olaydan sonra taraftarları Kızılbaş diye anılmıştır.*

İlyas Üzüm, "Kızılbaş", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, C. 25, s. 547

⁷⁸ *"Lailahe illallah, Muhammed ün Resulullah, Aliyyun Veliyullah, Veliyun Ali Allah" yani Allahtan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Resulüdür, Ali Allah'ın velisidir, Velide Allah olan Ali'dir" bunu açıkça bildirir.*

Turan, 1992, a.g.e., s. 46

Kızılbaşlarda temel inançları; Tanrı'nın Ali olarak insan suretinde görünmesi, öldükten sonra ruhun yeniden bedene dönmesi ve bazı bölgelerde ruhun sürekli göçü olarak bilinmesinin yanında, Şamanizm'den sihir ve büyü, hastaları iyileştirme, gaipten haber verme ruhun geçici olarak bedeni terk etmesi, göğe yükselip tanrı ile konuşma, Tanrının insan şeklinde görünmesi, tabiat kuvvetlerine hakim olma, ateşe hükmetme, kemikleri diriltme, ve tahta kılıçla savaşıma; Uzakdoğu ve İran dinlerinden tenasüh, havada uçma, ateşi takdis etme; Kitabı Mukaddes kaynaklı inanışlardan ölmeden

inanana Kızılbaşların yanı sıra Allah-Muhammed-Ali üçlüsü içinde Ali'nin de insanüstü bir varlık olduğuna inanarak bir Allah'ın ve onun Resulü Muhammed'in varlığına inanan Kızılbaşlarda çoğunluktadır.⁷⁹

Ayrıca ülkemizde Ehli Sünnet görüşünü benimseyen, karışık olarak oturan, ortak iş yapan, komşu olan Kızılbaşlarda vardır.⁸⁰

Kızılbaşlarda inanç üç sünnet⁸¹ ve yedi farzdan⁸² oluşmaktadır. Bu farzları yerine getirmeyenler içinde farklı ceza metotları bulunmaktadır.⁸³ Ahiret inancı, meleklerle iman, kitaplara iman, peygamberlere iman gibi konularda müphem ve zaman zaman çelişkilidir.⁸⁴ Namaz⁸⁵, oruç⁸⁶, zekât⁸⁷ ve hac⁸⁸ gibi ibadetleri pek fazla rastlanılmamaktadır.

önce göğşe çekilme, körleri görür hale getirme, suyu kana çevirme, ölü insanı veya hayvanı diriltme, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma gibi inanç ve kültüleri kendi yapısına mal ettiği görülmektedir.

Üzüm, 2000, a.g.e., s. 552

Ali tasavvuruyla ilgili çelişkili anlatımlar bir yana cem ayinlerinde miraç hadisesinin hatırlanması sırasında doğrudan Ali'nin tanrılığı gündeme gelmektedir. Miraca çıkan Muhammed, Tanrı ile perde arkasından doksan bin sır konuştuğundan sonra perde kaldırıldığında tanrı olarak Ali'yi görür. Muhammed'in Ali'nin sırrına ermesi olarak şeklinde ifade edilen bu olayda Ali açık olarak Tanrı ile aynileştirilir.

Üzüm, 2000, a.g.e., s. 553

⁷⁹ Turan, 1992, a.g.e., s. 55

⁸⁰ a.g.e., s. 56

⁸¹ *Dilden tevhid kelimesini bırakmamak, kibirlenmemek, kin tutmamak ve Gönül kırmayarak düşmanlık beslememektir.*

a.g.e., s. 48

⁸² *Sırrını saklamak, diğer Kızılbaşlarla birlikte olmak, Yalan söylemekten gıybetten kaçınmak, hizmette bulunmak, Mürebbisine itaat etmek, Musahibini görüp gözetmek, Halifeden taç ve kisve giyinmektir.*

a.g.e., s. 48

⁸³ a.g.e., s. 48

⁸⁴ Üzüm, 2000, a.g.e., s. 553

⁸⁵ *Kızılbaşlara göre namazın Kur'an'da geçen birkaç ayet ile Hz Peygamberin şahsına farz olduğu, bunun bütün Müslümanlara farz olmadığı, ayrıca Kur'an'da "beş vakit namaz" sözcüğüne rastlanmadığını söyleyerek, namaz kılmayı reddederler.*

Turan, 1992, a.g.e., s. 53

⁸⁶ *Kızılbaşlar Kur'an'ın: ey inananlar, oruç Allah'a karşı gelmeyesiniz diye sizden öncekilere farz kıldığı gibi size de farz kıldı (bakara 183)" hükmü gereğince orucun, nefesine hakim olmayıp Allah'a karşı gelenlere farz kıldığına, Allah'a karşı gelmeyenlerin bundan müstesna olduğuna inanırlar. Buna karşılık 12 gün süren Muharrem orucunu tutarlar.*

a.g.e., s. 53

⁸⁷ *Kızılbaşlar zekatı İslam'ın istediği gibi yerine getirmezler. Kızılbaşlar arasında "yol kardeşliği" sistemi vardır. Bu büyük bir yardımlaşma düzenidir.*

a.g.e., s. 54

⁸⁸ *Kızılbaşlara göre Allah her şeyi insanda yaratmıştır. İnsandan daha kutsal hiçbir şey yoktur. Kible de Kâbe de insandır. İnsana hizmet vermek gerekir. Bunun yanında Anadolu da kutsal saydıkları "Hacı Bektaş Tekkesi, Abdal Musa Türbesi, Hz Alinin mezarı" gibi yerleri ziyarete gittikleri bilinmektedir.*

Ahmet Turan, Anadolu Alevileri-Kızılbaşlar Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, Sayı. 6 s. 55

1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ise İDKAB öğretim programı, programın temel yaklaşımı, İDKAB dersi öğretim programının özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler ve programın yapısı hakkında gerekli tanıtımlar yapılacaktır.

1.2.1. İDKAB Öğretim Programı

İnsanlar yaratıldığı günden itibaren bilgi beceri ve deneyimlerini kendilerinden sonraki nesillere aktarma ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle eğitim insanlığın var olduğu günden itibaren devam eden bir kavram olarak karşımıza çıkar.⁸⁹

Eğitimin bir iletişim ve etkileşim süreci, toplumda yaşayan tüm bireylerin hem eğitip hem eğitildiği, hem öğretip hem öğrendiği bir alandır. Çocukların gözlerini açtığı toplumun kültür birikiminden yararlandığı, toplumun kültür dokularında da geçmiş nesillerin alın terinin, beyin gücünün, tutum ve davranışlarının, siyasi, dinî ve ahlaki kurumlarının, dilinin, atasözlerinin, geleneklerinin izlerinin bulunduğu, insanlığın eserlerinin ve ürünlerinin birbirine eklenerek günümüze kadar geldiği bir süreçtir. Bu bağlamda eğitimin de yetişen neslin kültürel birikimden mümkün olan en fazla payı alması görevini üslenmesi gerekir. Yine geçmiş ile gelecek arasında uyumlu bir geçiş temin etmek, kültürün muhtevasını aktarmak, kültürün zenginleşmesini sağlamak ve uygarlığın gelişimi için elverişli ortamı oluşturmak, eğitimin görev ve sorumlulukları arasında sayılabilir.⁹⁰ Eğitim en geniş anlamıyla insan yetiştirme süreci olarak bilinir. İstenen niteliklere sahip bir birey toplumların geleceğini şekillendirir. Çağımızda hızla gelişen bilim ve teknoloji, eğitimin her alanını etkilemekte özellikle eğitim yaklaşımlarında değişimleri zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple eğitim olasılıklara bırakılmamalı belirli bir plan, düzen ve programlı olmalıdır. Program ise yapılması gereken bir işin

⁸⁹Recep Almaz, İlköğretim Okullarındaki Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2003, s.17

⁹⁰ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8 Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB. Yayınları., Ankara, 2010, (İDKABÖP), s.2

bölümlerini, her bölümün yapılış aşamalarını belirleyip bunları sıraya koyarak uygun zamanda nasıl yapılacağını gösteren bir tasarımdır.

Program geliştirme, toplumdaki yeni gelişmeler dikkate alınarak eğitim, öğretim ve ders programlarının hazırlanması, hazırlanan bu programların denenmek için uygulanması, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi ve bu sonuçlar göz önünde tutularak programının yeniden düzenlenmesidir.⁹¹ Program geliştirmenin amacı bireyde istenen davranış değişikliği sağlamaktır. Dolayısıyla program geliştirme çalışmaları bir bütünlük içerisinde belirli basamakları izleyerek sistematik bir şekilde yürütülmelidir. Deneme-yanılma yoluyla ve rastgele yapılacak olan programlar hem bireye istenilen davranışı kazandıramayacak, hem de toplumun problemine çözüm getiremeyecektir.

Program geliştirme, toplumdaki sosyal ve kültürel değişim, bilim ve teknolojiye yeni yaklaşımlar vb. kısacası eğitim ortamı içerisinde yer alan tüm koşulların dikkate alınarak düzenlenmesidir. Masa başında konuların çıkarılması ya da eklenmesi değildir.⁹²

Birey ve toplumda meydana gelen teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler, farklı eğitim ortamlarının ortaya çıkması, öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve tekniklerdeki farklılaşma, öğrenme ortamındaki rollerin çeşitlenmesi vb. nedenler eğitim programlarının sürekli sorgulanmasını ve geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Eğitimde program geliştirme, “toplumdaki yeni gelişmeler göz önünde tutularak belli bir öğretim programının ya da tüm programların genel ve özel amaçları, ders konuları, öğretim yöntemleri ve değerlendirme yolları bakımından araştırma yoluyla düzeltilmesi, yenileştirilmesi ve önerilen değişikliklerin denendikten sonra genelleştirilmesi olarak açıklanabilir.”⁹³

Toplumun ve bireyin ihtiyaç ve özelliklerini göz önünde bulunduran bir program anlayışıyla, ortaya çıkan eğitim programları sayesinde toplum arzu ettiği

⁹¹ Münire Erden, Eğitimde Program Değerlendirme, Anı Yayınları, Ankara, 1998, s. 4

⁹² Fatma Varış, Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri, Alkım Kitapçılık, Ankara, 1994 s. 27

⁹³ Fatma Varış, Programlara ilişkin temel kavram ve tanımlar, eğitim Bilimlerinde Çağdaş gelişmeler, AÜ Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1991, s. 8

nesle kavuşacak, doğuştan gelen kabiliyetlerini ihtiyaç ve özelliklerine uygun olarak kullanabilecek ve eğitimden beklenen sonuç elde edilecektir.

Öğretim programı ise eğitim programı içerisinde yer alan, belli bilgi ve kategorilerinden oluşan, bazı okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık veren, bilgi ve yeteneğin, eğitim programının amaçları doğrultusunda, planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük tüm faaliyetleri kapsar.⁹⁴

Öğretim programı, öğrenci davranışlarında istenilen değişiklik oluşturma amacıyla yapılan bir planlamadır. Her dersin kendi içerisinde bir öğretim programı vardır. Hedeflenen sonuca ulaşabilmek için, uygulanan öğretim programlarının, eksiklikleri ve aksaklıkları giderilmeli ve zamanın şartlarına göre yeniden düzenlenmelidir.

Ülkemizde uygulanan ve çağın şartlarına göre kendini güncellemek zorunda olan öğretim programlarından biride din öğretimi programıdır. Bireyde istenilen dini davranışların oluşturulabilmesi için din eğitimi programının da kendini güncellemesi kaçınılmazdır. Din öğretimi “Temelinde insana saygı, düşünceye saygı, ahlaki olana saygı, hürriyete saygı ve kültürel mirasa saygı olan” bir şekilde sunulmalıdır.⁹⁵

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı 2001-2002 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmıştır. Program geliştirmede yapılan çalışmaları dikkate alarak DKAB öğretim programında da değişiklik yapılmıştır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 21.06.2006 tarih ve 1830 sayılı teklif yazısı ile “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4.5.6.7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı” görüşülerek 2007-2008 Eğitim-Öğretim yılında uygulanmasına karar verilmiştir. DKAB öğretim programı 19.09.2000 ve 373 sayılı kararı ile uygulanmaktayken, 2007-2008 Öğretim Yılından itibaren uygulamaya son verilmiştir.⁹⁶ 2007-2008 eğitim öğretim yılında yeni program uygulanmaya başlanmış, 2009 yılında Ankara

⁹⁴ Fatma Varış, Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri, Alkım Kitapçılık, Ankara, 1994 s.16

⁹⁵ Mualla Selçuk, Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Basımevi, İstanbul, 2000, s.15

⁹⁶ Betül Elmas, 6. Sınıf Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi müfredatının “İnanç, Hz Muhammed, Ahlak” Öğrenme Alanı Öğrenci Kazanımlarını öğretmen Tarafından değerlendirilmesi, (Yüksek lisans Tezi), Konya, 2017, s.8

İdare Mahkemesi dersin mezhepler üstü olduğuna karar vermiştir.⁹⁷ 2010-2011 eğitim öğretim yılında uygulanmak üzere mezhepler üstü (mezhebi bir tartışmaya girmeyen) dinler açılımlı bir yapı ile tekrar yayınlanmıştır.⁹⁸

Yeni programının giriş bölümünde, hızla gelişen bilim ve teknolojinin eğitimin her alanını etkilediği, bu durumun eğitim yaklaşımlarında da köklü değişimleri zorunlu kıldığı belirtilmiştir. Bilginin hızla yenilenerek üretildiği çağımızda birey ve toplumun geleceği, bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretme becerilerine bağlı olarak bireyin yeni beceriler kazanması ve bu durumun hayat boyu sürdürülebilmesi için bilgi üretimine dayalı çağdaş bir eğitimin gerekli olduğuna yer verilmiştir.⁹⁹

Bunun yanında yetişmekte olan bireylere dini doğru anlamaları, değerler hakkında bilgi sahibi olmaları, toplumda var olan farklı görüşler üzerine düşünüp akıl yürütebilmeleri, ilgi, kabiliyetlerini geliştirmeleri ve Milli Eğitimin genel amaçlarının gerçekleşmesine destek olmaları amaçlanmıştır.¹⁰⁰ Yine programla öğrencilerin din ve ahlâk hakkında objektif bilgi sahibi olmaları, öğrenme-öğretme sürecinde öğretim programı vasıtasıyla hedeflenen bilgi, tutum, beceri değer vb. kazanımlara ulaşmaları da hedeflenmiştir.

Öğrencilerin özellikle inanç ve ahlak hakkında önyargılardan uzak, tarafsız bilgilenmeleri, özgür tercihlerde bulunabilmeleri, her türlü düşünceye, özgürlüğe, ahlaklı olana, kültürel değerlere karşı hassasiyet ve saygı duymaları din öğretiminin esas amacı olduğu, bilinçli dindarlığın da tam bu olduğu ifade edilmiştir.¹⁰¹

İDKAB öğretim programında Kur'an-ı Kerim ve Hz Muhammed'in hadisleri esas alınarak mezhepler üstü ve dinler açılımlı bir yaklaşım tercih edilmiştir.¹⁰²

⁹⁷ İdare Mahkemesi, Esas No:2005/1804

⁹⁸ İDKABÖP, s. 2

⁹⁹ a.g.e., s. 2

¹⁰⁰ Recai Doğan, Cemal Tosun, İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar İçin DKAB Öğretimi (Özel Öğretim Yöntemleri), Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 48; İDKABÖP, s. 2

¹⁰¹ İDKABÖP, s. 3

¹⁰² *Alevi çalıştay raporunda dinler, mezhepler ve inançlar üstü bir din öğretimine tüm vatandaşların ihtiyaç duyduğu teyit edilirken, din dersinin zorunlu oluşu Aleviler arasında rahatsızlık oluşturduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Din dersinin tüm toplum kesimlerince kabul görececek bir üst dille ve tarafları rencide etmeyecek bir bakış açısıyla ele alınması konusunda görüş birliğine varılmıştır.*

Şaşmaz, Aydagül, Tüzün, Aktaşlı, a.g.e., s. 21

Böylece yetişmekte olan nesle, doğru din anlayışı ve değerler hakkında bilgi edinmeleri, toplumda var olan farklılıklar üzerine düşünebilmeleri amaçlanmıştır.¹⁰³

Her ne kadar İDKAB öğretim programı kendini çağın şartlarına göre yenilemiş olsa da bir takım müdahalelerin ve itirazların olduğu gözden kaçmamaktadır.¹⁰⁴ Din eğitimi ile ilgili konular sürekli laiklikle ilişkilendirilmekte, sağlıklı bir din eğimini güçleştirilmektedir.

İDKAB öğretim programı mezhepler üstü bir eğitim anlayışını benimsemiş olsa da özellikle Alevi kesimlerce eleştirilmekte ve bu konu mahkemelere taşınabilmektedir. Bu konuda DKAB derslerinde Türkiye de hakim olan dinsel çeşitliliğin dikkate alınmadığı gerekçesiyle Sakarya 2. İdari Mahkemesi'ne açılan davada, Alevi inancına sahip topluluğun oranının çok büyük olmasına rağmen öğrencilerin Alevi inancına yönelik eğitim almadığı değerlendirilmesine varılmıştır.¹⁰⁵ Ancak yenilenen programın insan haklarına aykırılık teşkil etmediği yönünde kararlar da mevcuttur.¹⁰⁶

2018 yılında konu ve kazanımlar yeniden yazılmış, mezhepler üstü bir yaklaşımla tekrar kitaplar güncellenmiştir. Son yapılan değişikliklere göre İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet konu ve kazanımlarına bu çalışmada yer verilecektir.

1.2.1.1. Programın Vizyonu

İlköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfların tüm kademelerinde yer alan İDKAB öğretim programının vizyonu kısaca şu şekilde ifade edilmektedir:

* Öğretmen öğrencisine bilgi aktaran değil yol gösteren,

*Çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını bilen, donanımlı, saygılı ve duyarlı,

¹⁰³ Doğan, Tosun, 2003, a.g.e., s. 48.

¹⁰⁴ *AIHM de aldığı kararlarla eleştirel, çoğulcu ve nesnel bir din dersinin insan hakları normlarıyla uyumlu olduğu yönünde görüş bildirirken devlet okullarında zorunlu olarak sadece belirli bir dini görüşün benimsetilmesini içeren din eğitimi modelinin insan hakları normlarıyla uyumlu olmadığını ifade etmektedir.* Şaşmaz, Aydagül, Tüzün, Aktaşlı, a.g.e., s. 12

¹⁰⁵ Sakarya 2. İdare Mahkemesi, esas no: 2009/877, karar no:2010/546.

¹⁰⁶ Danıştay 8. Daire, esas no: 2009/10610, karar no: 2010/4213.

- *Öğrenmekten zevk alan, dini kavramları doğru anlayan, iletişim kuran, araştırıp sorgulayarak eleştirebilen,
- *Kendini, toplumu, kültürünü, çevreyi tanıyan,
- *Günlük hayatta donanımlı,
- *Dini doğru anlayan ve yaşayan
- *İnsanlara karşı anlayışlı,
- *Dini kavramlara hakim,
- *Milli, ahlaki, insani ve kültürel değerlerin farkında olan, insanların yetiştirilmesine fayda sağlayandır.¹⁰⁷

1.2.2. Programın Temel Yaklaşımı

İDKAB dersi öğretim programını hazırlarken çok yönlü olarak düşünülen birey, verilen eğitimin hem öznesi hem de nesne konumundadır. Programda, öğrenciyi öğrenme ve bilgi üretme sürecinde etkin kılacak program geliştirme yaklaşımları ve din kültürü ve ahlak bilgisi alanının bilimsel kriterleri gözetilmiştir.

1.2.2.1. Eğitimsel yaklaşım

İDKAB dersi öğretim programı hazırlanmasında öğrenci merkezli, yapılandırmacı, çoklu zeka yaklaşımları esas alınmıştır. Amaç önceden öğrenilen bilgileri kullanma, öğrencinin seviyesini dikkate alarak karşısındakiyle olumlu bir iletişim kurma, öğrencinin katılımına ve öğretmen rehberliğine önem vererek, öğrenciyi merkezde tutmaktır.

Öğretmenin görevi programla öğrenci arasında köprü görevi görmek ve öğrencinin yeni bilgisini oluşturmasına yardımcı olarak bu süreci kolaylaştırmaktır. Öğrenci yeni öğrendiği bilgilerini kendine göre konumlandırabilmesi için farklı

¹⁰⁷ İDKABÖP, ss.7-8

konularda bilgi dağarcığının geniş olması lazımdır. Öğrencinin, eski bilgilerinde yanlışlıklar varsa bu yanlışların sebeplerini fark etmesi yeni bilgileri öğrenmesini kolaylaştırır.¹⁰⁸

Programda kavramsal yaklaşım da izlenmekte, dersle ilgili kavramların ve ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Öğrencinin kavramsal temelleri oluşturulup, kavramsal ve işlemsel bilgiler arasında ilişki kurması, öğrenme alanlarının oluşturulması istenmektedir. Benimsenen kavramsal yaklaşımla öğrencilerin somut deneyimlerinden, sezgilerinden dini ve ahlaki anlamlar oluşturmaları ve soyut düşünebilmeleri amaçlanmıştır. Böylece problem çözme, sağlıklı iletişim kurma, problem üzerinde akıl yürütebilme kabiliyeti de kazanılmış olacaktır.¹⁰⁹

1.2.2.2. Din Bilimsel Yaklaşım

İDKAB dersinde kullanılan öğretim programı geliştirilirken dinler hakkında bilimsel araştırmaya öncelik verilmiş, dinin asıl kaynaklarında yer almayan bilgilerden kaçınılmıştır. İslam diniyle ilgili bilgilerde; Kur'an ve sünnet merkezli, mezhepler üstü, bütünleştirici bir yaklaşım hedeflenmiştir. Değerlerin Kur'an ve Sünnete dayanıyor olmasına özen gösterilmiş, bireylerin değerler hakkında doğru sonuca ulaşması istenmiştir.¹¹⁰

Programın hazırlanmasında öğrencilerin;

- *Çok yönlü gelişimlerinin sağlanması,
- *Bilimsel bir eğitim anlayışının benimsenmesi,
- *Örf ve adetlerimizin göz ardı edilmemesi,
- *Farklı görüşlere karşı hoşgörülü olunması,
- *Tüm dinler hakkında donanımlı olmaları,

¹⁰⁸ Kamile Açıkgöz, Aktif öğrenme, Biliş yayınları, 9. Baskı, İzmir, Ocak, 2007, s.65

¹⁰⁹İDKABÖP, s. 9

¹¹⁰İDKABÖP, s.10

- *Öğrendikleri bilgileri hayatlarına yansıtmaları,
- *Gelecek adına doğru katkılar sunmaları,
- *Toplumda var olan yanlışlara tepkisiz kalınmaması,
- *Maneviyatı güçlü,
- *Demokrasi bilinci gelişmesi ve yerleşmesi hususları hedef alınmıştır.¹¹¹

1.2.3. İDKAB Dersi Öğretim Programının Özellikleri ve Geliştirilmesinde Temel Alınan İlkeler

İDKAB Dersi Öğretim Programı, günümüzün son gelişmeleri dikkate alınarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve 1739 sayılı Milli Eğitimin Temel Kanununa uygun, bir yapıda hazırlanmıştır.

İDKAB Dersi Öğretim Programında dikkate alınan özellikler şu şekilde açıklanabilir:

1. “Gerekli ve yeterli bilgi” yaklaşımı ile yola çıkmıştır.
2. Öğrenci bilginin mimarı öğretmen öğrencinin rehberi konumunda olup ezberden uzak, bilgi üretmeye dayalı eğitim yaklaşımı hedeflenmiştir.
3. Her öğrenci özüne mahsus bir birey olduğu kabul edilmiştir
4. Öğrencilerin hayatlarına kılavuzluk edilerek gelecekte muhtemel nitelikleri geliştirebilmeleri amaçlanmıştır.
5. Bilginin artması, kavramların anlaşılması, değerlerin ve becerilerin ortaya çıkmasıyla öğrenmenin gerçekleşmesine öncelik verilmiştir.
6. Öğrenciler istişareye, düşünmeye, sorgulama yapmaya yönlendirilmiştir.
7. Öğrencilerin her yönüyle donanımlı, mutlu olarak yetişmesi amaçlanmıştır.
8. Milli, manevi değerlere bağlı ama evrensel değerlere hâkim olması istenmiştir.
9. Dinini, ahlakını, örf ve adetlerini öğrenen ve öğrendikleriyle yaşayan bir birey amaçlanmıştır.

¹¹¹İDKABÖP, ss.10-11

10. Haklarını bilen, haklara saygılı bir öğrenci olarak yetişmesi önemsenmiştir.
11. Toplumsal sorunlara karşı hassas olması amaçlanmıştır.
12. Edinmiş oldukları deneyimler sayesinde çevreyle sağlıklı iletişim kurmaları hedeflenmiştir.
13. Farklı yöntem ve tekniklerle her öğrenciye ulaşılmaya çalışılmıştır
14. Öğrenci ürün dosyaları sayesinde sonuçtan ziyade süreçte kontrol altına alınmıştır.
15. İnsanda din duygusu ve düşüncesi, hareketli bir yapıya sahip olduğu ortaya konulup bireyi ilgilendiren konulara konsantre olunmuştur.
16. Öğrencinin dikkati belli problemler üzerine çekilmesi ve bu süreçte etkinliklere katılması hedeflenmiştir.
17. Bireye, her türü değere saygı amaçlanmıştır.
18. Dini öğrenmede Merkez Kur'an ve Sünnettir.
19. Bireyin toplumsal duyarlılığa ulaşması, Atatürk'ün laiklik anlayışına bağlı olması hedeflenmiştir.
20. Farklı değerlendirme tekniklerine yer verilmiştir.¹¹²

Özet olarak okullardaki DKAB derslerinin muhtevası ve hedefleri açısından; din Allah'la insanın ilişkilerini düzenlediğini bununla birlikte insan-insan ve insan - çevre arasında yaşanabilir bir kültürün oluşturulmasındaki rolünü belirtmiştir. DKAB programı çağın gelişen şartları karşısında ihtiyaç duyulan esaslar (ders kitaplarının yazılımı ve düzenlenmesi, eğitim ortamlarının oluşturulması) belirlenmiştir. Müfredatta yer alan konular toplum içi ihtiyaçları karşılaması, uygulanabilir olması, her yönden gelecek saldırılara karşı donanımlı bir birey olması amacıyla hazırlanmıştır. Öğrencinin değerli olduğu, sadece sonuç odaklı değil süreç odaklı Kur'an ve Sünneti merkeze oturtan, batıl inançlardan uzak bir birey hedeflenmiştir.

¹¹² İDKABÖP, ss. 11-12

1.2.4. Programın Yapısı

İDKAB dersinin öğretim programında; genel amaçlar, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar yer almaktadır.

1.2.4.1. Genel Amaçlar

Öğretim programının ilk ögesini amaçlar oluşturmaktadır. Bütün derslerin özel ve genel amaçları vardır. Amaçlar yetiştirdiğimiz bireyde bulunmasını arzu ettiğimiz, eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özellikleri belirten ifadelerdir.¹¹³

Genel amaçlar, toplumun eğitim faaliyetlerine kılavuzluk ederler. Aynı zamanda eğitim faaliyetlerinin sonucunu belirtirler.

İDKAB dersi öğretim programının genel amaçları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir. Bu öğretim programı ile öğrencilerin;

Bireysel açıdan: Temel dini ve ahlaki sorulara cevap verebilmeleri, inanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincine varmaları, dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirmeleri, dini kavramları doğru anlayıp kullanmaları, doğru dini bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etmeleri, dinin içtenlik ve sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öge olduğunu kavramaları, İslâm dinîni ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımlamaları, dinin emirleriyle toplumsal beklenti ve alışkanlıklara dayalı olan davranışları ayırt etmeleri, İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanımaları, İslam dininin akıl ve bilimle uyum içinde olduğunu, din ve bilimin birbirinin alternatifi olmadıklarını kavramaları, aklın, dini sorumluluğun temel şartı olduğunu; dinin aklın kullanılmasını istediğini ve bilimsel bilgiyi teşvik ettiğini kavramaları, kendi inancı ile mutlu ve barışık olmaları hedeflenir.

¹¹³ Selahattin Ertürk, Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yayınları, Ankara, 1982, s.27

Toplumsal açıdan: Toplumsal olarak yaşanan dini ve ahlaki davranışları tanımları, toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varmaları, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşmaları, toplum içindeki hurafelere dayalı sağlıksız dini oluşumları ayırt etmeleri, fiziki ve toplumsal çevreyi koruma bilincine ulaşmaları,

Ahlaki açıdan: Ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olmaları, öğrenilen ahlaki değerleri içselleştirmeleri, inanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini kavramaları,

Kültürel açıdan: Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavramaları, dinin diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini kavramaları, doğru dini bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşmaları, Türklerin İslam dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendirmeleri, dinî ve milli bayramların milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavramalarını,

Evrensel açıdan: Evrensel değerlere kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılmaları, diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyle yaklaşmaları, evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğü bilincine ulaşmaları amaçlanmıştır.¹¹⁴

1.2.4.2. Öğrenme Alanları

Öğrenme alanı: Aynı konunun arka arkaya gelen sınıflarda, sınıf seviyelerine göre muhtevanın genişletilerek verilmesini amaçlayan, birbirleriyle irtibatlı konuların bir araya toplandığı alandır.

İDKAB dersi öğretim programı “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlâk, Din ve Kültür” den oluşan altı öğrenme alanı üzerine yapılandırılmıştır.¹¹⁵ İDKAB dersinde öğrenme alanları seçilirken;

¹¹⁴ İDKABÖP, ss.12-13

¹¹⁵ İDKABÖP, s.13

- *Öğrencide ilgi, merak ve araştırma isteği uyandıran,
- *Çalışmalar sayesinde yeni beceriler kazandıran,
- *Bireysel niteliklerin kazanılmasına imkan tanıyan,
- *Değişik öğrenme yaklaşımlarına uygun olan,
- *Diğer disiplinlerle uyum içinde olabilen,
- *Öğrenmede köklü ve kapsayıcı bir anlayış benimsenmiştir.¹¹⁶

İlköğretim 4.sınıftan 8. Sınıfa kadar işlenecek ünite ve bu ünitelerin detaylarının belirlenmesiyle öğrenim alanları oluşur. Her sınıfta, inanç, ibadetler, peygamberimiz, Kur'an, güzel ahlak, dinimiz ve kültürümüzden oluşan öğrenme alanları vardır. Bu öğrenme alanları bazen birden fazla öğrenme alanının çerçevesine de girebilir.

Araştırmamızın sınırlılığı gereği inanç ve ibadet öğrenme alanlarıyla ilgili bilgi vermekle yetineceğiz.

1.2.4.2.1. İnanç öğrenme alanları

İnanç kutsallaştırılan bir varlığa kalp ile bağlanma dil ile söyleme anlamına gelmektedir. Her dinde muhakkak kutsal bir varlığa bağlanma söz konusu olmuştur. İslam düşüncesinde bu inancın temel unsurları Allah'a, peygamberler, kitaplar, melekler, ahirete ve kaza kadere imandan oluşur. Bireyin bu temel unsurları hiçbir zorla olmadan kabul etmesi ve benimsemesi gereklidir.

Bu kazanımların eğitimini alan birey, dini kavramları anlayarak kullanabilen, Kelime-i şهادet ve Kelime-i Tevhid'in anlamlarını, Allah'ın rızası için yaşayan, seçtiği Peygamberlerin ve getirdikleri ilahi öğretilerin amaçlarını sorgulayan, kutsal kitapları tanıyan, meleklerin, varlıklar alemi içindeki yerini bilen, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeye çalışan, rabbine her zaman tevekkül eden, hesap gününün farkında olan bir birey olması hedeflenmiştir.¹¹⁷

¹¹⁶ İDKABÖP, s.13

¹¹⁷ İDKABÖP, s.14

SINIFLAR – ÜNİTELER

4. Sınıf... Günlük Hayattaki Dini İfadeler
5. Sınıf... Allah İnancı
6. Sınıf... Peygamberlere ve İlahî Kitaplara İnanç
7. Sınıf... Melek ve Ahiret İnancı
8. Sınıf... Kader İnancı¹¹⁸

4. Sınıf: Günlük Hayattaki Dini İfadeler

KONULAR

Günlük Konuşmalarda Dinî İfadeler

Dilek ve Dualarda Geçen Dini İfadeler

Bir Dua Tanıyorum: Sübhaneke Duası ve Anlamı, konuları yer alır¹¹⁹

5. Sınıf: Allah İnancı

KONULAR

Allah (c.c.) Vardır ve Birdir.

Allah (c.c.) Yaradandır.

Allah (c.c.) Rahman ve Rahimdir.

Allah (c.c.) Görür ve İşitir.

Allah'ın (c.c.) Her Şeye Gücü Yeter.

Allah (c.c.) İle İrtibat: Dua.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İbrahim (a.s.)

Bir Sure Tanıyorum: İhlâs Suresi ve Anlamı, konularına yer verilir.¹²⁰

6. Sınıf: Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İman

KONULAR

Allah'ın (c.c.) Elçileri: Peygamberler.

¹¹⁸ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2018, (DKABÖP), ss.12-15

¹¹⁹ DKABÖP, 2018, s.16

¹²⁰ DKABÖP, 2018, s.21

Peygamberlerin Özellikleri ve Görevleri.

Peygamberler İnsanlar İçin En Güzel Örnektir.

Vahiy ve Vahyin Gönderiliş Amacı

İlahi Kitaplar.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Âdem (a.s.)

Bir Dua Tanıyorum: Kunut Duaları ve Anlamları, konularına yer verilir.¹²¹

7. Sınıf: Melek ve Ahiret İnancı

KONULAR

Görülen ve Görülemeyen Varlıklar.

Melekler ve Özellikleri.

Dünya ve Ahiret Hayatı.

Ahiret Hayatının Aşamaları.

Ahiret İnancının İnsan Davranışlarına Etkisi.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsa (a.s.)

Bir Sure Tanıyorum: Nâs Suresi ve Anlamı.

konularına yer verilir.¹²²

8. Sınıf: Kaza ve Kader İnancı

KONULAR

Kader ve Kaza İnancı.

İnsanın İradesi ve Kader.

Kaderle İlgili Kavramlar.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa (a.s.).

Bir Ayet Tanıyorum: Ayet el-Kürsi ve Anlamı, konularına yer verilir¹²³

¹²¹ DKABÖP, 2018, s.26

¹²² DKABÖP, 2018, s.29

¹²³ DKABÖP, 2018, s.36

1.2.4.2.2. İbadet öğrenme alanları

İbadet öğrenme alanında; ibadet, inandığı değerlerin ete kemiğe bürünmesi, yaratıcının emirlerinin somutlaşmasıdır. İnanan bir insanın, mensup olduğu dinin ibadetlerini uygulayabilmesi için bu ibadetleri öğrenmesi gerekir. “İbadet” öğrenme alanında; “Maddi ve manevi temizlik, İbadetleri tanıyalım, Namaz, Oruç İbadeti, Zekât, Hac ve Kurban İbadeti” üniteleri yer alır. Bu ünitelerin içinde, temel ibadetleri gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyulan bilgileri, birey ve toplum için göstereceği yararları kapsamaktadır. Bu öğrenme alanında, temel ibadetlerin sorumluluğunun doğru bir yöntemle kazandırılması, diğer inançlara, öğretilere saygı duyması hedeflenmektedir.

Bireyler, bu alanda dini sorumluluklarını yapılabilmesi için öncelikle maddi temizliğin gerekliliğini, kıyafet, beden ve çevre temizliğiyle sağlık arasındaki bağlantıyı, bununla birlikte manevi temizlik için neler gerektiğini, Allah’ın ve meleklerin temiz olduğunu ve temizlenenleri sevdiğini bilir. İslam’ın dinin direği olan namaz, oruç, hac, zekat, kurban ibadetlerini öğrenir. İbadet mekanlarının toplumun birliği ve beraberliği için önemini kavrar.

Bu alan, “Fıkıh, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve Dinler Tarihi” disiplinleri ile ilişkilendirilecektir. Üniteler, öncelikle ilgili öğrenme alanlarını temel alacaktır. Öğrenciler, bu öğrenme alanlarında temizlik bilinci, ibadet bilinci, faydalı amel edinme, din, ibadet ve vicdan hürriyetine saygı duyma yeteneklerini geliştirecek uygulamalarla desteklenecektir.¹²⁴

SINIFLAR – ÜNİTELER

4. Sınıf... İslam’ı Tanıyalım
5. Sınıf... Ramazan Ve Oruç
6. Sınıf... Namaz İbâdeti
7. Sınıf... Hac ve Kurban
8. Sınıf... Zekât, ve Sadaka¹²⁵

¹²⁴ İDKABÖP, 2010, s.15

¹²⁵ İDKABÖP, 2018, ss. 13-15

4. Sınıf: İslam'ı Tanıyalım

KONULAR

İslam'ın İnanç Esasları.

İslam'ın Şartları.

Kur'an-ı Kerim.

Bir Dua Tanıyorum: Amentü Duası ve Anlamı, konularına yer verilir ¹²⁶

5. Sınıf: Ramazan ve Oruç

KONULAR

Ramazan Orucu ve Önemi.

Ramazan ve Oruçla İlgili Kavramlar.

Kültürümüzde Ramazan ve Oruç.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davud (a.s.)

Bir Dua Tanıyorum: Rabbena Duaları ve Anlamı, konularına yer verilir. ¹²⁷

6. Sınıf Namaz İbadeti

KONULAR

Namaz İbadeti ve Önemi.

Namaz Çeşitleri.

Namazın Kılınışı.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Zekeriya (a.s.).

Bir Sure Tanıyorum: Fil Suresi ve Anlamı, konularına yer verilir. ¹²⁸

7. Sınıf: Hac ve Kurban

KONULAR

İslam'da Hac İbadeti ve Önemi.

Haccın Yapılışı.

¹²⁶ DKABÖP, 2018, s.17

¹²⁷ DKABÖP, 2018, s.22

¹²⁸ DKABÖP, 2018, s.27

Umre ve Önemi.

Kurban İbadeti ve Önemi.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsmail (a.s.).

Bir Ayet Tanıyorum: En'âm Suresi 162. Ayet ve Anlamı, konularına yer verilir.¹²⁹

8. Sınıf: Zekat ve Sadaka

KONULAR

İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem.

Zekât ve Sadaka İbadeti.

Zekât ve Sadakanın Bireysel ve Toplumsal Faydaları.

Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb (a.s.).

Bir Sure Tanıyorum: Maun Suresi ve Anlamı.

konularına yer verilir¹³⁰

1.2.4.3. Kazanımlar

Kazanımlar, öğrenme sürecinde planlı, programlı olarak, öğrencilerden kazanmaları beklenen bilgi, beceri, değer ve tutumlardan oluşur. Öğrenciler kazanımların edinilmesiyle öğrenme alanlarında ilerleme gösterirler. Kazanımlar, bir mantık bütünlüğü içinde 4. sınıftan 8. sınıfa kadar sıralanmış öğrenim alanlarından oluşur. Bu sıralama konuların önem değerini göstermez. Kazanımlar yer verilen etkinlikler aracılığıyla elde edilir. Öğrenme öğretme etkinlikleri bu sebeple çok önemlidir. Kazanımların niteliği ölçme ve değerlendirme yöntemini de etkilemektedir.

İDKAB öğretim programında inanç ve ibadet konularının kazanımlarına şu şekilde yer verilmiştir.

¹²⁹ DKABÖP, 2018, s.32

¹³⁰ DKABÖP, 2018, s.37

4. Sınıf Öğrenme Alanı: İnanç

Günlük Hayattaki Dini İfadeler ünitesinin sonunda;

Dinî ifadeleri, günlük konuşmalarda doğru ve yerinde kullanır.

Allah (c.c.), peygamber, Eûzü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm, besmele, selam, hamt ve şükür, tekbir ve salâvat, estağfirullah, sübhanallah” ifadelerine anlamlarıyla birlikte yer verilir. “Allah” konusu anlatılırken zâtî ve subûtî sıfatlara girilmez. Selam konusunda; esselamü aleyküm/selamün aleyküm ifadeleri ile dilimizde yaygın olarak kullanılan diğer selamlama cümlelerine yer verilir.

Sevap, günah, helal, haram ifadeleri günlük dildeki kullanım örnekleriyle verilir.

Tekbir ve salavatı söyler.

Bayram tekbirleri ve salât-ü selama da anlamlarıyla birlikte yer verilir.

Dilek ve dualarda kullanılan dinî ifadelere örnekler verir.

“Allah razı olsun, Allah’a emanet ol, Allah şifa versin, inşallah, maşallah” gibi günlük hayatta kullandığımız dilek ve dualara yer verilir.

Sübhaneye duasını okur, anlamını söyler.

Sübhaneye duası ile ilgili kısa açıklamalar ile duanın nerelerde okunduğuna ilişkin bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.¹³¹

4. Sınıf Öğrenme Alanı: İbadet

İslam’ı Tanıyalım ünitesinin sonunda;

İslam’ın inanç esaslarını sıralar.

İslam’ın altı inanç esası, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.

İslam’ın şartlarını söyler.

¹³¹ DKABÖP, 2018, s.16

İslam'ın beş şartı, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.

Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar.

“Kur'an-ı Kerim, ayet, sure, cüz” kavramları ile sınırlandırılır.

Amentü duasını okur, anlamını söyler.

Amentü duası ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir.¹³²

5. Sınıf: Öğrenme Alanı: İnanç

Allah İnancı ünitesinin sonunda;

Evrendeki mükemmel düzen ile Allah'ın (c.c.) varlığı ve birliği arasında ilişki kurar.

Allah'ın (c.c.) her şeyin yaratıcısı olduğunu fark eder. Allah'ın (c.c.) Rahmân ve Rahîm isimlerinin yansımalarına örnekler verir. Allah'ın (c.c.) her şeyi işittiğinin, bildiğinin, gördüğünün ve her şeye gücünün yettiğinin farkında olur. Allah'a (c.c.) imanın, insan davranışlarına etkisini fark eder. Kültürümüzden Allah (c.c.) sevgisiyle ilgili örneklere de yer verilir.

Duanın anlamını ve önemini örneklerle açıklar. Bireyin hangi durumlarda ve nasıl dua etmesi gerektiğine değinilir. Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber dualarına, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaptığı dualara ve kültürümüzdeki dua örneklerine yer verilir.

“Nehcü'l-Belâğa”dan ve dilimize yerleşen kalıplaşmış dua cümlelerinden örnekler verilmeye özen gösterilir. Öğrencilerin kendi cümleleri ile yazılı ve/veya sözlü olarak dua örnekleri oluşturmalarına yönelik etkinliklere yer verilir.

Hız. İbrahim'in (a.s.) tevhide davetini özetler. Kazanım, Enbiyâ suresi çerçevesinde ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

¹³² DKABÖP, 2018, s.17

İhlâs suresini okur, anlamını söyler. İhlâs suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede tevhit inancıyla ilgili verilen mesajlar belirlenir ve surenin nerelerde okunduğuna değinilir.¹³³

5. Sınıf: Öğrenme Alanı: İbadet

İbadet Konusunda Bilgilenelim ünitesinin sonunda;

Ramazan ayı ve orucun önemini fark eder.

Ramazan ayının aynı zamanda bir Kur'an ayı olduğuna vurgu yapılır ve Kadir Gecesinde önemine değinilir.

Oruçlunun dikkat etmesi gereken hususlara da değinilir.

Farz, vacip, sünnet ve müstehap kavramlarına seviye göz önünde bulundurularak kısaca değinilir.

Ramazan ayı ve oruçla ilgili kavramları örneklerle açıklar. Ramazan ve oruçla ilgili sahur, imsak, iftar, teravih ve fitre kavramları açıklanır. Düzeye uygun iftar dualarına yer verilir.

Kültürümüzde Ramazan ve oruçla ilgili gelenekleri tanıır. Mukabele okuma, mahya, hırka-i şerif ziyareti, diş kirası, tekne orucu gibi konulara yer verilir.

Ramazan ve oruçla ilgili örneklerde çocuk diline yerleşmiş ifadelerin yer verilmesine özen gösterilir.

Hz. Davud'un (a.s.) hayatını özetler.

Kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

Rabbena dualarını okur, anlamını söyler. Rabbena duaları ile ilgili kısa açıklamalara, duaların Kur'an'da geçtiği yerlere ve nerelerde okunduğunu içeren bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.¹³⁴

¹³³ DKABÖP, 2018, s.21

¹³⁴ DKABÖP, 2018, s.22

6. Sınıf: Öğrenme Alanı: İnanç

Peygamberlere ve İlahî Kitaplara İnanç ünitesinin sonunda;

Peygamber ve peygamberlik kavramlarını tanımlar.

Kur'an'da adı geçen peygamberlerden örnekler verilir.

Peygamberlerin özelliklerini ve görevlerini açıklar.

Mucize kavramına, öğrencilerin seviyeleri dikkate alınarak kısaca yer verilir.

Peygamberlerde insanlar için güzel örnekler olduğunu fark eder.

Vahyin gönderiliş amacını araştırır.

Vahiy kavramı öğrenci düzeyine uygun olarak ele alınır.

İlahi kitapları ve gönderildiği peygamberleri eşleştirir.

Kur'an-ı Kerim'i okumanın ve anlamının önemine kısaca değinilir.

Kültürümüzden Kur'an'a saygıyla ilgili örneklere yer verilir.

Hız. Âdem'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla özetler.

Kazanım, Bakara ve A'râf surelerindeki ilgili ayetler çerçevesinde ele alınır.

Kunut dualarını okur, anlamını söyler. Kunut duaları ile ilgili kısa açıklamalara ve duanın nerelerde okunduğunu içeren bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.¹³⁵

6. Sınıf: Öğrenme Alanı İbadet

Namaz İbadeti ünitesinin sonunda;

İslam'da namaz ibadetinin önemini, ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.

Namazın insanın ahlaki gelişimi üzerindeki etkisine de değinilir.

¹³⁵ DKABÖP, 2018, s.24

Namazları, çeşitlerine göre sınıflandırır. Farz, vacip ve nafil namazlar kısaca ele alınır.

Namazın kılınışına örnekler verir.

Namazın farzları, ezan ve kamet kısaca ele alınır.

Namazların kılınışında beş vakit, cuma, bayram, cenaze ve teravih namazlarına yer verilir.

Camilerin toplumsal fonksiyonuna ve cemaatle namazın önemine de kısaca değinilir.

Hz. Zekeriya'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır.

Fil suresini okur, anlamını söyler. Fil suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir.¹³⁶

7. Sınıf: Öğrenme Alanı: İnanç

Melek ve Ahiret inancı ünitesinin sonunda;

Varlıklar âlemini özelliklerine göre ayırt eder. Öğrenci seviyesi göz önünde bulundurularak ayrıntıya girilmeden cinlerden de bahsedilir. Bu kapsamda; öğrencilerin sahip olduğu yanlış veya eksik dinî bilgi ve anlayışlar, dinî ilimlerin ortaya koyduğu veriler ışığında ele alınır.

Melekleri özellikleri ve görevlerine göre sınıflandırır. Konu; dört büyük melek, yazıcı, koruyucu, rahmet ve sorgu melekleri ile sınırlandırılır.

İslam dininde melek inancının önemine; meleklerin, güzel ahlaklı insanlar için daima hayırlı olan şeyleri istediklerine ve onlara dua ettiklerine değinilir; melek inancının, davranışları güzelleştirmedeki rolüne vurgu yapılır.

Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi yorumlar.

Ahiret hayatının aşamalarını açıklar. Ahiret hayatının aşamalarında; ölüm, kıyamet, diriliş, mahşer, hesap, mizan, cennet ve cehennem ele alınır.

Allah'ın (c.c.) adil, merhametli ve affedici olması ile ahiret inancı arasında ilişki kurar.

¹³⁶ DKABÖP, 2018, s.27

Hız. İsa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanıır. Hız. Meryem'den (r.a.) kısaca bahsedilir; kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır. Mâide ve Meryem suresindeki ilgili ayetler ile sınırlandırılır.

Nas suresini okur, anlamını söyler. Nas suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir ve surenin nerelerde okunduğuna değinilir.¹³⁷

7. Sınıf: Öğrenme Alanı: İbadet

Hac ve Kurban ünitesinin sonunda;

İslam'da hac ibadetinin önemini ayet ve hadisler ışığında yorumlar. Haccın Müslümanların ahlaki gelişimlerine ve Müslümanlar arası iletişim ve etkileşime yaptığı katkılara da vurgu yapılır.

Haccın yapılışını özetler. Hac ile ilgili kavramlar (ihram, şavt, tavaf, sa'y, vakfe, zezem, Hacerülesved) ve mekânlar (Kâbe, Safa Merve, Mina, Müzdelife, Arafat) öğrenci düzeyi gözetilerek ayrıntıya girmeden ele alınır. Haccın çeşitlerine girilmez.

Umre ibadeti ve önemini açıklar. Hac ile umre arasındaki farklara da yer verilir.

Kurban ibadetini İslam'ın yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önem açısından değerlendirir. Kurban ibadetinin hikmetine, kurban ile ilgili hükümlere; kurbanın kültürümüzdeki örneklerine (adak (nezir), akika gibi) kısaca değinilir. Alevi Bektaşî geleneğindeki "Kurban Tığlama Duasına da yer verilir.

Hız. İsmail'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanıır. Hız. İsmail'in (a.s.) Kâbe'nin inşasındaki rolüne değinilir. Kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

En'am suresi 162. ayeti okur, anlamını söyler. Ayetle ilgili kısa açıklamalara yer verilir; ayette verilen mesajlar belirlenir.¹³⁸

¹³⁷ DKABÖP, 2018, ss.31-32

¹³⁸ DKABÖP, 2018, ss.32-33

8. Sınıf: Öğrenme Alanı İnanç

Kader ünitesinin sonunda;

Kader ve kaza inancını ayet ve hadislerle açıklar. Allah'ın (c.c.) her şeyi bir ölçüye göre yaratmasına, Sünnetullah kavramı kapsamında evrendeki fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasalara yer verilir.

İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişki kurar. Kaza ve kader ile ilgili kavramları analiz eder. Kavramlar; ecel, ömür, rızık, tevekkül, başarı, başarısızlık, sağlık ve hastalık ile sınırlandırılır; kavramlar, kaderle ilişkilendirilerek ele alınır.

Toplumda kader ve kaza ile ilgili yaygın olan yanlış anlayışları sorgular. Alın yazısı, kara talih, baht, kısmetsizlik gibi kalıp yargılar, Gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmaması sonucunda yaşanan iş kazalarının kaderle olumsuz bir şekilde ilişkilendirilerek bireysel ve toplumsal sorumluluğunun göz ardı edilmesi gibi yanlış anlayışlar eleştirel bir bakışla ele alınır.

Hz. Musa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır. Hz. Harun'dan (a.s.) kısaca bahsedilir. Kazanım, A'râf, Tâhâ ve Kasas surelerindeki ilgili ayetler kapsamında öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

Ayet el-Kürsi'yi okur, anlamını söyler. Ayet el-Kürsi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir, ayette verilen mesajlara ve ayetin nerelerde okunduğuna değinilir.¹³⁹

8. Sınıf: Öğrenme Alanı İbadet

Zekât ve Sadaka İbadeti ünitesinin sonunda;

İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi ayet ve hadisler ışığında yorumlar.

¹³⁹ DKABÖP, 2018, s.36

Zekât ve sadaka ibadetini ayet ve hadislerle açıklar. Zekâtın nisap miktarı, zekât verecek ve zekât verilecek kişiler fikhi ayrıntılara girilmeden öğrenci seviyesi gözetilerek ele alınır.

Zekât, infak ve sadakanın bireysel ve toplumsal önemini fark eder. İnfak kültürünün önemine, Zekâtın fakirlik ve sosyal adaletsizliğin çözüm yollarından biri olduğuna değinilir.

Hız. Şuayb'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanıır. Hız. Şuayb'in, (a.s.) "ölçü ve tartıda hile yapmama" konusunda ortaya koyduğu duyarlılıkla ilgili Kur'an-ı Kerim'den örneklere yer verilir. Kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

Maûn suresini okur, anlamını söyler. Maûn suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir.¹⁴⁰

1.2.4.4. Etkinlikler

Her sınıfta öğrencilerin düzeyine ve ihtiyaçlarına göre farklı etkinlikler yer almaktadır. Etkinlik, sınıfın içinde ve dışında uygulanabilen, hedeflere ulaşma sürecini farklılaştıran, kalıcı öğrenme meydana getiren faaliyetlerdir. Öğrenme sürecinde konulara göre, öğrenme alanlarında ya da öğrenenlere göre belirlenmiş olan çeşitli etkinlikler bulunur.¹⁴¹

İDKAB öğretim programında verilen etkinlikler birer öneri niteliğindedir. Öğretmen bu etkinlikleri dilerse kullanır, dilerse ilave veya çıkarma yapabilir. Etkinlikler hazırlanırken içeriğe ve hangi kazanıma yönelik olduğu dikkat edilmelidir. Çevresel özellikler, öğrencilerin ihtiyaçları da önemsenmelidir. Etkinlikler merkezde öğrencinin olduğu, süreci öğrencinin yürüttüğü, öğretmenin ise rehberlik ettiği bir şekilde düzenlenmelidir. Öğrenci akranlarıyla, öğretmeniyle iletişime girebilecek karşılıklı soru sorabilecek, araştırma yapmalarını sağlayacak etkinliklerde yer almaktadır.

¹⁴⁰ DKABÖP, 2018, s.37

¹⁴¹ Nurullah Altaş, öğretmen El Kitabı (Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi) Dem Yayınları, İstanbul, 2007, s.64

Din Kültürü ve ahlak Bilgisi öğretmenleri geliştirmiş oldukları etkinliklerde, öğretim programının mantığına uygun, öğrenci merkezli olması, öğretim programında yer alan kavram, beceri ve değerleri geliştirici, öğrencinin öğrenmeye aktif katılımını sağlayıcı özellikte olması gerekir.

1.2.4.5.Açıklamalar

Öğretim programının bu kısmında ele alınan ünite ile ilgili öğretmenin, öğretim sürecinde dikkat etmesi gereken açıklamalar yapılmıştır. Öğretmenlerin aradıkları bilgilerle ilgili açıklamaları çabuk görebilmeleri için bu bölümde bazı semboller kullanılmıştır.

İDKAB dersi Öğretim Programının çeşitli disiplinlerle ilişkilendirilmiştir. Bu disiplinler; insanın temel hak ve sorumlulukları, özel eğitim, Rehberlik ve Psikolojik danışmanlık ve sağlık kültürüdür. Bu ilişkilendirmeye de öğrencilerdeki yeteneklerin ortaya çıkması ve gelişmesi destek sağlanmış olur.

Açıklamalar kısmında ayrıca öğretmenin işlenen üniteye, öğrenciye doğrudan verilmesi gereken beceriler de gösterilmiştir

İDKAB dersi Öğretim Programı'yla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır:

1. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma,
2. Eleştirel düşünme,
3. İletişim ve empati kurabilme,
4. Problem çözme,
5. Araştırma,
6. Teknolojilerini kullanma,
7. Değişime ayak uydurma,
8. Mekân, zaman ve kronolojiyi algılama,

9. Sosyalleşme,

10. Kur'an-ı Kerim mealini kullanma becerisidir.¹⁴²

Alevi-Bektaşilerin genelde tüm talepleri özelde ise DKAB ders kitaplarına ilişkin istekleri; hükümet tarafından programlanan, ilki 3-4 Haziran 2009'da sonuncusu 28-30 Ocak 2010'da olmak üzere yedi tane Alevi çalıştayı içinde ele alınmıştır. Çalıştayların raporları sonucunda DKAB derslerine ilişkin din derslerinin revize edilmesi, müfredatın tüm inanç alanlarına aynı mesafede hazırlanması kararı çıkmıştır. Ayrıca Anayasanın 24. Maddesinde yer alan ve tüm vatandaşların isteğe bağlı bir şekilde yararlanmasına fırsat tanıyan eğitim ve öğretim programının işlerlik kazanması için başta Aleviler olmak üzere tüm inanç gruplarının bu derslerden faydalanabilmeleri doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapmak üzere Milli Eğitim Bakanlığının ilgili birimlerince gerekli çalışmalar başlatılmalıdır önerisi getirilmiştir.¹⁴³ 2018 yılında tekrar konu ve kazanımlar açısından yenilenen İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet konuları bu şekilde yer tutmaktadır. Her nihayetinde program tekrar güncellenmiş, mezhepler üstü, kültür eğitimi şeklinde veriliyor olsa da Alevi kesimlerin İDKAB dersinden beklentilerinin sonuca ulaştığını söylemek biraz zor görünmektedir.

Her kesimin kendine göre haklılık payı her zaman vardır. Bu sebeple kimin haklı kimin haksız olduğu tartışmalarının bir kenarda tutularak biz şimdi İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet konularının Alevi-Bektaşî Klasiklerinde ne derece yer verildiğini ifade etmeye çalışalım. Böylece inanç ve ibadet konularında yapılacak eleştirilere cevap niteliğinde olacaktır.

¹⁴² İDKABÖP, 2010, ss.20-21

¹⁴³ Fatma Kurt, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim sürecinde Alevilik Öğretimi, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2016, s.41

İKİNCİ BÖLÜM
ALEVİ- BEKTAŞİ KLASİKLERİNİN İDKAB ÖĞRETİM PROGRAMINKİ
İNANÇ VE İBADET KONULARINA GÖRE İNCELENMESİ

2.1. Klasiklerin İDAKB Programında Yer Alan İnanç Konuları (İmanın Şartları) Açısından Değerlendirilmesi:

Sözlükte güven içinde bulunmak, korkusuz olmak anlamındaki emn (eman) kökünden türeyen iman¹⁴⁴ güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak demektir. Terim olarak ise iman genellikle, kesinlik kazanan hususlarda peygamberi tasdik etmek ve onlara inanmak diye tanımlanabilir.¹⁴⁵

Bir hadisi şerifte ise iman; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanmandır, hayır ve şer olarak kadere de inanmak olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁶

İslam dairesi içinde bulunabilmek için hadisi şerifte geçen imanın altı rüknüne herhangi bir şüphe duymadan inanılması gerekir.

Bu inanca sahip bulunan kimseye Mümin, gereğini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişiye de Müslim (Müslüman) denir.¹⁴⁷

İslam bireysel kurtuluşu esas alan bir dindir. İslam'ın temel iman esaslarına inanan her kim olursa olsun, hangi mezhepten, tarikattan olursa olsun Müslümandır ve İslam dairesi içindedir.¹⁴⁸

İman esasları din eğitimi kapsamında İDKAB derslerinin inanç başlığı altında beş yıla yayılarak öğrencilere verilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Alevi kültürü ile yetişen öğrencilerin, müfredatta yer alan inanç konularına karşı kendi geçmiş yaşantılarında ne şekilde yaşandığı, farklılık olup olmadığı düşüncesi oluşabilmektedir. Alevi kültürü ile yetişen öğrencileri geçmiş kaynaklarıyla buluşturmak, meraklarını gidermek için Alevi Bektaşî Klasikleri adı altında derlenen; "Makalat, Muhammed bin Hanefiyye Cengi, Destan-ı İbrahim Edhem, Sarayname, Dil-Güşa, Besmele, Fütüvvetname-i Tarikat, Hızırname, Şeyh Safi Buyruğu ve

144Kur'an-ı Kerim'de iman kavramı 800'den fazla yerde geçer. İman etmeyi ve inananları nitelemek için "doğru söylemek" anlamındaki sıdk kökünün, ayrıca kalbin iman sayesinde huzura kavuşmasını ifade etmek için "şüpheden uzak olarak bilmek" manasında yakın (yakın) kökünün türevleri (el-Bakara 2/4; el-Maide 5/50) ve "huzur bulmak, güven duymak" anlamındaki itminan kavramı kullanılır.

Mustafa Sinanoğlu, "İman", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, C. 22, s. 212

145 a.g.e., s. 212

146 Abdullah Feyzi Kocaer, Müslim (Muhtasar), Hüner yayınları, Konya, 2005, İman 8, s.68

147 Sinanoğlu, 2000, a.g.e., s. 212

148Mustafa Ekinci, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 2004, sayı:13, s.13

“Erkanname” adlı eserlerde İDKAB öğretim programı inanç konularının ne şekilde ifade edildiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Klasikleri baştan sona kadar taradığımız da klasiklerin belli bölümlerinde, İDKAB öğretim programı inanç konularına rastlamak mümkündür. Yine Klasiklerin belli bölümlerinde Kuran’dan birçok ayeti kerimenin mealleriyle konuların ifade edildiğine şahit olabiliyorsunuz. Özellikle de bu ayetlerde inanç konularına vurgu yapıldığı da görülecektir.

Örneğin “Fütüvvet name-i Tarikat” adlı eserde; “Eğer sorarlarsa Hüseyin şu ayeti ¹⁴⁹ okusun:” “Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve resullerine iman ettim. Resullerin aralarında bir fark yoktur. İşittik ve itaat ettik. Rabbimizin affına sığındık. Dönüş sanadır denilmekte ve imanın şartları sayılmaktadır”¹⁵⁰

Her zaman Hak Teâlâ ne miktar vermişse ona razı olup “duyduk ve itaat ettik” deyip itaat göstermen ve bunu okuman gerekir. “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, resullerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna ve ölümden sonra dirilişe inandım.” Şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵¹

Yine başka bir bölümünde ise; ...Şeriatıta gerektir ki dilin şahadette olsun. Tarikatta gerektir ki elin cömertlikte olsun. Ama hakikatte gerektir ki ayağın ibadette olsun. Sana üç nefes veren sağ tarikatın kardeşidir. Eğer sana hakikatte yola koyulduğunu sorarlarsa cevabı “Allah Teâlâ’nın izniyle.” Nasıl yola koyulduğunu sorarlarsa cevabı “el ihtiyarlar sizin gözetiminizde.” Tarikatta sana üç nefes veren senin sol kardeşindir. Eğer sana vücudun kapısı nedir diye sorarlarsa “kulluktur” diye cevap ver. Allah’a ne ile izhar ettiğini sorarlarsa kullukla olduğunu söyle. Eğer Şeriat’ta “Müslüman mısın? Diye sorarlarsa cevabı” elhamdülillah olsun. Eğer hamdın anlamını sorarlarsa cevap olarak “Allah Teâlâ Hazretlerine hamd şükür ederiz” demelisin. Sonra da şu söylenir: “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, resullerine, ahiret gününe, kader, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna ve ölümden sonra dirilişe inandım.”¹⁵² şeklinde iman esasları sayılmaktadır.

¹⁴⁹ Bakara 285

¹⁵⁰ Osman Aydın, Fütüvvetname-i Tarikat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 207

¹⁵¹ a.g.e., s. 239

¹⁵² a.g.e., s. 177

Hakiki bir imana ulaşan bir Müslüman'ın yalandan, dedikodudan, iftiradan, haramdan, şüpheden¹⁵³ vb. davranışlardan uzak durması da öğütlenmektedir.

Yine bir başka Alevi-Bektaşî Klasîği olan “Makalat” da bu imanın şartlarıyla ilgili:

...Şeriatın ilk makamı, iman getirmektir. İman getirdikten sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: ...“Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmenizdir.”¹⁵⁴

Yukarıda da görüldüğü gibi Alevi-Bektaşî Klasiklerinde de tıpkı İDKAB öğretim programında yer alan İnanç konularına (imanın şartlarına) rastlanabilmektedir. Şimdi de Klasiklerde inanç konularının ne şekilde yer edindiğini maddeler halinde ifade etmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Allah’a İman

İslam’ın, Tevhit dini olmasından her şey ona iman etmekle başlar. Dolayısıyla Müslüman ilk olarak yüce Allah’a iman etmelidir. Aleviler de her şeyi yoktan var eden yüce bir yaratıcının olduğuna iman etmektedirler.¹⁵⁵

“Dil Güşa” adlı eserde; bu kâinatı yoktan var eden, kâinatın düzenini devam ettiren Allah’a asi olunmaması gerektiği¹⁵⁶ ve her şeyin manasının anlaşılabilmesinin yolu da Allah’ı, peygamberi ve kendini bilmekten geçtiği¹⁵⁷ ifade edilmektedir.

¹⁵³Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin rabbiniz değil miyim? (Onlar da), evet Rabbimizsin dediler. İman budur. Ama bizim sözümüz hangisinin Rahman’ın aslı, hangisinin şeytanın aslı olduğunu açıklamaktır. Şöyle bil ki, Rahman’ın aslı olan iman, Şeytanın aslı şüphe dir. İmana şüphe katmak olmaz. Çünkü iman akıl üzeredir ve akıl sultandır ve beden içinde vekili şeytandır. Ne zaman ki sultan gitse vekil durur şeklinde bir açıklamaya yer verilir.

Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Makalat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s. 68

¹⁵⁴ a.g.e., s. 68,

¹⁵⁵ Ramazan Uçar, Alevilik-Bektaşîlik, Aziz Andıç Yayınları, Ankara, 2006, s. 33

¹⁵⁶Bildiğini yerinde söyle. Bilmediğini sor. Herkese dürüst davran. Kendini beğenmişlerden olma. Bir şey kaybetmişsen onu ara Kaybetmediğin bir şey için isyan etme. Gündüzü götüren, geceyi getiren, bazen karanlığı, bazen, aydınlığı ortaya çıkaran, bu cihanı halden hale sokan kuvvete sahip olan Allah’a asi olma buyrulmaktadır.

Abdurrahman Güzel, Dil-güşa, S.210, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009

¹⁵⁷Ey talip, ...Sen her şeyin manasıdır. Eğer bu durumdan haberdar olursan, menziline varmış ve müşkilini halletmiş olursun. İnsanlık elbisesini giymenin maksadı Allah’ı bilmek, Peygamberi bilmek ve kendini bilmektir. İnsan ile hayvan arasındaki fark, insanın akla ve fikre sahip olmasıdır.

Güzel, a.g.e., s. 210

Yine aynı eserde baki olanın Allah olduğu, Allah'a ortak koşulmaması gerektiği şu mısralarla bahsedilmektedir:

...

“Bu denizde bütün fakirler zengin oldu
Geriye hak kaldı, gerisi fani oldu
Zahir olan dostluk ve düşmanlık sıfatları
Can içinde birlik ve beraberlik buldular
Artık Allah'a şirk koşanlar kalmadı
Zünnar takanlar da kâfirler de imana geldi.
Bütün şeyleri Hakk'tan başka bir şey değildir
Alem, tecelli nurudur, şafak değildir.
Talip de matlub da bir oldu
Hakk ortaya çıktı gizli bir şey kalmadı,
Bütün eksiklikler kemale erişti.
Zahir de batın da Allah'ın sıfatı oldu.”¹⁵⁸

...

“Bütün karıncalar Süleyman oldular Süleyman
Her şey ayan oldu, sır ve gizli diye bir şey kalmadı
Bütün alemin hakikati Allah'tır
Bunda şüphe ve şek kalmadı.”¹⁵⁹

Diğer bir klasik olan Fütüvvetname-i Tarikat'a baktığımızda Allah'a iman noktasın da “Şahit, vekil olarak Allah'ın yeteceğini eşi ve ortağı bulunmadığı¹⁶⁰, ve Hz Muhammedin onun resulü”¹⁶¹ olduğu bilgileri yer almaktadır.

¹⁵⁸ a.g.e., s..217

¹⁵⁹ Güzel, a.g.e., s. 234

¹⁶⁰Allah'ım ben sana şahadet ederim ve şahit olarak Allah yeter ve nebilerini, resulüne ve arşı taşıyan meleklerine yedi göğüne ve arzına, içinde olanlara, üzerinde olanlara, arasında bulunanlara, altında olanlara şahadet ederim. Şüphesiz sen mülkün sahibisin, eksiklikten münezzehsin, selamet verensin, emniyete kavuşturansın, gözetip koruyansın, üstünsün, istediğini zorla yaptırın, büyüklükte eşi olmayan Allah'sın. Halıksın ve herşeyi yaratansın, razıksın ve her şeye rızkını verensin, Rabsın ve her şeyin Rabbisin, teksin, senin eşin ortağı yoktur. Sen ne yücesin ve ulusun. Zalimlerin söylediklerinden son derece ulusun ve yücesin. ”

Aydınlı, a.g.e., s. 111

...Eğer sana üstadının ne söylediğini sorarlarsa cevabı şudur: Dört kelime söyledi. İlki Allah Teala hazretlerinin ortağı yoktur. İkincisi hizmetle otur, hakikatle otur ve hakikatle söyle. Dördüncüsü hizmette durmaktır.

... “Eğer sana üstadın belini bağladığında hangi duayı okuduğunu sorarlarsa cevabı şöyledir: “Allah’ım ben sana şahadet ederim ve şahit olarak sen yetersin ve göğüne, üzerinde olanlara, altında olanlara şahadet ederim. Şüphesiz sen kendinden başka ilah olmayan, büyüklükte eşi ve ortağı bulunmayan Allah’sın.”¹⁶² ... “Allah’tan başka ilah yoktur. O sübhandır, vahiddir ve kahhardır (tekdir ve her şey hükmü altındadır). O sübhandır, melik ve settardır (ayıpları örtücüdür). O yücedir, meliktir ve çok affedicidir. O yücedir, gecenin ve gündüzün yaratıcısıdır.”¹⁶³ Şeklinde açıklamalara rastlamak mümkündür.

“Makalat” adlı klasik eserde de Allah inancı farklı şekillerde zikredilmekle beraber, Allah’a ortak koşulmanın çok büyük bir günah olduğu ve bu günahın Allah tarafından bağışlanmayacağı, bunun dışında kalan günahların ise dilediği kişiler için bağışlanabileceği¹⁶⁴ ifade edilmektedir.

“Şeyh Safi Buyruğunda” ise; Her şeyin başının Allah’a iman olduğu¹⁶⁵, her türlü övgünün âlemlerin yaratıcısı Allah’a ait olduğu¹⁶⁶, secdenin sadece Allah’a yapılacağı¹⁶⁷, evliya yolunu takip edip yaşayan taliplerin dünya ve ahiret korkularından kurtulup Allah’ın emanında olacağı, ahirette Allah’ı görebileceği konularına sıkça yer verildiği görülür.¹⁶⁸

a.g.e., s. 225

¹⁶¹ “Bu sırada Adem Safiyullah Allah’tan başka ilah yoktur dedi. Bundan sonra Cebrail (a.s) mühürledi ve Beytu’l- Mukaddes’te sakladı. İbrahim (a.s) Beytu’l Mukaddes’i yaptığında hissenin birini yedi ve geri kalan kısmını mühürledi. İbrahim Halilullah “Allah’tan başka ilah yoktur” dedi. Üçüncü hissesini Hz Muhammed Mustafa (s.a.v.) yedi ve geri kalanını mühürledi. “Allah’tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun resulüdür” dedi.

a.g.e., s. 179

¹⁶² a.g.e., s. 227

¹⁶³ a.g.e., s. 71

¹⁶⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 68

¹⁶⁵ Doğan Kaplan, Şeyh Safi Buyruğu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015, s. 403

¹⁶⁶ a.g.e., ss. 279-457- 471

¹⁶⁷ “Artık malum oldu ki, secde sadece Yüce Allah’a yapılır. Cenabı hak dışında birine secde kılmak doğru değildir. Yaratılmışa secde eden kişi mutlak kafir olur. Bunu iyi anla ve sor ki anlamayanlardan olmayasın.”

a.g.e., s. 61

¹⁶⁸ a.g.e., ss. 35-41-45-59-125-171-225

Bu kâinat bizlere Allah tarafından emanet edilmiştir.¹⁶⁹ İnsana düşen görev ise bu emanete sahip çıkıp, her baktığı şeyden ibret almak ve hakkın hikmetini müşahede etmektir.¹⁷⁰

Minnet, bağışlanma¹⁷¹ sadece Allah'a olmalıdır.¹⁷² Onun zatından başka her şey yok olacaktır.¹⁷³

Sonuç olarak yukarıda vermiş olduğumuz tüm bu örneklerle baktığımızda Alevi-Bektaşî Klasiklerinde geçen Allaha iman konusunun, İDKAB öğretim programını içerisinde yer alan Allah'a iman konusuyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

2.2.2. Meleklerle İman

Bütün ilahi dinler tarafından varlığı kabul edilen melekler, görünmez nurani varlıklar¹⁷⁴ oldukları için, bu konudaki bilgiler tamamen vahyin açıklamalarına dayanmaktadır¹⁷⁵. Bu çerçevede, bilindiği gibi, İslam anlayışına göre melekler ilahi fiillerin gerçekleşmesinde vekâlet görevi üstlenen, iradeleri ve sorumlulukları bulunmayan varlıklar olup, çeşitli guruplara¹⁷⁶ ayrılmışlardır.

¹⁶⁹ *Yüce Allah: "işin gerçeği biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk" (Ahzap 72) Allah'ın emaneti, yani Allah gerçekten de emaneti yerlere, göklere sunduk ki o emanet Allah'ındır. Dağlar tahammül edemediler. Bunun üzerine yüce Allah emaneti Hz Adem'e verdi. Hz Adem'de Allah'ın emrini kabul edip emaneti yükledi."*

a.g.e., s. 83

¹⁷⁰ a.g.e., s. 153

¹⁷¹ a.g.e., s. 421

¹⁷² a.g.e., s. 247

"Ancak yüce Allah, samimi bir şekilde saf ve temiz bir kalple duran kişiyi bağışlar."

a.g.e., s. 349

¹⁷³ *Eğer sorarlarsa tacın kubbesinde ne yazılıdır, dışarısında ne yazılı? Cevap şudur: tacın kubbesinde "onun zatından başka her şey yok olacaktır. (Kasas 28/88)" yazılıdır. Tacın ortasında "Allah ondan başka tanrı yoktur. Bakara 255, Ali İmran 2)" yazılıdır.*

a.g.e., s. 153

¹⁷⁴ M. Sait Özervarlı, "Melek", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2004, C. 29, s.40

¹⁷⁵ Bakara 97/ 98/ 285, Fatır 1, Zümer 75, Zuhruf 19

¹⁷⁶ *Kur'an'da sıkça rastlanan bu genel tasvirlerin yanında bazı meleklerin isim veya görevlerine de yer verilir. Bunların başında kendi adıyla üç defa zikredilen ve çeşitli ayetlerde "ruh" ve "resul" gibi sıfatlarla anılan, peygamberlere vahiy getirmekle görevli melek gelir. Bir ayette geçen Mikail (Mikal) hadislerde rızık ve rahmet meleği olarak tasvir edilmiştir Eceli gelenlerin ruhunu kabzedenden meleğe ayetlerde genelde çoğul sigasıyla yer verilmiş bir yerde de "melekü'l-mevt" şeklinde atıfta bulunulmuştur. Yaygın olarak bilinen Azrail isminin ise sadece bazı zayıf hadislerde rastlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de kıyametin kopması ve ahiret hayatının başlaması sırasında sura üflenme hadisesinden ve yeniden dirilişi haber veren bir çağırıcıdan söz edildiği halde bu işle görevli meleğin*

İslam inancında inanç esasları arasında sayılan meleklerin,¹⁷⁷ Hz Âdem'in yaratılışından önce mevcut oldukları, yiyip içmedikleri, iri cüsseli varlıklar oldukları, erkeklik ya da dişilik özelliklerinin olmadığı bilinmektedir.¹⁷⁸

Alevilikte ise melek inancı genel olarak belli bir esneklik ve kapalılık içinde kabul edilen bir inanç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde yazılan kaynaklarda çok fazla işlenmemiş olmakla birlikte, bu konuda yaygın İslami anlayışa uygun bir şekilde anlatıldığı ve işlendiği söylenebilir.

Klasiklere baktığımızda Meleklerle iman konusu çok açık bir şekilde işlendiği karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “Makalat” adlı eserde; İmanın Allah’a inanmanın yanında meleklerle de inanmak olduğu bir kişiye üç yüz altmış melek görevlendirildiği, bunca meleğin arasında edepsizlik edilmemesi gerektiği anlatılmaktadır.¹⁷⁹

Meleklerin insanlara hizmet için yaratıldığı, bazı meleklerin ise farklı görevlerinin olduğu da bilinmektedir.¹⁸⁰

adı anılmamış, ancak hadislerde söz konusu duyuruyu yapacak olan İsrâfil'in adı büyük melekler arasında sayılmıştır. Bu dört büyük meleğin dışında Kur'an'da “el-melaiketü'l-mukarrebun” diye geçen uluhiyyet makamına yakın melekler vardır. Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunanlar da mukarrebun meleklerine dahildir. Öte yandan insanların söz ve davranışlarını kaydeden ve Kur'an'da “değerli katipler” şeklinde nitelenen yazıcı melekler, ayrıca “muakkibat” (takipçiler), “rakibünatid” (her an hazır gözetleyiciler) ve “hafaza” (koruyucular) melekleri de mevcuttur. Kabirde sorgu yapan ve Munker- Ne kir adlarıyla bilinen iki melek ise yalnızca hadislerde geçmektedir. Ahirette müminleri selamlayarak karşılayacak cennet bekçilerine ve cehennemlikleri tahkir edip korkutan ve on dokuz grup oldukları açıklanan görevlilere genel olarak “hazin” (çoğul u hazene) adı verilmiştir. Cehennem bekçilerini temsil eden melek bir ayette, cennet meleği ise hadislerde Rıdvan ismiyle geçer. Cehennem görevlileri ayrıca “zebanî” olarak da adlandırılmıştır.

Özervarlı, a.g.e., ss. 40-41

¹⁷⁷ Farklı sıfatlara girebilen ve duyularla algılanamayan nurani varlıklar şeklinde tarif edilen melekler, Kur'an-ı Kerim'de (Bakara 2/285, Nisa 4/136) ve tevatür derecesine ulaşan hadislerde inanç esasları arasında sayılmaktadır.

Özervarlı, a.g.e., s. 40

¹⁷⁸ a.g.e., s. 40

¹⁷⁹ ...O halde Tanrı'ya inanmak gerekir ki, bu imandır; buyruğunu tutmak imandır; “sakinin” dediğinden sakınmak Tanrı'ya inanmaktır. Yine Tanrı'nın meleklerine inanmak imandır ki, bir kişiye üç yüz altmış melek görevlendirilmiştir. Öyle iken bunca meleklerin arasında edepsizlik edersen, ama senin gibi bir kişi yanında etmezsin. Nerede kaldı meleklerle inandığın?

Yılmaz, a.g.e., s.71

¹⁸⁰ ...Dünyada her neyi yarattımsa sizlere verdim. Gökler örtünüz, yerler döşeginiz, melekler hizmetçiniz, Kiramen katibin melekleri yazıcınız, Kabe kıbleniz, Kur'an inandığımız, Muhammed (as) şefaathçiniz, Adem atanız, Havva ananız, bayram gününüz, Cuma günü ilacınız şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

a.g.e., s.109

Meleklerin Allah’a itaat eden varlıklar oldukları, şeytanın ise isyankârlardan olduğu ifade edilmektedir.¹⁸¹

“Muhemmed Bin Hanefiyy Cengi” adlı klasik de melek inancıyla ilgili olarak Muhammed Hanefiyye savaş meydanında cenk esnasında kâfir askerlere korku saldıgını, Allah’a tam bir teslimiyetle kâfir askerlere büyük zayıat verdirdiğini ve bu esnada da bunu izleyen gökte ki meleklerin de dua ettiği zikredilmektedir.¹⁸²

“Fütüvvetname-i Tarikat” adlı eserde ise;

Bedir gazasında kafirlere üstün gelmesi için meleklerin peygamberin yardımına gönderildiği¹⁸³, Hz Adem’in günahları af olunca bu müjdeyi bildirmek için Allah Teala tarafından Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail ve yetmiş bin melek gönderildiği¹⁸⁴ ifade edilmektedir.

Allah’ı Teala tarafından Hz Adem ve zürriyetinden ahd alındığı sırada meleklerinde ahde şahitlik ettikleri belirtilmektedir.¹⁸⁵

¹⁸¹...”Meleklerle: Adem’e secde edin demiştik, hemen secde ettiler: Yalnız İblis diretti, böbürlendi, nankörlerden oldu.” ifadeleri yer alır

a.g.e., s.117

¹⁸²“Muhammed Hanefiyye atından inip atının kuşağını sıkıla ve silahlanarak hemen atına bindi. Kamasını eline aldı ve şahinin avını gözlediği gibi durdu. Kafir askeri yaklaştığında, Muhammed Hanefiyye ellerini kemerine sokarak öyle bir nara attı ki yer ve gök tir tir titredi. O muazzam ordu gelirken tekrar dönmeye başladı ve bir nara daha attı. Tekbirler salavatlar getirdi. Yerleri ve gökleri yaratan Allah’a kendini teslim etti. Neredeyse derya kadar olan kafir askerlerine saldırarak aç kurtlar gibi içlerine girdi ve sağını solunu darmadağın etti. Kime vurduysa iki parçaya ayırdı ve kime gürzünü indirdiyse onu baş aşağı getirdi. Öyle savaşıyordu ki gökte ki melekler “aferin” diyorlar, kılıcından akan kan neredeyse bileğini kaplıyordu.” Şeklinde melekler hakkında bilgilere ulaşılır.

Ceyhun Ünlüer, Muhammed bin Hanefiyye Cengi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 75

¹⁸³...Ali’nin başına bir sarık sarıldı. Bu sarık iki taylasan (başa sarılan şal gibi sarık) kadardı. Sonra şöyle dedi: “Ya Ali Bedir gününde gazada Hak Teala kafirlerin üzerine galip geleyim diye bana gökten melekler gönderdi. Yardım etmeye gelen meleklerin hepsinin sarıkları böyleydi.”

Aydınlı, a.g.e., s. 119

¹⁸⁴... “Seni teşbih ederiz. Senden başka ilah yoktur. Sen kötüyü bilirdin ve ben nefsimi zulmettim (ve işledim), tevbe ettim. Sen tevbeleri kabül edensin, rahimsin.” Cübeyr oğlu Muhammed b. Ka’b, Sa’d, Mücahid ve İkrime’den naklolunan rivayetlerinde bulunmuşlardır ki “ bu ayetin bereketiyle Adem’in günahı afv olunmuştur. Bundan dolayı Allah Teala, Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail yetmiş bin melek ile Adem’e müjde vermeye geldiler. Tevbesinin kabul olduğunu müjdelediler.

a.g.e., s. 83

¹⁸⁵... “Ey Adem oğulları! Ben sizden ahid almadım mı? Size şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır” demedim mi? Ve bana kulluk ediniz, doğru yol budur demedim mi? Yasin (36-60/61) Ardından bu ahitnameye Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail, Sarsafail, Mehteyail ve orada bulunan Rahman’ın melekleri şehadet ettiler” açıklamalarına yer verilir.

a.g.e., s. 87

Talibe postun önemi ve değeri anlatılırken meleklerin isimleri kullanılarak yapıldığını görmekteyiz.¹⁸⁶

Diğer bir klasik olan “Dil Güşa” adlı eserde meleklerin Hz Ademe secde etmesi şu mısralarla anlatılmaktadır: ...

“Gafil olma, sen senin matlubusun

Her şey sensin, dışarıda ne arıyorsun?

Sen meleklerin secde ettiğisin

Çünkü Allah seni kendi için yarattı

Bu mevkiinden ve bu ihsandan sakın gafil olma

Sen bu dünyanın yaratılmasına bir vesileydin”¹⁸⁷

“Destan-ı İbrahim Edhem” adlı eserde ise; ...

Ol iş için ikisi ivişdiler

Birbiriyle libasın değışdiler.

Gök melekler cümle anı bildiler.

Bu işe cümle taaccub kıldılar.”¹⁸⁸ mısralarıyla melekler hakkında bilgiler yer almaktadır.

“Şeyh Safi Buyruğunda” da benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Allah’ın meleklerle Hz Adem’i yaratacağı hakkında bilgi vermesi¹⁸⁹, Meleklerin Hz Adem’e secde edişi, şeytanın isyankar oluşu,¹⁹⁰ Azrail’in can alıcı melek olduğu,¹⁹¹ Cebrail’in vahiy meleği olduğu,¹⁹² meleklerin Allah’ın emirlerini yerine getiren varlıklar olduğu,¹⁹³ isimleri bilinen meleklerin yanında isimleri bilinmeyen çok sayıda melek olduğu¹⁹⁴ ifade edilmektedir.

¹⁸⁶ ...Eğer sana postun sağındaki kimdir, solundaki kimdir, arasındaki kimdir ve ardındaki kimdir diye sorarlarsa cevabı şöyledir. Postun sağında Cebrail (as) var, solunda Mikail (as) var, arasında İsrail (as) var, ardında Azrail (as) var ve yukarısında Hz. Rabbülalemin var.
a.g.e., s. 233

¹⁸⁷ Güzel, a.g.e., s. 200

¹⁸⁸ Mehmet Mahfuz Söylemez, Destan-ı İbrahim Edhem, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 37

¹⁸⁹ Kaplan, a.g.e., s. 141

¹⁹⁰ a.g.e., ss.51-55-61-127-153-179-473

¹⁹¹ a.g.e., ss. 103-459

¹⁹² a.g.e., ss.167-239-273-371-433

¹⁹³ a.g.e., s. 207

¹⁹⁴ a.g.e., ss.345-347-475

Klasikler tam bir ilmihal kitabı olmadığı için meleklerin görevleri ve diğer meleklerin durumu ve konumunun ayrıntılı olarak maddeler halinde işlenmesi mümkün değildir. Yine de klasiklerde geçen meleklerle ilgi bölümlere baktığımız zaman kolaylıkla görebiliriz ki melek inancı İDKAB öğretim programında yer alan melek inancıyla uyum göstermektedir.

2.1.2. Kitaplara İman

Allah'ın sıfatlarından birisi de Kelam sıfatıdır. Allah göndermiş olduğu peygamberlere kitap vererek mesajın insanlara daha sağlıklı ulaşmasını sağlamıştır. Müslümanlar Hz Peygambere gönderilen kitabın Kur'an-ı Kerim olduğuna ve kıyamete kadar korunacağına inanırlar. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim Müslümanların kutsal kitabıdır. Alevi- Bektaşilerde bunu böyle kabul ederler ve Kur'an-ı Kerim'e büyük saygı gösterirler.¹⁹⁵

Bütün ilahi dinlerin paylaştığı vahiy gerçeği, bir başka ifadeyle Allah'ın yükümlü kıldığı varlık olarak insana açıklamalarda bulunması, İslam'da Kur'an ile son halini almıştır. Bu bağlamda İslam; gerek önceki peygamberlere ve kitaplara, gerekse Hz Muhammed'e indirilen Kur'an'a inanmayı mümin olmanın temel şartı kabul etmiştir. İslami anlayışta doğal olarak Kur'an'ın çok önemli bir yeri vardır. Hatta bu noktada Kur'an'ı anlamak için tefsir bilimi doğmuştur. Tüm bu durumlar düşünüldüğünde Kur'an ve İslam ayrılmaz bir bütündür.

Alevi-Bektaşî Klasiklerine bakıldığında ise kitaplara iman konusuna birçok bölümde rastlamak mümkündür.

“Makalat” adlı klasikte; Allah'ın Kur'an'ına ve diğer kitaplarına inanmak gerektiği, bu kitaplara göre de yaşayarak kötü duygu, düşünce ve davranışlardan uzak durulması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁹⁶

... “Nitekim İsa peygamber de gezinti esnasında yürürken bir dağın dibine geldi. Su buldu ve içti. Ancak su acı idi ve dağ da devamlı titriyordu. Bunun üzerine

¹⁹⁵Ramazan Uçar, Alevilik-Bektaşilik, Aziz Andıç yayınları, Ankara, 2006, s. 34

¹⁹⁶... *Ve yine ulu Allah'ın Kur'an'ına inanmak gerekir ve onun diğer kitaplarına inanmak imandır. Öyleyse şimdi kibir, hased, cimrilik, açgözlülük, öfke, gıybet, kahkaha ve maskaralık ile dolu iken, bunlardan birisinin iman ehlinin içinde bulunacağını hangi kitap buyurur?*

Yılmaz, a.g.e., s.71

İsa (as) hal diliyle o dağa sordu: Bu su niçin acıdır? Ve sen devamlı neden titriyorsun?

O dağ şöyle seslendi: Ey Resulullah! Şöyle bil ki; Musa peygamber zamanında bir genç gezerken ansızın buraya geldi ve bu ayeti okudu: “Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının.” “Peki, bu ayet Tevrat, Zebur, İncil ve Furkan da (Kur’an) var mıdır?” dedi Bunun üzerine İsa (as) cevap verdi: İncil’de, Furkan’da, Tevrat’ta ve Zebur’da da bu ayet vardır.”¹⁹⁷

Şeyh Safi Buyruğunda da kitaplara iman açıkça şu şekilde ifade edilmektedir:

...“Hz Davud’a nazil olan Zebur’un, Hz Musa’ya nazil olan Tevrat’ın, Hz İsa’ya nazil olan İncil’in, Hz Muhammed’e nazil olan Kur’an’ı Azim’in ve Furkan’ı Kerim’in ve bu zikir olunan dört kitabın ve yedi Suhuf’un, Kur’an’ın yüz on dört süresinin otuz cüzünün, yirmi dokuz harfinin hürmeti için.”¹⁹⁸ şeklinde kutsal kitaplardan bahsedilir.

Alevi-Bektaşî klasiklerinde Kur’an dışındaki üç büyük kitabın isimleri de açıkça zikredildiğinden ve bunların insanlara doğru yolu göstermek için gönderildiği açık bir şekilde ifade edildiğinden dolayı, kitaplara olan inancın da varlığı tartışmaya mahal vermeyecek açık bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. İDKAB öğretim programında yer alan kitaplara iman konusuyla uyum göstermektedir.

2.1.4. Peygamberlere İman

İslamiyet de bir başka iman konusu da peygamberler olmuştur. Nasıl ki Allah’a, Meleklerle, Kitaplara iman esas ise Peygamberlere iman da esastır. İslam dininde bu doğrultuda diğer peygamberlerle birlikte, Hz Muhammed’in peygamberliğini tasdik etmek özel önem taşımaktadır.

Allah insanları, doğru yolu bulmaları için içlerinden seçtiği peygamberlerle uyarmıştır. Hz Muhammed İslam dininin tebliğcisi ve son peygamberdir. Tüm

¹⁹⁷ a.g.e., s. 47

¹⁹⁸ Kaplan, a.g.e., s. 475

Müslümanlar buna inanır ve iman ederler. Aynı şekilde Aleviler de Hz Muhammed'e büyük sevgi ve aşkla bağlıdırlar. Çünkü Hz Muhammed, İslam dininin tebliğcisi ve aynı zamanda son peygamberdir. Bu sebeple Hz Ali'nin adını anarken onun adını anmayı ihmal etmezler ve Hak- Muhammed-Ali şeklinde ifade ederler. Hz Ali sevgisinin peygamber sevgisinden önde geldiği yönünde yaklaşımlar olsa da Hz Muhammed'i peygamber olarak Hz Ali'yi de Allah'ın Aslanı olarak severler. Bu sevgi ve bağlılıkta öncelik ve sonralık yoktur. İkisi bir aradadır. Bu itibarla Alevi-Bektaşiler Hz Muhammed'e büyük sevgi ve saygı ile bağlanarak iman ederler.¹⁹⁹

Deyişlerde de Hz Muhammed özel bir yer tutar. Onun nübüvvet sahibi ve ahir zaman peygamberi olduğuna, ayrıca Hz Ali'yle bir nurdan yaratıldığına inanılır. Alevilikte Hz Muhammed'in dışındaki peygamberlere de büyük saygı duyulur. Alevi deyişlerinde diğer peygamberlere ilişkin birçok değinmelere rastlamak da mümkündür. Alevi dedelerinin deyişlerinde ve ifadelerinde "Biz bütün peygamberleri hak biliriz." Deyimi sık sık kullanılmaktadır.²⁰⁰

Kültürel kaynaklarında da işlendiği kadarıyla Alevilikte peygamberlik inancı esnek ve vurgusuz olmakla birlikte, kabul edilen bir iman esasıdır. Hz Musa ve Hz İsa gibi büyük peygamberlere nispeten daha fazla atıfta bulunmaktadır.²⁰¹

Dedelerin istinasız olarak tamamı Alevilikte peygamberliğe iman esasının bulunduğunu ve peygamberlere inandıklarını kaydetmişlerdir. Alevi toplumu ile ilgili bir çalışmada, örneklemin % 16'sı peygamberliğe imanın Alevilikte olmadığını söylemiş, % 50'si böyle bir akideyi benimsediğini ifade etmiş, %34'ü ise bu konuda fikir beyan etmemiştir.²⁰²

Alevi-Bektaşî Klasiklerine baktığımızda sıkça peygamberlere imandan söz edildiğini görmek mümkündür.

Destan-ı İbrahim Edhem adlı klasikte yirmi dört bin peygamberden şu şekilde söz edilmektedir:

"Ta anası ana helal kılmaya
Hak çalab'dan ol rahmet bulmaya

¹⁹⁹ Uçar, a.g.e., s. 34

²⁰⁰ Ali Yaman, Alevilik Kızılbaşlık Tarihi, Kalipso lüx Yayınları, İstanbul, 2012, s. 219

²⁰¹ İlyas Üzüm, Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İsam yayınları, Ankara, 2009, s.115

²⁰² a.g.e., s. 118

Yüzyigirmi dört bin peygamberle
Şefaatları geçmeye aciz kala.”²⁰³

“Dil Güşa” adlı eserde ise peygamberlere iman noktasında şu ifadeler geçmektedir:

... “Eğer Hakk’ı istiyorsan, git Muhammed’in (sav) ahlakıyla ahlaklan. Eyüp gibi sabırlı, İsa gibi zahit, İdris gibi abid, İbrahim gibi seven ol. Enbiya ve evliyanın ruhunu kendine örnek al. Gururlu ve kibirli olma. Çünkü kibir şeytanın işidir. Hakk’ı tanı. Nimete minnet et. Tuzun ve ekmeğin hakkını unutma. Komşuna ve arkadaşına karşı dürüst ol. Çünkü Allah Teâlâ (cc.) dürüstlüğü sever.”²⁰⁴

... “Ey talip”.... “Sen her şeyin manasıdır. Eğer bu durumdan haberdar olursan, menziline varmış ve müşkilini halletmiş olursun. İnsanlık elbisesini giymenin maksadı Allah’ı bilmek, Peygamberi bilmek ve kendini bilmektir. İnsan ile hayvan arasındaki fark, insanın akla ve fikre sahip olmasıdır.”²⁰⁵

Bir başka klasiklerden biri olan “Fütüvvetname-i Tarikat” adlı eserde:

... “Havva Mekke’de kaldı Sonra Cebrail (as) izzet tacını Adem’in başına giydirdi Kur’an’da buyurmuştur ki; Gerçek şu ki, Allah, Adem’i, Nuh’u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini alemler üzerine seçti (Al-i İmran 3).”²⁰⁶

...“Âlemin altında taharetiz oturmayasın ve mürit diye kabul ettim” dediğinde şeyh şu ayeti kerimeyi okuyasın: “Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl!” (Ali İmran 147) Bundan sonra şöyle der: “Adem Safiyyullah, Şit Nebiyyallah, İdris Nebi, Nuh Neci, İbrahim Halil, Davud Nebi, Süleyman Nebi, Musa Nebi, İsa Nebi, Hz Muhammed Mustafa, dört halife ve ashabın ruhlarına Fatiha okusun.”²⁰⁷ İfadeleriyle peygamberlerin isimleri zikredilir.

²⁰³ Söylemez, a.g.e., s. 82

²⁰⁴ Güzel, a.g.e., s.181

²⁰⁵ a.g.e., s. .214

²⁰⁶ Aydınlı, a.g.e., s.83

²⁰⁷ a.g.e., s. 151

... “Ancak ahdin temeli şudur. Ne zaman ki Hak Teâlâ nurundan bir miktar alıp “habibim Muhammed ol” dedi. O nurun her katresinden bir nebi yaratmayı ahdetti. Yüz yirmi dört bin peygamber yarattı. İşte ahdin temeli budur. Lakin ahdin binası Adem’den Şit’e, Nuh’a hatta Muhammed Mustafa (s.a.v.)’ya gelinceye kadar oradan da İmam Ali’ye ve Selman-ı Farisi’ye ve diğer üstatlardan bugüne gelinceye kadar olanlardır.”²⁰⁸

Klasığın devamında ise peygamberler hakkında şu şekilde dua edilmektedir: “Adem safiyullah (Allah’ın temiz kıldığı), Havva emtallah, Şit nebiyyullah (Allah’ın nebisi) İdris refiallah (Allah’ın derecesini yükselttiği), Nuh neciyyullah (Allah’ın sırdaşı), İbrahim Halilullah (Allah’ın dostu), İsmail zebihullah (Allah’ın kurban olarak seçtiği), İshak nebiyyullah (Allah’ın nebisi), Yakup nenebiyyullah, Yusuf sadıkallah (Allah’ın sadık kulu), Musa kelimullah (Allah’ın kendisiyle konuştuğu), İsa ruhullah (Allah’ın ruh üflediği), Davud halifetullah (Allah’ın halifesi), Süleyman eminullah (Allah’ın emini), Eyüp (Allah’ın hükmüne sabreden), Zekeriya şehidullah (Allah’ın şehidi), Muhammed Mustafa (s.a.v.) Allah’ın yarattıklarının ilki ve resullerinin sonuncusu, mevcudun öz varlığı. Allah’ın salatı ve duası onların üzerine olsun.”²⁰⁹

Şeyh Safi Buyruğunda da Hz peygambere bir hayli değinilmekte ²¹⁰, peygamberlerin ilki Hz Adem sonuncusu Hz Muhammed’e kadar bu ikisi arasında yüz yirmi dört bin peygamberin gelip geçtiği, ²¹¹ bazılarının devlet idaresinde bulunduğu, Hz Davud, Hz Süleyman, Hz Yusuf ve Zülkarneyn’in bunlardan olduğu ifade edilmektedir.²¹²

²⁰⁸ a.g.e., s. 203

²⁰⁹ a.g.e., s. 271

²¹⁰ Kaplan, a.g.e., ss. 157-229-239-261-457-471

²¹¹ “İşte bu altın işlemeli kemer Adem’in belinden düştü. İbrahim Halil bir müddetliğine dünyaya gelip peygamber olduğunda bu kemer onun beline bağlandı ve bu sayede Nemrud’un ateşi ona serinlik ve esenlik oldu.” Şeklinde Hz İbrahim peygamberde zikredilmektedir.

a.g.e., s. 187

“İlk tac Hz Adem Safiyyullah’a indi, ikinci olarak Hz Nuh Neciyyullah’a, üçüncü olarak Hz İbrahim Halilullah’a, dördüncü olarak Hz Muhammed Rasullullah’a inmiştir. Hz Adem, Hz Nuh ve Hz İbrahim’e inan tac beyaz, Hz Resule inen beyaz idi.”

a.g.e., ss. 249-257

²¹²a.g.e., s. 461

Yine eserde Hz Adem,²¹³ Hz Nuh²¹⁴, Hz Şit, Hz İbrahim, Hz İdris, Hz İsa, Hz Musa²¹⁵, Hz Eyüp, Hz Nuh gibi peygamberlerin isimleri de zikredilmektedir.²¹⁶

Yukarıda vermiş olduğumuz örneklerden de anlaşılacağı üzere Alevi-Bektaşî Klasiklerinde de peygamberlere iman konusu önemli derece yer bulmakta İDKAB öğretim programı içerisinde yer alan peygamberlere iman konusuyla paralellik göstermektedir.

2.1.5. Ahiret Gününe İman

Ahiret²¹⁷ inancı İslam'ın temel inanç esaslarından bir diğeri olup kişinin ölümünden sonra berzah²¹⁸ hayatına geçmesini, ilgili süre bittiğinde kıyametin kopmasını, insanların yeniden diriltilerek sorguya çekilmesini, ardından durumlarına göre ödüllendirilecek olanların cennete, azabı hak edenlerin ise cehenneme gönderilmesini ve ebedi hayatın başlamasını ifade eder.

Bütün İnsanlar doğarlar, yaşarlar ve ölürler. Öldükten sonra Ahiret hayatı başlar. Burada insanlar dünyada yapmış oldukları tüm iyilik ve kötülüklerin karşılığını ödül ya da ceza olarak göreceklerdir.

Aleviler de bu noktaya kadar Ahirete imanı²¹⁹ kabul etmekle beraber eski inançların izlerini de görmek mümkündür²²⁰. Kimi Alevilere göre insan öldükten sonra ruhu başka bir bedende (tenasüh)²²¹ tekrar dünyaya gelmektedir.²²²

²¹³a.g.e., s. 473

²¹⁴a.g.e., s. 157

²¹⁵a.g.e., ss. 425-451

²¹⁶a.g.e., s. 273

²¹⁷Ahiret dünya hayatını takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet alemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibarettir.

Bekir Topaloğlu, "Ahiret" *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, c.1, s. 543

²¹⁸Ölümler başlayıp yeniden diriltilmeye (ba's) kadar sürecek olan ara dönem, dünya ile ahiret arasındaki alem ve kabir hayatı karşılığında kullanılır.

Cüneyt Gökçe, "Berzah" *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, c. 5, s. 525

²¹⁹Literatürdeki bu göndermeler dolayısıyla ki, günümüzde geleneğin taşıyıcısı konumunda olan dedeler, tamamına yakını itibarıyla Alevilikte Ahiret inancının bulunduğunu, kendilerinin de bu inancı kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konudaki bir çalışmanın verilerine göre, kanaat önderlerinin %97'si ahiretin varlığını kabul ederken, %2'si kabul etmemiş, %1'i de beyanda bulunmamıştır. Halkın anlayışına gelince: Diğer inanç konularında olduğu gibi, bu inançla ilgili olarak da dedelere göre büyük bir düşüş gözlenmektedir. Bu konuyu ele alan bir çalışmada, ahiretin varlığı ile ilgili olarak, halkın %20'ye yakınının bu inancı kabul ettiği, %50'ye yakınının kararsızlık içinde bulunduğu, diğerlerinin de böyle bir inancı benimsemedikleri tespit edilmiştir.

Üzüm, a.g.e., s. 122

Muhtemelen uzak doğu dinlerinin etkisi altında ortaya çıkan bu anlayış, söz konusu çevrelerde İslam'ın ahirete yönelik inanç ve inanç unsurlarına bağlı olarak kimi defa çok zayıflamış, hatta tamamen kaybolma eğilimi göstermiş; kimi zaman ve kimi yerlerde ise belli ölçüde varlığını devam ettirmiştir.²²³

Alevilerde Ahiret inancı konusunda en önemli nokta kul hakkı konusudur. Tanrı'nın kul hakkı hariç insanoğlunun diğer eksikliklerini affedebileceğine inanırlar. Bu nedenle üzerinde kul hakkı olan kişi düşkündür, Alevi ibadetlerine katılamaz, ancak o sorun çözüldükten sonra katılabilir.²²⁴ Bu şekilde herkesle razılık içerisinde yaşayan ve hakka yürüyen bir Alevi ahirete gider. Ahirete gidiş yani ölüm bir ayrılık değil, Hakka kavuşmaktır.

Alevi Bektaşî Klasiklerinde Ahirete gününe iman konusuna geldiğimizde "Makalat" adlı eserde: Kıyamete gününe inanan kişinin helal ve harama dikkat etmesi gerektiği, ne bulursa sorgulamadan yemekten, içmekten, giyinmekten uzak durmasının inancın gereği olduğu belirtilir²²⁵.

²²⁰ Alevilerin inanç esaslarına ilişkin bilgi bulunan kitaplarda ve Alevi ozanlarının deyişlerinde ahiret kavramının bulunduğu ancak Sünni anlayıştan farklı özellikleri olduğu görülecektir.

Yaman, 2012, s. 219

²²¹ Sözlükte "gidermek, bir şeyi silip yok etmek" anlamındaki nesh kökünden türeyen tenâsüh "bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek veya kopyalamak, bir şeyi iptal ederek başka bir şeyi onun yerine koymak" gibi manalara gelir. Terim olarak "insan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen manevî unsurun (ruh, can, nefes) ölümden sonra bu âlemden başka bir bedene geçmesi" şeklinde tanımlanır. Türkçe' de ruh göçü, yeniden doğup ve Batı dillerinden geçen reenkarnasyon terimleriyle ifade edilir.

Ali İhsan Yitik, "Tenasüh" DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, c. 40, s. 441

Tenasüh anlayışını konu edinen bir çalışmada, kültürel kaynaklar incelenerek başlıca üç çeşit tenasüh olduğu ortaya konulmuştur. Birincisi, aynı ruhun Hz Adem'den başlayarak Hz Muhammed'e kadar sırasıyla bütün peygamberlerin bedeninde şekillenen kalıp değişikliğidir. İkincisi, Hz Ali'nin, başta Hacı Bektaş'ı Veli olmak üzere, bütün velilerin bedeninde zuhur etmesidir. Üçüncüsü ise, bir velinin ruhunun ölümden sonra bir başka velinin bedeninde zuhur ederek hayatîyetini devam ettirmesidir.

Üzüm, a.g.e., s. 118

²²² Uçar, a.g.e., s. 34

²²³ Üzüm, a.g.e., s. 118

²²⁴ Yaman, 2012, a.g.e., s. 219

²²⁵ ... O Halde ey müminler! Kıyamete inanmak böyle değil. Siz inanmazsınız: Helal, haram ne bulursanız yersiniz, giyersiniz. Haksız yere nimetler yiyip sevinirsiniz. Yani sizin böyle inanmanız inanmak mıdır?

Yılmaz, a.g.e., s. 71

Kişinin dünya nimetlerine aldanmaması, nefesine hakim olması, istek ve arzularını öldürmesi istenmektedir ki; ahiret yurdunda türlü azap ve cezalardan kurtulmuş olsun denilmektedir.²²⁶

“Dil Güşa” adlı eserde Ahiret; ... “Yüce Allah bu dünyayı, öbür dünyayı ve her şeyi yerli yerince yarattı. İnsan eğer bunlardan şüpheyeye düşerse, değerini kaybeder.”²²⁷ Şeklinde ifadelere rastlamak mümkündür.

“İbrahim Edhem” Adlı eserde de:

“Gör İbrahim Edhem neyledi

Faniyi bakiye tebdil eyledi

Dünyanın çepel donun çıkardı ol

Ahiretin hil’atını kıldı kabul”²²⁸ denilerek gideceğimiz yerin ahiret yurdu olduğu bizlere açıklanmaktadır.

“Şeyh Safi buyruğunda” da Ahiret konusu önemli bir yer tutar. Kul rabbini bilmeli ve dünyasını rabbinin buyrukları çerçevesinde yaşamalıdır²²⁹. Unutmamalıdır ki dönüş rabbine olacaktır. Bu dünyanın görünür yüzüne aldanıp, görünmeyen öteki yüzünü (ahireti) unutmamak gerekir.²³⁰ Talip Ahiret yurduna imansız gitmekten korkmalıdır.²³¹ Yalan, gıybet, evliya sevgisini ve muhabbetini gönülden çıkarmak kişinin ahiretini kaybetmesine neden olabilir.²³² Talip hata yaptığı zamanda ahiretini kurtarmak için yaptığı yanlışın farkına varması, pişman olması gerektir.²³³

²²⁶ ... “İkinci bölüm, zahitlerdir. Bunların aslı ateştedir ve bunlar “tarikat” topluluklarıdır. Bundan dolayı ateş gibi yansalar gerektir. İşte her kim bu dünyada kendi nefesini yakarsa, yarın ahirette türlü türlü azablardan kurtulur. Hasılı şöyle bilin ki bir kez yanan artık bir daha yanmaz. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:” Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem, kafirler için hazırlanmıştır. (Bakara24)” a.g.e., s. 47

²²⁷ Güzel, a.g.e., s. 173

²²⁸ Söylemez, a.g.e., s. 38

²²⁹ Kaplan, a.g.e., s. 225

²³⁰ a.g.e., s. 63

²³¹ a.g.e., s. 77

“Bir talip evliyadan yüz döndürse pirinden dönmüş olur, beni kabul etmemiş iblisi kabul etmiş olur; münkir ve münafık yüzü kara olur ve dünyadan ahirete imansız gider.”

a.g.e., ss. 91-97

²³² a.g.e., ss. 107-109-111

²³³ a.g.e., ss. 117,-285-301

Talip gittiği yolun bağlandığı mürşidin meşrebine ve silsilesine de çok dikkat etmelidir²³⁴. Gittiği yol rabbine, Hz peygambere çıkmazsa mahşer gününde Allah dostlarından uzak kalır.²³⁵ Talip senlik benlik davasında olmamalı dünyalık meselelerde birbirini sıkıntıya sokacak davranışlardan kaçınmalı ki ahiretini kazanmış olsun.²³⁶

Talip kalbini temizlerse ve bu doğrultuda sorumluluklarını yerine getirirse mekânı cennet olur.²³⁷

Öyleyse talip dünyadan ahirete gidinceye dek bu ikrar üzerinde durmalıdır.²³⁸

Yukarıda değinmiş olduğumuz tüm bu ifadeler ahiret gününe olan inancın varlığını tam ve eksiksiz olarak göstermektedir. Yine bu ifadeler bize gösteriyor ki Alevi-Bektaşî Klasiklerinde ahiret gününe iman, İslam temel değerleriyle örtüşmekte ve İDKAB öğretim programında içerisinde yer alan Ahirete iman konusuyla benzerlik göstermektedir.

2.1.6. Kaza ve Kadere İman

İslam'ın inanç esaslarından bir diğeri de Kaza²³⁹ ve Kadere²⁴⁰ imandır. Allah insanları yaratmış, onlara iyiyi ve kötüyü göstermiştir. İnsanların tercihlerine göre iyinin ve kötünün yaratıcısı Allah'tır. İnsan, akli sayesinde Allah'ın koyduğu sınırlar çerçevesinde iyinin ve kötünün sınırlarını kavramakta ve yapmış olduğu bütün fiillerin karşılığının olduğunu bilmektedir. Müslümanlar da genel anlamda nüans ve yaklaşım farklılıkları olsa da buna iman ederler.

Alevilerde kaza ve kader inanca sahiptirler. Ancak onlar Allah ile kötülüğü bir arada düşünmek istemediklerinden kötülüğün Allah'tan gelemeyeceğini,

²³⁴a.g.e., s. 129

²³⁵a.g.e., s. 127

²³⁶a.g.e., ss. 323-327

²³⁷a.g.e., ss. 307-383

²³⁸a.g.e., s. 449

²³⁹*Kaza: İlahi takdirin zamanı gelince gerçekleştirilmesi anlamında kullanılan bir terim.*

M Kamil Yaşaroğlu, "Kaza" *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2002, c. 25, s. 110

²⁴⁰*Kader: Allah'ın nesnelere ve olayları özellikle sorumluluk doğuran beşeri fiilleri ezelde planlayıp zamanı gelince yaratması yaratması anlamında terim.*

Yusuf Şevki Yavuz, "Kader" *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c. 24, s. 58

kötülüğün ancak Şeytan'dan geleceğini düşünmektedirler. Bu da onların Allah'ı tüm güzelliklerin ve iyiliklerin kaynağı olarak görmelerinden ileri gelmektedir.²⁴¹

Kaza ve kadere iman Alevi-Bektaşî Klasiklerinde açık bir şekilde işlenmemişse de insanların yaptıkları işlerden ve fiillerden sorumlu olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu da cebr anlayışını²⁴² reddetmek demektir.

Diğer taraftan klasiklerde Allah âlim, her şeyi bilen sıfatının sıklıkla işlenmesi kadere olan inancın varlığını gösteren bir işaret olarak kabul edilebilir.

2.2. Klasiklerin İDAKB Programında Yer Alan İbadet Konuları (İslam'ın Şartları) Açısından Değerlendirilmesi:

Sözlükte “kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak” anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiş olan İslâm'ın Kur'ân-ı Kerîm'de “İslâm” kelimesi olarak sekiz yerde geçmektedir. Fiil halinde geçtiğinde daha çok “Allah'a yönelmek” (meselâ bk. el-Bakara 2/112; Lokmân 31/22), “O'na teslim olmak” (el-Bakara 2/131; el-Mü'min 40/66), “tevhit inancına sahip bulunmak” (el-Enbiyâ 21/108), “Allah'a teslimiyetin gereğini yapmak” (ez-Zümer 39/54) manalarında kullanılmıştır.²⁴³

İslâm, Hz. Muhammed'in temel öğretisi ve esaslarını vahiy yoluyla Allah'tan aldığı ve ilk uygulamalarını bizzat kendisinin gerçekleştirdiği, zamanla Müslüman toplumlar tarafından insanlığın diğer zihni ve amelî birikimlerinden de istifade ile geliştirilen din ve dünya görüşünün; insan, toplum, devlet gibi insanî konularda kendine has ilkeleri ve felsefesi bulunan tarihî tecrübenin, kültür ve uygarlığın genel adı olmuştur.²⁴⁴

²⁴¹ Uçar, a.g.e., s. 35

²⁴²Cebr anlayışı: Bu anlayış Cehm ibn Safvan er Rasibi tarafından geliştirilmiş bir anlayıştır. Ona göre “insanın ne kudreti ve ne de irade ve ihtiyarı vardır. Bilakis insan fiillerinde cebr altındadır. Allah insanda fiilleri yaratır. Tıpkı hayvanda, cansız varlıklarda yarattığı gibi. Bu fiiller insana mecaz yoluyla nispet edilir. Nasıl cansız varlıklara ve bitkilere fiiller nispet ediliyorsa bu da öyledir. Biz bitki gıdalandı, taş hareket etti deriz. Sevap ve ikap cebirdir. Dinin getirdiği mükellefiyetler keza cebirdir.” Mustafa Ekinci, Harran Ü. İlahiyat fakültesi dergisi, sayı:13, Ocak-Haziran 2004, s. 24

²⁴³ Mustafa Sinanoğlu, “İslam” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c. 23, ss. 1-2

²⁴⁴ a.g.e., ss. 1-2

İslâm dini tevhid akîdesini yerleştirmeyi birinci hedef seçmiştir. Bu sebeple Mekke döneminde putperestliğin ve asabiyetten kaynaklanan örflerin hâkim olduğu bir ortamda inen ayetlerde öncelikle tevhit inancının yerleştirilmesine ağırlık verilmiş, bunun için temel sayılan bir manevi ve ahlâkî yapı oluşturulmuştur. Allah’a iman, Peygamber’e bağlılık, dünya hayatının geçici ahiretinin kalıcı olduğu inancı, tevekkül, takva, huşû, ihlâs, sabır gibi dinî esas ve kavramlar üzerinde önemle durulmuştur. Yaklaşık on yıl süren bu tebliğ sürecinin ardından hicretten evvel beş vakit namaz, hicret esnasında cuma namazı, sonraki yıllarda da zekât, oruç ve hac ibadetleriyle ilgili hükümler gelmiştir.²⁴⁵

Bir hadisi şerifte ise İslam: “Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in Allah’ın Resülü olduğuna şahadet etmen, namaz kılman, zekat vermen, ramazan orucunu tutman, yol bulabilirsen Kabe’yi haccetmendir.”²⁴⁶ buyrulmuştur.

Din kavramı inançla başlar. İnanığımız bu değerler ise yaşamakla hayat bulur. Yani Allah’a ibadet etmek, kul olmak gerekir. Bu sebepten dolayı inanç ile ibadet birbirini tamamlayan bir vücudun organları gibidir. İbadet inançsız yapılamayacağı gibi, inanç da ibadetsiz ayakta kalması zordur²⁴⁷. İbadet, bir ağacın yeşermesi için ağaca verilen su gibidir. Susuz bir ağaç ne kadar zorlanıyorsa ne kadar çelimsiz düşüyorsa, inanıp ibadetleri aksatan insanda o derece çelimsiz düşer. İbadet kula yaratıcısını hatırlatır. Kula kulluğunu yapmasının yolunu gösterir.

İslamiyet, insanların aklına ve kalbine seslenerek başta evreni mükemmel bir biçimde yaratıp insana müstesna donanımlar veren yüce yaratıcının varlığı ve birliği olmak üzere, inanç esaslarını belirleyip temellendirdikten sonra, insanların ona karşı sevgi ve saygılarını ifade edecekleri temel ibadetleri belirlemiş; Peygamberler de

²⁴⁵ Bekir Topaloğlu, “İslam” *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c.23, s. 5

²⁴⁶ Müslim, hüner yayınları, iman 8, S.68

²⁴⁷ *Kur’ân-ı Kerim, dünya ve ahiret mutluluğunu inanç ve iyi davranışın (iman ve amel-i sâlih) beraberliğine bağlamış, birçok hadiste imanla amel yan yana zikredilmiştir. Hadisleri konularına göre tasnif eden Kütüb-i Sitte müelliflerinin dördü (Ebû Dâvûd ile Nesâî hariç) eserlerinde imana müstakil birer bölüm ayırmış ve burada iman ilkelerinden çok imanun ürünü olan amelleri sıralamıştır. İslâm âlimleri ilk dönemlerden itibaren iman-amel münasebeti üzerinde durmuş, Hâricîler ve Mu’tezile ile bazı Şîî grupları amelsiz imanı âhiret planında geçersiz kabul etmiş, Sünnî çoğunluk ise son tahlilde imanı zihnin ve kalbin tasdikinden ibaret sayarak amelle imanı ayrı düşünmüştür. Ancak bu husus, hiçbir şekilde dinî hayatta amelin önemini küçümseme anlamı taşımamaktadır.*

Bekir Topaloğlu, “İslam” *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c.23, s. 6

hem sözleri hem de uygulamaları ile bunları açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymuştur.²⁴⁸

Hal böyle iken günümüzde Alevilikte İslam'ın esaslarının yaşanması konusunda farklılıklar da yaşanmaktadır.²⁴⁹

Klasiklerde ise İslam hakkında şu açıklamalar ulaşmak mümkündür:

“Fütüvvetname-i Tarikat” adlı eserde:

... “Eğer sana ilk olarak bu on makamları bize göster derlerse bu sorunun cevabı şudur: ilk olarak şariat'ın on makamı şöyledir. İlki imandır, ikincisi namazdır, üçüncüsü zekâtıdır, dördüncüsü oruç tutmaktır, beşincisi hacca gitmektir, altıncısı helal yemektir, yedincisi haramdan sakınmaktır, sekizincisi evlenmektir.”²⁵⁰

... “Ardından âlemlerin Rabbi, Hz İbrahim Halil'e Oğlu İsmail'i kurban etmesini emretti. Hz İbrahim şaşırıp kaldı, Allah'ın emrine karşı gelemezdi O zaman Allah'a itaat edip oğlu İsmail'i yatırdı ve bıçağı boğazına dayadı. “Bismillahi Allahu Ekber” dedi ve tüm gücüyle bıçağı vurdu. Bıçak ise Allah'ın yüce izniyle geri döndü. Hz İbrahim şaşırıp kaldı. Derhal Hz Cebrail (as) cennet koyunlarından bir koyun getirdi ve “ey İbrahim oğlun İsmail'e Rabbulalemin feda gönderdi.” Dedi Bunun üzerine İbrahim (as) tekbir getirdi; la ilahe illallahuvallahu ekber” / “Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür.” O zaman İsmail gözünü açıp kurbanı görünce “Allahuekber Allahuekber lillahil-hamd” / Allah en büyüktür Allah'a yemin olsun ki hamd Allah'adır dedi.²⁵¹ ifadeleri yer alır.

“Makalat” adlı eserde “Abidlerin ibadetlerine gelince namazdır, oruçtur, zekâtıdır; savaş için askere çağrıldığında kaçmayıp savaşa gitmektir. Ve hem de cünüplük durumunda gusül abdesti almaktır. Kendi arzularının peşinden gitmeyip, dünyayı terk edip, ahireti sevmektir.²⁵²” şeklinde işlenmektedir.

²⁴⁸ Üzüm, a.g.e., s. 136

²⁴⁹ Alevilik, sık sık tekrarlandığı üzere, İslam dinini samimi olarak benimsemekle birlikte, geçirdiği tarihi sürece bağlı olarak bu dini kitabı hüviyetiyle tanıyıp hayata geçirme imkanından büyük ölçüde yoksun kaldığı için, hem İslam inançlarıyla hem de bu dinin temel ibadet biçimleriyle ilgili olarak belli bir esneklik ve farklılık sergilemiştir. Çok geniş bir coğrafi sahada birçok oymak, ocak ve koldan gelen Alevi toplumu içinde, sınırlı sayıda genel İslami ibadetleri yerine getirmeye çalışanlar bulunmuşsa da, çoğunluk büyük ölçüde bu ibadetlerle daha az ilişkili bir dini hayat içinde olmuştur.

Üzüm a.g.e., s.136

²⁵⁰ Aydınlı, a.g.e., s. 69

²⁵¹ a.g.e., s. 97

²⁵² Yılmaz, a.g.e., s. 44

Tüm bu örnekler bizlere gösteriyor ki İslam esasları Alevi-Bektaşî Klasiklerinde önemli yer tutmakla ve İDKAB öğretim programında yer alan ibadet konularıyla (İslam'ın Şartıyla) benzerlik göstermektedir.

2.2.1. Kelime-i Şehadet

Kelime-i tevhitle aynı niteliği taşıyan kelime-i şehadet, İslâmiyet'in Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in nübüvvetinden ibaret bulunan iki temel ilkeyi içermektedir.²⁵³

İslam dininin beş temel esasından birincisi olup tanıklık etme anlamına gelir. Dini bir terim olarak “Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Hz Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna gönülden inanırım, sözle de ifade ederim” anlamına gelen “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve resülüh” cümlesi yerine kullanılır.²⁵⁴

Hız. Peygamber bir hadisinde imanı, daha sonra “amentü” şeklinde ifade edilen altı esas çerçevesinde tanımladıktan başka İslâm'ın ilk ilkesini de kelime-i şehâdete esas teşkil edecek bir cümle ile anlatmıştır. İman için “inanmak”, İslâm için “şehâdet etmek” kavramlarını kullanmasından imanın, dolayısıyla kelime-i tevhidin zihnî ve kalbî bir amel, kelime-i şehâdetin ise dil ve ikrar yoluyla icra edilen bir fiil olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.²⁵⁵

Kelime-i tevhidin aslı “la ilahe illallah Muhammed'ün resulullah” ibaret olup, “Allahtan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir.” Şeklinde Türkçeye çevrilir.²⁵⁶

Alevilikte ise bir talip için bu tarzdaki bir Kelime-i şehadet yeterli değildir. Buna ek olarak Hz Ali'nin velayetini de vurgulaması gerekmektedir.²⁵⁷

²⁵³ Hatice Kelpetin Arpağuş, “Kelime-i Tevhid” *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2002, c.25, s. 214

²⁵⁴ İlyas Çelebi, “Kelime-i Şehadet” *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2016, c. Ek-2, ss. 36-37

²⁵⁵ Arpağuş, a.g.e., s. 214

²⁵⁶ a.g.e., s. 214

²⁵⁷ *Kelime-i Şehadet, Alevilerce de kabul edilir ve uygulanır. Ancak kimi Aleviler, Kelime-i Şehadetin sonuna “Aliyyul Veliyullah” (Ali Velidir) sözünü eklerler.*

Fuat Bozkurt, *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*, Kapı yayınları, 2005, s.196

“Eşhedü en le ilahe illallah.

Eşhedü enne Muhammedün Resülullah.

Eşhedü Enne Ali-y'ün Veliyullah Vasi'yi Rasülullah.”

Kelime-i Şehadet Alevi-Bektaşî Klasiklerinin birçok yerinde de İDKAB programında yer aldığı gibi işlenmektedir.

“Muhammed Bin Hanefiyye Cengi” adlı eserde Keleme-i Şehadet hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

“Muhammed Hanefiyye; .. Ey dinsiz kâfir! “On sekiz bin âlemde Tanrı birdir, Muhammed O’nun hak Resulüdür.” De canını elimden kurtar yoksa başına kesip canını cehenneme yollayacağım.²⁵⁸denilmekte, Allah’ın varlığı ve peygamberin resul oluşu ifade edilmektedir. Farklı bölümünde: ...“Ey dadı! Bir şeyle getir de yiyelim. Dadı yemeği getirdi; ancak Muhammed Hanefiyye yine yemedi.

- Neden yemezsin?
- Sen benim dinimde değilsin. Onun için yemiyorum. Eğer beni seviyorsan, benim dinime gir, zira aşık hangi dinde ise ma’şukun da o dinde olması gerekir.
- Kız hemen kelime-i şehadet getirerek imana geldi. Peşinden dadı da şehadet getirdi. Ondan sonra Muhammed hanefiyye, kız ve dadı yemeklerini yiyip, Allah’a şükrettiler.”²⁵⁹ şeklinde ifadeler yer alır.

Diğer bir klasik olan “Makalat” adlı eserde ise: ... “Yine ibadet ve taat yapmak, kelime-i şehadet getirmek sizden, Cennet için de sizi yüksek köşklere tutmakta Allah’tandır.”²⁶⁰...”Sonra yüce Allah’ izzetim ve celalim hakkına seni bu kelime için yarattım’ dedi. Noksan sıfatlardan beri olan hak Teâlâ: Yukarı bak’ diye buyurdu. Âdem baktı, gördü ki arşta: ‘Allahtan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir. Yazılıdır. Adem dedi ki: Allahtan başka Tanrı yoktur, senin birliğindir. Allah’ın elçisi olan Muhammed kimin adıdır? Hayy ve Kayyum olan Allah dedi ki: Ey Adem O benim habibim, senin peygamber oğlundur.”²⁶¹

Yukarıda da görüldüğü gibi kelime-i şehadeti verdikten sonra: “Üç yüzün üzerinde birebir görüştüğüm dede kelime-i şehadet hususunda aynı görüşü belirtmişlerdir. Şeklinde bir açıklamada bulunarak Günümüzde Alevilikte Keleme-i Şehadetin kabul şeklinin bu şekilde olduğunu açıklamaktadır.

İsmail Onarlı, Alevilikte Cem ve Musahiplik nedir?, Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2003, s. 8

²⁵⁸ Ünlüer, a.g.e., s. 65

²⁵⁹ a.g.e., s. 69

²⁶⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 76

²⁶¹ a.g.e., s. 117

Alevi-Bektaşî Klasiklerinden bir diğeri olan “Fütüvvetname-i Tarikat” adlı eserde Kelime-i Şehadet hakkında çokça bilgiye yer verildiği aşikârdır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: “Bundan sonra üstadın verdiği üç nefesi açıklayalım. Tarikat faslı şeriat emrine işaret eder, şehadet kelimesi imanın seccadesidir. Lakin okumayan ve yazmayan bilmez.”²⁶² “Eğer sana tarik nedir, erkân nedir diye sorarlarsa cevaben tarik demek “la ilahe illallah” demektir. Erkan demek “Muhammed Resulullah” demektir.”²⁶³ “Pirin üç olarak bilinen emaneti şudur: Biri elde, biri dilde ve biri ayaktadır. Dilde olan Kelime-i Şehadettir, elde olan sehavettir ve ayakta olan ibadettir.”²⁶⁴ “Eğer sana göklerin anahtarının ne olduğunu sorarlarsa cevabı la ilahe illallah Muhammedün Rasulullah kelimesidir.”²⁶⁵ “Eğer sana yol atanın sana ne dediğini sorarlarsa şu cevabı ver: Yalan söyleme, haram yeme, gözle gördüğünü eteğinle ört, beş vakit namazını kıl, kendi nefsin için neyi istersen mümin kardeşine de onu iste. Dilinden şehadet kelimesini eksik etme, elin sürekli olarak cömertlikte olsun ve ayağı ibadette olsun.”²⁶⁶ “Eğer sana sağında ne vardır, solunda ne vardır, göğsünde ne vardır, gözünde ne vardır ve kulağında ne vardır diye sorarlarsa şöyle cevap ver: Sağımda bismillah vardır, solumda errahmanirrahim vardır, göğsümde imanı kâmil vardır, gözümde nur vardır, dilimde şehadet kelimesi vardır, başımda İslam tacı vardır, belimde Ali’nin kemeri vardır, kulağımda üstadın vasiyeti vardır ve ayağımda üstada hizmet etmek vardır.”²⁶⁷ “Eğer sana şakirt ile üstadın arasında ne olduğunu sorarlarsa cevap olarak ikrarın olduğunu söyle. Zira ikrar imandır, ikrarı olan Adem’in imanı da vardır ve ikrarı olmayan Adem’in imanı da olmaz. Eğer sana bir kimse senin eteğine yapışıp tutsa ve sana eteği elimden kurtar diye dese cevabı şudur: Niçin benim eteğimi tutarsın, git bir peygamberin eteğini tut ki kıyamet gününde sana şefaata etsin. Eğer sana eğil yerden elin getir derlerse “Eşhedü enle ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasuluhu” diyerek cevapla şeklinde ifade edilmektedir”²⁶⁸ “

²⁶² Aydınlı, a.g.e., s. 175

²⁶³ a.g.e., s. 183

²⁶⁴ a.g.e., s.205

²⁶⁵ a.g.e., s..241

²⁶⁶ a.g.e., s..243

²⁶⁷ a.g.e., s. 251

²⁶⁸ a.g.e., s. 253

“Şeyh Safi buyruğunda” ise ...“yine münafık odur ki evliyaya diliyle ikrar getirip iman getirdiği halde gönlünden gerçekten inanmaz. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “çünkü münafıklar fasıkların kendileridir (Tevbe, 67)” yani münafık fasıktan daha kötüdür. Bundan dolayı kâfir kelime-i Şehadet getirmekle Müslüman olur, ama münafık ikiyüzlü, iki dinli olur. Bunlardan kaçmak gerekir.”²⁶⁹ Denilerek imanın kalp ile inandıktan sonra dil ile ikrarının bir anlam kazanacağını ortaya kaymaktadır.

Eserin devamında da benzer ifade şu şekilde verilmektedir: “Hiçbir şeyden haberi olmayan bir kişi kelime-i şahadet getirirse Müslüman ve İslam ehli olur. Bir kişi tevhit sözü olan “Allah’tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah’ın elçisidir.” Sözü söylese, ancak ne anlama geldiğini bilmeseydi, anlamını düşünmese Müslümanlığı olmaz; bu kelimeyi diliyle söyleyip kalbiyle inanmasa o zamanda imanı doğru olmaz.”²⁷⁰

Eserin taçla ilgili hükümler bölümünde tacın dışında kelime-i şehadetin “Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir, Ali Allah’ın dostudur.” yazılı olduğu ifade edilmiştir.²⁷¹

Tüm bunlar Alevi-Bektaşî Klasiklerinde Kelime-i Şehadetin yer aldığı, İDKAB öğretim programı içerisinde yer alan Kelime-i Şehadet konusuyla aynı anlamı taşıdığını göstermektedir.

2.2.2. Namaz

Farsça’da “tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet” anlamına gelen namaz, sözlükte “dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak” manalarındaki Arapça salât kelimesinin (çoğulu salavât) karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Terim olarak salât tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder.²⁷²

²⁶⁹Kaplan, a.g.e., s. 95

²⁷⁰a.g.e., s.417

²⁷¹a.g.e., s. 253

²⁷²M. Kemal Yaşaroğlu, “Namaz” DİA. TDV Yayınları, İstanbul, 2006, C. 32, s. 350

İslâmî literatürde, İslâm'ın beş rüknünden biri olan ve bu dinin müntesiplerinin en önemli ortak paydalarından birini teşkil eden namazın bütün ilahî dinlerde var olduğu bilinmektedir.²⁷³ Yine İslâm'ın ilk dönemlerinde beş vakit namaz farz kılınmadan önce sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit olarak kılındığı da belirtilmektedir.²⁷⁴

İslamiyet'te bugün bilinen beş vakit namaz hicretten bir buçuk yıl kadar önce Miraç gecesinde farz kılınmıştır. Bir ayette²⁷⁵ namazın müminler için vakitleri belli bir farz olduğu belirtilmiş, kılınacağı vakitlere de Kur'an'ın kendine özgü üslubu içinde işaret yoluyla değinilmiştir.²⁷⁶

Hadis kaynaklarında da miraç hadisesini takip eden günlerde Cebrail'in Kâbe'de Hz. Peygamber'e imamlık yapmak suretiyle beş vakit namazı kıldırıldığı, her bir namazın başlangıcı ve bitiş vakitlerini uygulamalarıyla gösterdiği ve bunları ayrıca sözlü olarak da açıkladığı kaydedilmiştir.(Müslim Mesacid 176,179)²⁷⁷

Kısacası namaz kılmak, İslâm'ın temel esaslarından. İmandan sonra Allah'ın en önemli buyruğudur. Peygamberimizin buyurduğu gibi, “Namaz dinin direğidir.”²⁷⁸

Namaz, Alevilikte de İslâm'ın en önemli ibadetlerinden olup Kur'an-ı Kerim'de önemle vurgulanarak yer verilmiş; ayetlerde namazın vakte bağlı bir ibadet

²⁷³ Kur'an-ı Kerim'den hemen bütün ilâhî dinlerde namaz ibadetinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Âdem, Nûh ve İbrâhim'den sonra namazı terkeden nesillerin geleceği (Meryem 19/59), Hz. Zekeriya'nın namaz kıldığı (Âl-i İmrân 3/39), Hz. İsa'nın beşikteki mucizevi konuşmasında namaz vecibesine atıfta bulunduğu (Meryem 19/31), Hz. İbrâhim'in yanı sıra Lût, İshak ve Ya'kûb'a namaz emrinin vahyedildiği (el-Enbiyâ 21/73), Hz. İsmâil'in halkına / ailesine namazı emrettiği (Meryem 19/55), Hz. Lokmân'ın oğluna namazı Hakkıyla kılmasını öğütlediği (Lokmân 31/17), Hz. İbrâhim'in namazı yalnız Allah rızası için kıldığını söylediği (el-En'âm 6/162), kendisini ve neslini namazı dosdoğru kılan kullarından eylemesi için dua ettiği (İbrâhim 14/40), Hz. Mûsâ'ya Allah'ı anmak üzere namaz kılmasının emredildiği (Tâhâ 20/14) ifade edilmekte, Allah'ın İsrâiloğulları'ndan yerine getirme sözü aldığı görevler arasında namazın da yer aldığı görülmektedir (el-Bakara 2/83; el-Mâide 5/12). Yine Ashâb-ı Kehf kıssası anlatılırken mescid kelimesinin zikredilmesinden (el-Kehf 18/21) o dönemde namaz ibadetinin var olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

a.g.e., s. 350

²⁷⁴ a.g.e., s. 351

²⁷⁵ Nisa 4/103

²⁷⁶ sabah (salâtü'l-fecr) ve yatsı (salâtü'l-ışa) namazları ismen zikredilirken (en-Nûr 24/58) diğer vakit namazlarına işaretlerde bulunulmuştur. Tefsir kaynaklarında Rum suresinin 17 ve 18. Ayetlerinde “akşam vaktine eriştiğinizde” ifadesinin akşam ve yatsı namazlarına, “sabah kalktığımızda” ifadesinin sabah namazına, “akşam üstü” ifadesinin ikinci namazına, “öğle vaktine ulaştığımızda” ifadesinin de öğle namazına işaret ettiği belirtilmektedir.”

a.g.e., s. 350.

²⁷⁷ a.g.e., s. 350

²⁷⁸ Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, C 2, s.475

olduğu; Allah'ın mekândan ve bir yönde bulunmaktan münezzehe olduğu halde, müminlerin Kâbe'ye yönelerek bu ibadeti yerine getirmeleri gerektiği ve namazdan önce abdest almanın ve namaz esnasında rükû ve secdeye riayetinin zorunlu olduğu bildirilmiştir. Günlük namazlardan başka Cuma namazının önemi de zikredilmiştir. Hz Peygamber de namazın farz olmasından itibaren hayatının sonuna kadar bu ibadeti yerine getirmiş, hadisleri ve uygulamaları ile günlük namazların beş vakit olduğunu belirtip nasıl kılınacağını ve hangi sure ve duaların okunacağını ayrıntılı biçimde gösterip öğretmiştir. Ayrıca pek tabi olarak, başta Hz. Ali olmak üzere, bütün ehlibeyt mensupları da bu ibadeti aksatmadan eda etmişlerdir.²⁷⁹

Bu görüşün yanın da kimi Alevilerce de namaz farklı kalıplara oturtulmuş, farklı uygulamalara gidilmiştir.²⁸⁰Hatta daha ileri gidilerek İslam'ın özünde olmadığı Hz peygamber ve Hz Ömer tarafından eklendiği, “Hz Muhammed ve Hz Ali namaz kılsalardı Hoca Ahmet Yesevi, Pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli de kılsalardı. “şeklinde açıklamalara rastlamak mümkündür.²⁸¹Günümüzde Alevi camia tarafından kaleme alınmış birçok eserde bu tarz benzer yaklaşımlar rastlamak mümkündür.

²⁷⁹ Üzüm, a.g.e., s. 137

²⁸⁰ “Alevilerde beş vakit namaz şeklinde bir ibadet uygulaması yoktur. Aleviler cemleri temel Alevi ibadet uygulaması olarak görmektedirler. Sünnilerdeki beş vakit namaz uygulamasına karşılık olarak cem ibadetindeki niyazi gördüklerini de şu şekilde açıklamaktadırlar. Buyruk'ta niyaz, Hakk'a baş indirip secde etmek olarak ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de namaz sözcüğü yerine salat sözcüğünün geçtiğini ve bu sözcüğünde anlam bakımından dua etmek olduğunu ifade etmektedirler. Bu bağlamda Buyruklar'da da yazılı olduğu üzere Namazdan kastedilen niyazdır, yani duadır görüşü savunulmaktadır.”

Yaman, 2012, a.g.e., s. 218

“Kur'an'da 80 küsur yerde secde 264 yerde dua ibadeti faaliyeti geçmektedir ki, Alevilerde bu ibadeti niyaz olarak yapmaktadırlar. Alevilerde kible insanın cemalidir, kıyam salavat ile ayağa doğrulmadır, kıraat ise Kur'an sure ve ayetlerinin düvaz ve nefeslerle diz üstü gelinerek saz eşliğinde okunmasıdır. Rükuya varma, secdeye inme, sücut yere niyaz, alın koyma, çapraz el bağlama, boyun bükme gibi vücut ritüellerini; Alevi cem ibadetinin her safhasında görmek mümkündür.”

İsmail Onarlı, Alevilikte cem ve Musahiplik Nedir?, Karacaahmet Sultan Derneği Yay., 2003, ss. 25-26

²⁸¹ Ahmet Uğurlu Dede'nin namazla ilgili görüşleri şu şekilde kitabında yer almaktadır: “ Hicri 17 yılında Halife Ömer tarafından bütün İslam ülkelerine emirname yazılır. Namazın beş vakit olduğunu, beş vakit ikişer rekat kılınması gerektiği duyurulur. Buradan da anlaşılacağı gibi beş vakit namaz halife Ömer zamanında yürürlüğe girmiştir. Emeviler Kur'an dışı olan namazlarını kökleştirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Beş vakit namazı halka kabul ettirebilmek için Hz Muhammed'in Miraçtan getirdiği ve bu namazları bizzat kendisinin kıldığını söylemişlerdir. Hatta daha da ileri giderek Hz Ali'nin de beş vakti kıldığını ve şehadetinin de namaz esnasında olduğunu yazmışlardır. Hz Muhammed ve Hz Ali namaz kılsalardı (beş vakit) Hoca Ahmet Yesevi, Pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'de kılsalardı. Çünkü bu pirlere, onların izinden gelmişlerdir. Namazı ve Camiyi Emeviler başlattı ve günümüze kadar gelmişlerdir.”

İbrahim Bozkurt, Günümüz Alevi Dedelerinin Eserlerine Göre Alevilik, (Yüksek lisans tezi), İstanbul 2009, s. 30

Alevi-Bektaşî Klasiklerinde namaz konusundaki söylemlere geldiğimizde ise namaz açıkça geçmektedir. Namaz dendiği zaman İDKAB müfredatın da yer alan namaz konusundan ne anlaşılıyorsa Klasiklerde namaz mefhumu da o manada kullanılmaktadır. Bazı Aleviler arasında sözlü olarak söylendiği gibi “Namazdan kasıt duadır veya namaz, ilk merhalede olan şeriatta kalıp, tarikat ve hakikat canibine henüz geçmeyen kişiler içindir.” Şeklindeki bir namaz anlayışına ve bu yöndeki bir tevile rastlanmaz. Aksine klasiklerin birçok yerinde namaz kelimesinden her Müslüman’ın anladığı gibi rükünleri ve kılınma şekli belli olan ve günde beş vakit olarak kılınan namaz anlaşılmaktadır.

“Muhammed Bin Hanefiyye Cengi” adlı Klasik eserde namazla ilgili:... “Haberleri duyanlar, eserleri nakledenler ve zamanın olayını anlatanlar bildirirler ki: Şah-ı Merdan, Kuzey Afrika’nın fethinden sonra üç ay dinlendi ve dördüncü ay Hz Peygamber, on altı bin ashabla Şah-ı Merdan’ı Rum kayserine savaşa gönderdi. Altı ay sonra, bir gün kâinatın efendisi ve varlıkların sebebi Hz Muhammed Mustafa (sav) Hazretleri sabah namazını kılıp oturmuş, ashab da çevresinde toplanmış O’nun hoş sohbetini dinliyorlardı.”²⁸² “Akşam olduğunda İmam zade namazını kıldı ve elini kaldırıp dua etti: Ya rabbi! Bizi feraha kavuştur. Susuzluktan ciğerim yandı! Yatsı namazını kıldı ve gece yarısına kadar yalvardı, yakardı. Hak Teala duasını kabul etmiş olacak ki atına kuvvet geldiği gibi âlemlerin Rabbi’nin izniyle kendisi de öncekinden daha fazla güce kavuştu.”²⁸³ “İmam zade su istedi, getirdiler ve suyu içti. Çünkü çölde çok sıkıntılar çekmiş ve bir haylide susamıştı. Biraz dinlendi. Doğu ufku aydınlanınca abdest aldı ve sabah namazını kıldı, dua ve zikirde bulundu. Kız onun yaptığı ibadetten, okuduğu Kur’an’dan, namaz ve niyazdan çok etkilendi.”²⁸⁴ Şeklinde söylemler yer almaktadır.

“Makalat” adlı eserde Allah’a ulaşmak için namaza ihtiyaç olduğu namazın ise abdestsiz olamayacağı açıklanmaktadır.²⁸⁵ Devamında da kiblemizin Kâbe olduğu bilgisine de ulaşmak mümkündür.²⁸⁶

²⁸² Ünlüer, a.g.e., s. 21

²⁸³ a.g.e., s. 45

²⁸⁴ a.g.e., s. 61

²⁸⁵ ... O halde şimdi, insan suya yaramalı, su abdeste yaramalı, abdest namaza yaramalı. Allah’a ulaşmak için namaz lazım. Nitekim noksanlıklardan münezzehe olan yüce Allah buyurur: “Her sıradan insan beni anmaya layık değildir. Her vücut bana ibadet edemez. Her sıradan ibadet de benim marifetimi bilmeye yaramaz.”

“Fütüvvetname-i Tarikat” adlı eserde; Hz peygamberin Hz Ali ile birlikte iki rekat namaz kıldığı, sonra dört rekat öğle namazının farzını, ardından da ikinci namazının farzını kıldığı ifade edilmektedir.²⁸⁷

Eserin devamında ise beş vakit namaza şu şekilde yer vermektedir: ... “Eğer şeriat nedir, tarikat nedir, marifet nedir ve hakikat nedir diye sorarlarsa şöyle cevap ver: Şeriat bir kimseye eza ve cefa etmemektir. Tarikat ikrardır ve ikrar imandandır, ikrarı olmayanın imanı yoktur. Marifet sürekli taharet üzere olmaktır ve beş vakit namaz kılmaktır. Hakikat odur ki haki olmaktır (toprak gibi olmak) ve yetmiş iki millete bir göz ile bakmaktır.”²⁸⁸

“Sana sorarlarsa dört mertebe nedir diye şöyle söyle: Hizmet edindim, mürid oldum, sonra derviş oldum, sonra şeyh oldum. Seccade dediğimiz şey ise beştir, yani beş vakit namazdır. Sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı.”²⁸⁹

“Eğer sana yol atanın sana ne dediğini sorarlarsa şu cevabı ver: Yalan söyleme, haram yeme, gözle gördüğünü eteğinle ört, beş vakit namazını kıl, kendi nefsin için neyi istersen mümin kardeşine de onu iste. Dilinden şehadet kelimesini eksik etme, elin sürekli olarak cömertlikte olsun ve ayağı ibadette olsun.”²⁹⁰

Yılmaz, a.g.e., s. 51

²⁸⁶ ...Dünyada her neyi yarattımsa sizlere verdim. Gökler örtünüz, yerler döşeginiz, melekler hizmetçiniz, Kiramen katibin melekleri yazıcınız, Kabe kâbleniz, Kur'an inandığınız, Muhammed (as) şefaathçiniz, Adem atanız, Havva ananız, bayram gününüz, Cuma günü ilacınız.(tıryak)

a.g.e., s. 109

²⁸⁷ ... “Bundan sonra Hz. Resulullah minberden aşağıya indi. Ali de ardından indi. Hz. Resulullah'ın seccadesi döşendi. Ali ile birlikte seccadenin üzerine oturdular ve iki rekat namaz kıldılar. Bundan sonra dört rekat öğle namazının farzını kıldılar. Ardından ikindi namazının farzını kıldılar. Namazı bitirdikten sonra seccadeyi kaldırıp omuzuna attı ve hırkası üzerine elif gibi çıktı.”

Aydınli, , a.g.e., s..109

... “Bundan sonra şeyh kalkar. Hazır bulunanlara “ nazar sefa edin” der. Onlar da “Bundan yüce olasın” derler. Bundan sonra nakip seccadenin dört köşesini bü kerve dört kat dahi büker. Bundan sonra iki elini üzerine getirir ve Hz Resulullah'a salavat'ı şerife getirir. Seccadeyi kibleye karşı mihraba döşer, köşesini büker ve sol köşesini açık koyar. Bundan sonra şeyh kalkar, müridin elini tutar, seccadenin yanına getirir. Müridde sağ eliyle büker, üzerine basar, seccadeyi açar, iki rekat namazını kılar ve arkasını mihraba çevirir. Orada hazır olanlar “ Allah mübarek eylesin. Safa nazar etsinler.” derler.

a.g.e., s. 153

²⁸⁸, a.g.e., s. 167

²⁸⁹, a.g.e., s..213

²⁹⁰, a.g.e., s. 243

... “Bundan sonra İmam Ali ayağa kalkıp on yedi rekât namaz kıldı ve on yedi kimsenin bellerini bağladı ilk olarak Selman Farisi’nin beline bağladı”²⁹¹ ifadeleriyle namaz anlatılmaya çalışılmıştır.

Yine diğer bir eser olan “Dil Güşa” da kulun namazı terk etmesi durumunda gafil kişilerden olacağı belirtilir.²⁹²

... “Ey yol sakinleri, ey Şah’ın talipleri, ey Allah’a itaat edenler, kimin için ibadet ediyorsunuz ve bu zahmetleri niçin çekiyorsunuz. Allah ne yaptığınızı biliyor. Siz Hakk’ı kendi şehrinizin dışında arıyorsunuz. Kıldığınız namaz, yaptığımız niyaz, itaat ve ibadet Allah’ın varlığına şahitlik ediyor. Bunları Allah için yapıyorsun. Allah’ın bunları kabul etmesini ve rahmet etmesini istiyorsun. Allah, kulunun yaptığı her iyiliğin mükâfatını verecektir. Bu böyleyken niçin gafilisin ve bütün gücünü bu dünya için sarf ediyorsun? Yüce Allah Kur’an’ı Kerim’de şöyle buyuruyor: “Cinleri ve insanları bana ibadet etsinler diye yarattım.” Bu sözün manasını anlamaya çalış. Eğer kulsan niye gafilisin? Eğer sultansan niye korkuyorsun?”²⁹³

“Destan-ı İbrahim Edhem” adlı eserde şeyhin yatsı abdestiyle on sekiz sene sabah namazını kıldığı, dünya işlerinden dolayı namazını aksatmadığı, kazaya dahi bırakmadığı belirtilir.²⁹⁴

... “Pek ünü kulağına girmedi
Vakti irişdi namaza varmadı
Anası eydür oğul gözüm nuri
Vakt irişti namaza var kıl yüri

²⁹¹, a.g.e., s. 119

²⁹² “Bürün kendü halüne gafil olma Utangıl ahı Kakh’dan fuzul olma Yüzini toprağa koy sücud eyle Dilüni gayrı Hakk’dan samut eyle’ şeklinde bir açıklama yer almaktadır’

Güzel, , a.g.e., s. 84

²⁹³ a.g.e., s. 209

²⁹⁴ ... “Eski don eğninde hem yalın ayak, Ol şehane kadd-ı kamet iki şak, Yatsu abdestiyle on sekiz sene Uyumayıp sabahı kıldı yine.”

Söylemez, a.g.e., s. 46

“Pare pare olmasun çarh-ı felek, Yanmasun hasret odına her melek, Anları kaldırdı üstünden revan, Oldılar meşgul nemazi naheman, Anda Cem oldılar ashab-ı Güzin, Kaldılar anın namazın hazirin’ a.g.e., s. 66

“İyü adıyla yürüdü ol fakir, Yavuz adlı iki cihanda hakir, Namazını kazaya komaz idi. Kimsenin gıybetini itmez idi”

a.g.e., s. 70

Kıl namazın hem yürü üstazına

Yarıcın Allah ola kuzum sana”²⁹⁵ mısralarıyla namaz hakkında söylenmesi gerekenler açıkça zikredilmektedir.

“Şeyh Safi Buyruğunda” da benzer yaklaşımlara ulaşmak mümkündür. Şeyhe göre talibin, gönlünün temiz olması için namaz kılmayanın lokmasını yememelidir.²⁹⁶

Beş vakit namazın önemi de şu cümlelerle ifade ediliyor: “Beş vakit namazını bu şartlara göre kılmayan bir talip, Şaha layık ve dergâhça makbul bir kişi olamaz, ebediyen reddedilmiş olur. Böyle bir kişiden yüz çevirmek ve uzaklaşmak gerekir. Böyle bir kişinin şerrinden Allah’a sığınırız.”²⁹⁷

Evliyanın altı şartı olduğu ve ilk şartının da namaz ve niyaz olduğu açıklanır.²⁹⁸

Yine Hz Muhammed Huneyn gazasından dönerken Bedri-i Huneyn mevkinde dinlendiği, sonrada sabah namazını kılıp sırtını mihraba vererek sahabeye vaaz ve nasihatte bulunduğu ifade edilmiştir.²⁹⁹

“Perşembe gecesi idi. Hz Peygamber doğruca Hz Hatice’nin evine gitti akşam ve yatsı namazlarını ora da eda etti. Namazı tamamladıktan sonra Cebrail Emin hak katından nazil olup Yüce Allah’ın selamını getirdi.”³⁰⁰ Şeklinde bir anlatımla bizlere akşam ve yatsı namazları hakkında bilgi verilmektedir.

Abdestsiz namaz kılınmayacağı,³⁰¹ toplu olarak namaz kılmanın daha çok sevap kazandıracağı açıklanır.³⁰² Talibin başında devlet tacı alınından namaz vardır.³⁰³

²⁹⁵ a.g.e., s. 73

²⁹⁶ Kaplan , a.g.e., s. 53

²⁹⁷ a.g.e., s. 65

²⁹⁸ a.g.e., s. 69

²⁹⁹ a.g.e., s. 167

³⁰⁰ a.g.e., s. 183

³⁰¹ a.g.e., s. 245

³⁰² a.g.e., s. 405

³⁰³ a.g.e., s.267

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerden de anlaşılacağı gibi Alevi-Bektaşî Klasiklerinde ezan, abdest, beş vakit namaz, kaza namazı, nafîle namaz gibi kavramlar çokça zikredilen ve talipler, sofular özellikle de talipler tarafından yerine getirilmesi gereken bir ibadet olduğu belirtilmektedir. İDKAB müfredatında yer alan namaz ünitesinden ne anlaşılıyorsa Klasiklerde de benzer ifadeler yer aldığı görülmektedir.

2.2.3. Oruç

Oruç kelimesi, sözlükte “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak” anlamına gelen Arapça savm’ın (sıyâm) Farsça karşılığı olan rûze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Savm ve sıyâm ile türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de on üç yerde, hadislerde ise çok sayıda geçmektedir. Terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer’an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder.³⁰⁴

İslam’ın beş şartından biri olan Oruç ibadetine hemen hemen bütün dinlerde görmek mümkündür. İslamiyet’te ise, farklı oruç çeşitleri de bulunmakla birlikte belirli şartlar çerçevesinde her Müslüman için zorunlu bir ibadet niteliğinde olan, hicretin 2. yılı Şaban ayında (624) farz kılınan ramazan orucudur³⁰⁵. Ramazan orucunun farz ibadetlerden olduğu kitap³⁰⁶, sünnet ve icma ile sabittir.³⁰⁷

Oruç nefsin, bedenın terbiye edilmesi³⁰⁸, nefse sabrın öğretilmesi ve verilmiş olan nimetlerin bir an da olsa insana tekrar hatırlatılmasıdır.

³⁰⁴ Ali İhsan Yitik, “Oruç” *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2007, C. 33, s.417

³⁰⁵ “Oruç Kur’an’da her yıl belli zaman aralıklarında yapılması emredilen, yapılışı belli esaslara bağlanmış bir ibadettir. Müslümanlar genel anlamda orucu Ramazan ayı içinde otuz gün olarak tutarlar”.

Uçar, a.g.e., s. 35

³⁰⁶ *Kuran-ı Kerimde Bakara suresinde oruçla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur: “ Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Böylece umulur ki fenalıklardan korunursunuz.*

Suat Yıldırım, Kur’an-ı Hakim ve açıklamalı meali, Bakara suresi ayet. 183, s. 27

“Oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim o günlerde hasta ve yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutmayanlara fidye gerekir. Fidyeye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”

a.g.e., Bakara 184. Ayet, s. 27

³⁰⁷ Yitik, 2007, a.g.e., s. 417 *DİA*. S. 417

³⁰⁸ Hz. Peygamber de birçok hadisinde orucun faziletlerini açıklarken hem soyut anlatımlarla hem somut örneklerle bu ibadetin ahlaki güzelleştirmedeki eğitici rolüne vurgu yapmış, samimi bir inançla

Alevilerde, Kur'an da açıkça görüldüğü gibi oruç ibadeti, başta Hz Peygamber olmak üzere, ehlibeyt mensupları, on iki imamlar ve genel çoğunluk tarafından eda edilen önemli ibadetlerden biri olarak görmektedir.³⁰⁹ Bununla beraber Alevi kesimlerce farklı uygulamalara rastlamak mümkündür.³¹⁰ Kimi kaynaklarda muharrem orucu ön plana çıkarken kimi kaynaklarda da zorluklardan dolayı ihmal edildiği belirtilir.³¹¹ Bazı kaynaklarda ise oruçla ilgili göndermelere hiç rastlanılmaz.³¹²

Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak üzere ramazan ayını oruçlu geçiren in günahlarının bağışlanacağını ve oruçluların cennette yüksek derecelere nail olacaklarını haber vermiş, ayrıca orucun sağlık için yararlı olduğunu ifade etmiştir.

a.g.e., s. 417

³⁰⁹ Üzüm a.g.e., s. 141

³¹⁰ "Alevi Bektaşilerin bir çoğu Ramazan ayı içinde Sünnilerle birlikte oruç tutarken bir çoğu da bu ibadeti Muharrem ayında Hz Hüseyin'e yapılan zulüm dolayısıyla ve ona hürmet için on iki gün olarak yerine getirirler"

Uçar, a.g.e., s. 37

Yaman'a göre: "Aleviler, ramazan orucu tutmazlar; onlar için bu ay matem ve hüzn ayıdır. Çünkü Hz Ali bu ay içerisinde (Ramazanın 19'unda) şehit edilmiştir.(ve 21'inde hakka yürümüştür.) Bu yüzden kadir gecesine Gadir(zulüm) gecesi derler. Ramazan Bayramını da Hz Ali'yi şehit edenlerin sevindikleri bir gün olduğundan kutlamazlar."

Mehmet Yaman, Alevilik(İnanç, edeb, erkan), Demos Yayınları, 2011, s.282

Yaman'a göre: "Aleviler arasında istisnalar dışında Ramazan ayında oruç uygulaması olmamakta, bunun yerine on iki günlük Muharrem orucu tutulmaktadır. Diğer oruç uygulamalarıysa Masum-i Pak ve Hızır oruçlarıdır."

Yaman, 2012, a.g.e., s.218,

"Alevi toplumu Ramazanda yalnız Kur'an'ın farzına ve Kadir gecesinin hürmetine, ramazan ayının 26-27-28'inci, Kadir gecesine isabet eden günleri oruç tutarlar. Oruç zamanında, Alevi ve Ehl-i Beyt'i seven bütün insanlar yasa bürünmüş durumdadır, her türlü zevk, düğün ve eğlenceden, kadın ilişkilerinden uzak dururlar, su içmezler, iştah açacak tatlı ve et yemezler, kahkaha ile gülmezler, Muharrem ayında düğün yapmazlar, kısıcası yasa ve mateme uygun şekilde davranırlar."

Bozkurt, a.g.e., s. 32

³¹¹ "Ramazan orucu konusunda da, diğer İslami ibadetlerde olduğu gibi, daha serbest ve mesafeli bir tutum sergilemiştir. Kültürel kaynaklarda bu ibadetle ilgili kayıtlar yok denecek kadar azdır. Söz gelimi, Hacı Bektaş-ı Veli Menakıbnamesi'nde, Hünkar'ın dedesi Musa es-Sani'nin İmam Ali er-Rıza ile yaptığı bir görüşmeden söz edilirken, Musa'nın İmam için sofrayı hazırlattığı, İmam'ın ise oruçlu olduğunu söylediği, fakat ısrar üzerine orucunu bozarak birkaç lokma aldığı belirtilmektedir.³¹¹ İmamın ısrar sonucu orucunu bozduğu dikkate alındığında bunun nafîle bir oruç olduğu anlaşılmaktadır. Demir baba Velayetnamesinde Örumcek baba ile müftü arasında geçen bir konuşmadan söz edilirken, müftünün onu ve çevresini namaz kılmamakla ve oruç tutmamakla itham ettiği; bunun üzerine Örumcek Baba'nın, " Müslümanlığın sarp (zorluklara dayalı) kurulduğunu, müftü ve çevresinin bazı sünnetleri ve zekat gibi ibadetleri yerine getirmedikleri, kendilerinin de namaz, oruç gibi ibadetleri uygulamadıklarını, ama bu ihmalkarlıkların cennete girmeye engel olmayacağını umduğunu belirtir."

Üzüm, 2009, a.g.e., s.141

³¹² "Nesimi, Virani, ve Pir Sultanın şiirlerinde Ramazan orucuna yönelik açık, teşvik edici ve dindeki yerini ifadeye yönelik hemen hemen hiçbir kayıtlarla karşılaşmamaktadır. Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki, söz konusu kaynaklarda Alevilik açısından önemli olan Muharrem ve Hızır oruçlarına da göndermede bulunulmamaktadır. Toplumun tarih boyunca sergilediği ramazan orucu ile ilgili genel tutumu, diğer İslami ibadetlere yönelik tutumuyla paralel bir niteliktedir. Kısaca ifade

Alevi-Bektaşî Klasiklerine baktığımızda oruç yaşandığı ve tavsiye edildiği görülür. Klasiklerde oruçla ilgili cümlelere dikkatlice bakıldığı zaman burada zekât ve namaz ibadetleriyle beraber geçtiği görülecektir. Bu durum oruç konusunun diğer ibadetler gibi mutlak olduğunu bizlere göstermektedir

“Makalat”da ... “Ramazan ayında oruç tut”³¹³ şeklinde açık bir ifade yer almaktadır.

Sonuç olarak yukarıda ki açıklamalarda görüldüğü gibi Alevi-Bektaşî Klasiklerinde oruç konusu zikredilmekte ve İDKAB öğretim programındaki oruç konusuyla benzerlik göstermektedir.

2.2.4. Zekat

Sözlükte “artma, arıtma; övgü ve bereket” manalarına gelen zekât, terim olarak Kuran’da belirtilen sınıflara³¹⁴ sarf edilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade eder. Örfte bu payın maldan çıkarılması işlemine de zekât denilir.³¹⁵

Zekâtın, yılı tartışmalı olsa da Medine döneminde farz kılındığında görüş birliği vardır. Buhârî’nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber’in zekât farz kılınmadan önce fitır sadakası vermeyi emrettiği, zekât farz kılındıktan sonra fitır sadakasını ne emrettiği ne de yasakladığı, müminlerin onu vermeye devam ettikleri belirtilir (Buhârî, “Zekât”, 76).³¹⁶

etmek gerekirse, bu kesimde oruca ve Ramazana ilişkin herhangi bir saygısızlık görülmemiş; ancak bu ibadeti yerine getirenlerin sayısı çok sınırlı kalmıştır.

a.g.e., s. 142

“Günümüz Alevileri üzerinde Oruç konusunda yapılmış olan bir araştırmada, görüşmeye katılanların %13’ü Alevilikte Ramazan orucu bulunduğunu, %62’si ise bulunmadığını ifade etmiş, diğerlerinin ise görüş bildirmediği ifade edilmiştir.” Üzüm İlyas, Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, S.142, İsam yayınları 2009

³¹³ Yılmaz, a.g.e., s. 72

³¹⁴ *“Müslümanın altın, gümüş, deve, sığır, koyun, hububat, mahsul gibi mallarının zekâtıdır; bu zekât Allah’ın tayin ettiği sekiz zümreye verilir.”* “Tevbe süresinin 60. âyetinde, “Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak fakirlere, miskinlere, zekât işinde çalışanlara, kalpleri İslâm’a ısındırılacak kişilere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışlara aittir” buyurularak zekâtın verileceği sekiz sınıf ayrı ayrı sayılmıştır.

Mehmet Erkal, “Zekat” DİA, TDV Yayınları, Ankara, 2013, C.44, ss. 197-203-204

³¹⁵ a.g.e., s. 197

³¹⁶ a.g.e., s. 197

Zekât Kur'an ve Sünnet'te, namazla genelde birlikte zikredilmektedir. Bu durum her iki ibadetinde kulu (manevi-maddi) günahlardan arındırma özelliğinden olsa gerektir.³¹⁷

Zengini cimrilik hastalığından, aşırı mal hırsından kurtarır; ona cömertlik ve kendi alın terinden bir pay verebilme, verilen nimete yine kendi cinsinden şükretme hasleti kazandırır. Toplumda sosyal dayanışmayı güçlendirir, devletin ulaşamadığı ihtiyaç sahiplerine uzanarak kardeşlik duygularını besler, fakiri onurunu incitmeden himayesine alır, sermayenin atıl kalması yerine yatırıma yönelmesini sağlar.³¹⁸

Günümüzde Alevilerde zekât kavramına bakıldığında sınırlı sayıda olmakla beraber³¹⁹, farklı tanımlara ve uygulamalara rastlamak mümkündür.³²⁰ Bunun yanında toplumun büyük bir bölümü tarafından Zekât ibadeti kabul görmemektedir.³²¹ Zekâtı kabul eden kesimlerce de gizlilik içerisinde yapılması önemli bir yer tutar.³²²

³¹⁷“Kur'an ve Sünnet'te namazla zekâtın genelde birlikte zikredilmesi, iki temel ibadet arasında yakın bağ kadar namazın şahsî-bedenî, zekâtın da içtimâî-malî ibadetleri temsil etmesi ve dindarlığın kemalinin bu iki kanaldaki sorumlulukların ifasıyla gerçekleşeceği anlamını taşır.”

a.g.e., s. 197

³¹⁸a.g.e., s. 198

³¹⁹“Alevilik, temel doğrultusu dokusunda diğer ibadetler olduğu gibi zekata da çok sınırlı sayıda ve lafzi bir surette göndermeler yapmış, ancak bunu öne çıkaran ve dindeki yerini işaretleyen bir tutum içinde olmamıştır. Söz gelimi, Buyruk'ta şeriat kapısının üçüncü makamında ibadetler zikredilirken zekata da yer verilmiş; ayrıca Batini bir surette yol mensuplarının birbirlerini niyaz etmelerinin zekat olduğuna işaret edilmiş; ancak bunlarını dışında zekatin önemine, bunun ilahi bir farz olduğuna yönelik bir kayıt düşülmemiştir. Denilebilir ki Zekat gerek kültürel kaynaklarda yer alma sıklığı gerekse toplumda uygulama imkanı bulmak bakımından namaz ve orucun gerisinde kalmıştır. Şüphesiz bunun sebeplerinden biri, diğer iki ibadete göre Zekatın mali bir genişliğe sahip olmayı gerektirmesi, toplumun ise genelde varlıklı bir konumda olmamasıdır.”

Üzüm, 2009, a.g.e., s. 144

³²⁰Yaman'a göre: “Zekat kavramı Alevilerce kullanılmayıp, onun yerine başka anlamları olan lokma sözcüğü kullanılmaktadır. Lokma adı altında, ihtiyaç sahipleri için, türbe, tekke, ziyaretgah gibi belli inanç mekanları için insanlar gönüllerinden koparılan yardımları yaparlar.

Yaman, 2012, a.g.e., s. 219

“Alevilikte kul hakkı birinci önceliklidir. Her şey imana endekslidir. Müminin malı ve kazancında diğer müminlerinde hakkı vardır. Sosyal adalet kavramı olan infak şartı ve farzı; malın insanlık uğruna harcanmasını gerektirir. Zekat ve fitrede bu bağlamda ele alınarak farz kılınmıştır. Aleviler de zekat “Hakkullah” içinde mütalaa edilmiştir. Kazancın beşte biri Hakkullah olarak verilir ki bununda 1/5'i fakirlere verilir. Fitrede yine yoksullara verilir.”

Onarlı, a.g.e., ss.38-39

³²¹“Günümüzde zekatla ilgili tutumların, tarihi tutumla paralellik arz ettiği görülmektedir. Dedelerle ilgili çalışmalarda zekat, fitre ile birleştirilerek Alevilikte bu ibadetin olup olmadığı sorulmuş, bu soruya dedelerin %57'si yok, %36'sı var şeklinde cevap vermiş; kalanlar ise fikir beyan etmemiştir. Toplumla yönelik bir çalışmada ise, aynı soruya toplumun ancak %5'i var, %87'si ise yok şeklinde cevap vermiş, kalanlar ise görüş belirtmemiştir. Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki, her iki

Klasiklerde İslam'ın dördüncü rüknü olan zekât'ın tavsiye edildiği ve yerine getirilmesi gereken bir ibadet, olduğu ifade edilmiştir.

“Makalat” adlı eserde ise: “Üçüncü makam, Zekâttır, oruçtur. Gücü yetince hacca gitmektir ve yine Allah yolunda savaşmaktır, cünüplükten temizlenmektir. Yüce Allah'ın sözüdür: “Namaz kıl ve Zekâtı ver. (Ali İmran 79)”³²³ şeklinde açıklamalara rastlamak mümkündür.

Yukarıdaki açıklamaların devamı niteliğinde olarak zekatın terk edilmesi durumunda hakikatin eksik kalacağı şu şekilde açıklanır:

...Eğer bu “kırk makam”ın birisi eksik olursa hakikat tamam olmaz. Zira eksik olur. Mesela birisi diliyle iman getirirse ve gönlüyle inanmasa yahut öşrünü ve Zekatını vermese yahut Tanrı'nın hükümlerinden birini inkar etse, yahut Muhammed Mustafa'yı inkar etse, yahut evlatlarından birine haksız dese, işlediği bütün ameller boşa gider.³²⁴

Yukarıda ki ifadelerden ve ayet meallerinden de anlaşıldığı gibi klasiklerde Zekat vermekten bahsedilmiş, tavsiye edilmiş ancak ayrıntıya inilmemiştir. Bununda nedeni klasiklerin sohbet tarzı eserler olması, ilmihal tarzı eserler olmamasıdır. Bunun nedeni de herhalde O günün şartların böyle bir şeye ihtiyaç hissedilmemiş olması ya da imkanların elvermemiş olmasıdır.

Ayrıca zekât denilince klasikleri yazanlar ya da muhatapları bu kelimeden ister Sünnilerin kastettikleri zekat şeklini ve miktarını, ister Caferi mezhebindeki zekat anlayışını ve miktarını kastetmiş olsunlar bizim açımızdan durum değişmemektedir. Çünkü önemli olan zekatın farz oluşunu kabul etmek ve onun

çalışmada da zekat müstakil olarak sorulmayıp fitre ile birleştirildiğinden oran biraz daha yüksek çıkmıştır.”

Üzüm, 2009, a.g.e., s. 144

³²² “Ehlibeyte bağlı aleviler tıpkı atalarının yaptığı gibi, mallarının sadakalarını verirler. Gerek misafirperverlikte, gerek izzeti ikramda, gerek toplum içi yardımlaşmalarda, gerekse çeşitli kurum ve kuruluşlara yardımlarda hep öncü rolü üstlenirler. Ve bunu yaparken de, Hz Alinin şu sözünü akıldan çıkarmazlar: “Bir elin verdiğini, diğer elin bilmeyecektir. Bir gözünle gördüğünü, diğer gözün görmeyecektir.”

Bozkurt, a.g.e., s. 34,

³²³ Yılmaz, a.g.e., s. 72

³²⁴a.g.e., s.81

yerine getirilmesi gereken mali bir ibadet olduğuna inanmaktır. Bundan ötesi mezhepleri ve içtihatları ilgilendiren bir konudur.

Sonuç olarak Alevi-Bektaşî Klasiklerinde yer aldığıdır. Bu da bize gösteriyor ki Zekat ibadeti Alevilerce de kabul edilmiş ve yaşanmıştır. İDKAB öğretim programı içerisinde yer alan zekat konusuyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

2.2.5. Hac

Hac kelimesi İbranicede hag şeklindedir; “bayram” anlamına gelen bu kelime “bir şeyin etrafında dönmek, dolanmak” manasındaki hvg kökünden türemiştir. Arapçada “gitmek, yönelmek; ziyaret etmek” anlamlarına gelen hac kelimesi, fıkhî terimi olarak imkânı olan her Müslümanın belirlenmiş zaman içinde Kâbe’yi, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî, görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder.³²⁵

İslâmî kaynaklara göre haccın Hz. Âdem dönemine kadar uzanan bir geçmişi vardır.³²⁶

Kur’an-ı Kerim’de³²⁷ şartları elverişli olanların yerine getirmeleri ilahi hak olarak bildirilen bu ibadet, aynı zamanda hem Peygamber’in hadisleriyle³²⁸ hem de fiili uygulamasıyla ortaya konulmuştur.

Hac ibadeti Müslümanlar için kutsal sayılan Kabe’nin ziyaret edilmesi ve orada belli şartlar çerçevesinde³²⁹ belli bir müddet kalınması şeklinde yapılan bir ibadettir.

³²⁵Ömer Faruk Harman “Hac” *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, C. 14, s. 382

³²⁶“Bir kısmı İsrâiliyat’a dayanan bazı rivayetlere göre Kâbe’yi önce melekler tavaf etmiş, daha sonra da Hz. Âdem Allah’ın emriyle Mekke’ye giderek Arafat’ta Hz. Havvâ ile buluşup kendisine Beytullah’ın etrafındaki hacla ilgili mukaddes yerleri gösteren meleklerin rehberliğinde haccetmiştir.”

a.g.e., s. 382

³²⁷“Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O’na muhtaçtır)” Ali İmran 3/97

³²⁸“Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeyen hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak (evine) döner.” (Buhârî, “Hac”, 4)

“İslâm dini beş esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resulü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak.” (müslim, iman 8)

³²⁹Hanefîler’e göre haccın ihram, Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı olmak üzere üç farzı vardır.

Alevilik anlayışında ise hac ibadetine az sayılmayacak nispette göndermeler yapılmıştır.³³⁰ Bunun yanında günümüzde hac konusunda Alevilerde farklı yorumlarda yer almaktadır.³³¹ Bunların bir kısmı Sünni inanca yakinken bir kısmı farklı uygulamalara gitmişlerdir.

Bunun yanında Haccın insanların kalbine girmek, insanlara sevgiyle yaklaşmak, onlara haksızlık etmemek ve sevap olan faaliyetlerde bulunmak olduğunu dile getirmişlerdir.

Yapılan bazı araştırmalarda ise hac ibadetine karşı duyarsız ve habersiz oldukları da ortaya çıkmıştır.³³²

Salim Söğüt, "Hac" *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, C. 14, s. 391

³³⁰ "Söz gelimi, Hacı Bektaş-ı Veli Menakıbnamesi'nde hacca birkaç önemli atıfta bulunmuştur. Bunlardan birinde, Hünkâr'ın hocası olan Lokman-ı Perendenin hacca gittiği, Kâbe'yi tavaf ettiği, Arafat'ta vakfeye durduğu; ayrıca Kâbe'de namaz kılariken Hünkâr'ın da oraya gelip namazlarını orada eda ettiğini gördüğü belirtilmiştir. Bir başka kayıta ise, bizzat Hünkâr'ın hacca gittiği, yol güzergâhı verilerek ifade edilmiştir. Buna göre, Hünkâr hacca gitmeye niyet edip yola çıkmış; Necef, Medine, Kudüs, Halep gibi şehirlere uğrayarak "erbain" (çile) çıkarmış ve hac görevini yerine getirdikten sonra da Elbistan ve Kayseri yolunu izleyerek geri dönmüştür." "Kaygusuz Abdal Menakıbnamesinde ise Kaygusuz'un hac yaptığı detaylı sayılabilecek biçimde ifade edilmiştir. Zikredildiğine göre, Kaygusuz, şeyhi Abdal Musa'nın yanında kırk yıl hizmet ettikten sonra icazet almış, ardından kırk dervişi ile birlikte Mısır'a uğramış, buradan da hacca gitmek üzere yola çıkmıştır. Gündüzleri yürüyerek, geceleri istirahat ederek kırk gün süren yolculuğun ardından Mekke'ye gelmiş; önce Kâbe'yi tavaf etmiş, ardından vakfeye durmak üzere Arafat'a çıkmıştır. Gün boyu telbiyeler eşliğinde dua eden Kaygusuz, daha sonra Mekke'ye gelip tavaf görevini yerine getirmiş, Safa ile Merve arasında Say yapmış, zezem suyu içip ilgili diğer yerlere uğrayıp dua etmiştir. Hac vazifesini ifadan sonra Medine'ye dönen Kaygusuz, burada Hz Peygamber'in kabrini ziyaret etmiş, yedi gün kalarak Gevhername'yi yazmış, ardından da seyahatini tamamlayıp dönmüştür."

Üzüm, 2009, a.g.e., ss. 145-146

³³¹ "şeriat kavmi, gücü yeterse Hacc'a gider, yol yürürler, gidip Beytullah'ı tavaf ederler. Hak Teâlâ'nın Beytullah'ı müminlerin gönülüdür. Yaman Mehmet, *Alevilik (İnanç, edeb, erkan)*, S.157

"Aleviler Tanrının evi olarak insanın gönülünü benimsedikleri için, önemli olanın gönül Kabe'sini ziyaret olduğunu vurgulamaktadırlar. Sadece Kabe değil, on iki imamlara ait Türkiye dışındaki ziyaretgahları ziyaret de Hac olarak görülmekte, ancak coğrafi uzaklık nedeniyle daha çok yerel din ulularının türbeleri ziyaret edilmektedir. Bunlardan Türkiye'deki en önemli hac merkezi Hacı Bektaş Veli'nin türbesi olarak görülebilir. Onun dışında Abdal Musa, Karaca Ahmet, Sarı Saltuk, Keçeci Baba, Hubyar Sultan, Üryan Hızır gibi velilerin türbelerinin ziyareti de Hac olarak görülmektedir."

"Dedelere göre Hakk'ın cemali yani Tanrı her nereye dönülse o yandadır. En büyük Hac Tanrı'nın evi olarak görülen gönül yapmaktır. Kul hakkının yenmemesi, kimseye haksızlık edilmemesi Gönül Kabe'sinin ziyareti demektir ki esas Hac budur. Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden Taptuk Emre tarafından eğitilen Alevi ozanı Yunus Emre bunu şu şekilde ifade etmektedir"

Yaman Ali, 2012, a.g.e., s. 220

³³² "Günümüzde Alevi dedelerinin Hacla ilgili tutumunu tespit etmek üzere sorulan, "Alevilikte Hac ibadeti var mıdır? " şeklindeki soruya dedelerin % 65'i yok % 29'u var, diğerleri ise fikrim yok diye cevap vermiştir. Diğer taraftan Alevi toplumu ele alan bir araştırmada ise Alevilikte Hac ibadetine var olduğunu belirtenlerin oranı daha düşük çıkmıştır. Aynı soruya, görüşmeye katılanların %81'i Alevilikte Hac ibadeti yoktur % 4'ü vardır şeklinde cevap vermiş, diğerleri ise görüş belirtmemiştir.

Üzüm, 2009, a.g.e., s.147

İslam'ın beş temel esasının sonuncusu olan hac da klasiklerde işlenmiş ve salıklarına tavsiye edilmiştir.

“Fütüvvetname-i Tarikatta” bu konuyla ilgili:

Hak Teala'dan nida geldi: ...“Ey incir madem sen benim adıma hürmet ederek Adem'e yaprak verdin, şimdi ben senin bu hürmetine onların suçunu affettim.” Adem'e de şöyle hitap etti: “Git Kabe'yi tavaf et. Çünkü benim nice meliklerim vardır ki onu tavaf ederler. Sen de onlar gibi tavaf eyle. Ne muradın var ise yerine getireyim ve defterine güzel amellerini yazayım ve suçlarını af edeyim.”³³³ ... “Ondan sonra Cebrail ve Mikail gayb oldular. Ondan sonra Havva ile Mekke de buluşup o helvadan Havva'ya verdiler. Daha sonra Beytullah'ı tavaf ettiler ve Adem ile Havva Hind diyarına kendi istekleriyle gittiler. Hayatları boyunca böyle yaparlardı; yılda bir kez gelip Beytullah'ı tavaf edip yine hinde giderlerdi. Bu sebeple o günden itibaren bize Hac farz oldu. Ehl-i tarikat da bu minval üzere süluk ederler, mürid onların başını tıraş ederler ve tevbe istiğfar ederler.”³³⁴ ... “Ey talip bil ki tarikat ve hakikat sahihtir. Rivayet şöyledir. Muhammed Mustafa (s.a.v.)hicretinden sonra Zilkade'nin 25. Günü ihrama girip Medine-i Münevvere'den Kâbe'yi şerife yönelerek hac yoluna girdi. Bu hacca haccı veda/veda haccı derlerdi. Yani peygamberimizin son haccıydı. Hac görevini yaptıktan sonra Medine-i Münevvere'ye yöneldi.”³³⁵ şeklinde açıklamalarla hac, haccın farziyeti ve veda haccından bahsedilir.

“Makalat” adlı eserde “*Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. Ali İmran 3/97*”³³⁶ ayetine yer verilerek hac ibadetinin her Müslüman'a farz olduğu açıkça anlatılmaktadır.

“Şeyh Safi Buyruğun” da hac konusunda şu ifadeler geçmektedir: Yine şeriat ehli güç yetirebilirse hacca giderler, bu uğurda yol yürür ve gidip Allah'ın evini (Beytullahı) tavaf ederler, Ayrıca ateşten emin olmak için Kâbe'nin içine girmeye

³³³ Aydınlı, a.g.e., s.77

³³⁴ a.g.e., s. 91

³³⁵ a.g.e., s.105

³³⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 72

gayret sarf ederler. Zira her türlü noksanlıktan münezzehtir olan Allah şöyle buyurmuştur: “Oraya giren emniyette olur (Ali İmran/197) “Yani kim benim evimin içine girerse her türlü belalardan emin olur.”³³⁷

Eserin devamında; “Mekke ve Medine’ye toplanan seksen bin hacının, doksan bin duacının ve Arafat’a kesilen İsmail peygamber kurbanının ve Kâbe-i Şerif kapısındaki Haceru’l Esved ve abı zezem suyunun ve Kâbe-i Şerif’de kılınan kabul olmuş namazların hürmeti hakkı için...”³³⁸ şeklinde hac ibadetiyle ilgili ifadeler mevcuttur.

Yukarıda ki Örneklerden de anlaşılacağı üzere İslam’ın bir diğer şartı olan hac ibadeti de Alevi-Bektaşî Klasiklerinde yer aldığı, İDKAB öğretim programında yer alan hac konusu ve kazanımlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

³³⁷Kaplan, a.g.e., s. 40

³³⁸a.g.e., s. 475

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireyi ruhsal ve bedensel yönlerden dengeli bir şekilde yetiştirmek eğitimin temel amacıdır. Sahip olduğumuz bu yönlerimizden sadece birinin geliştirilip diğerinin ihmal edilmesi, insanın iç huzurunun bozulması yönünde kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple ilk insanla başlayan din eğitimi günümüzde hem örgün hem de yaygın eğitim kurumları içerisinde önemli bir alanı oluşturmakta ve insanların manevi alandaki ihtiyacını gidermektedir. Ülkemizde örgün eğitim içerisinde verilmeye çalışılan din eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle yerine getirilmektedir. Bu yönüyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin amacı, Milli Eğitimin Temel Kanununda ifadesini bulan beden, zihin, ruh, ahlak, duygu ve düşünce bakımından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, hür, bilimsel düşünebilen, geniş bir dünya görüşü olan, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı ve verimli kişiler yetiştirmektir. Bu nedenle okul çağındaki bütün öğrencilere dini bilgileri öğretmenin gerekli olduğu düşüncesi insani, toplumsal, kültürel, felsefi ve evrensel bir gerçekliktir.

Ülkemizde İDKAB derslerinden beklentiler farklı yönde seyredebilmekte, pek çok konunun eksik kaldığı yönünde eleştiriler olabilmektedir. Her ne kadar zamanın şartlarına göre İDKAB öğretim programı kendini güncellemiş ve tüm kesimlere (mezhepler üstü) hitap etmeye çalışılmış olsa da, mensuplarının tamamının beklentilerini karşılaması zor gözükmemektedir. Bu beklenti içerisinde yer alan guruplardan biri de Alevi kültürü ile yetişmiş öğrencilerdir. Alevi kültürü ile yetişmiş öğrencilerin İDKAB dersinin zorunlu oluşuna ve müfredatına yönelik eleştiriler zaman zaman ortaya çıkabilmektedir. Müfredata yönelik eleştirilerden inanç ve ibadet öğrenme alanları da payını almaktadır.

Araştırmada Alevilerce kabul gören klasiklerde İDKAB inanç ve ibadet konuları (Allah'a iman, Meleklerle iman, Peygamberler iman, Kitaplara iman, Ahiret Gününe iman, Kaza ve Kadere iman, Kelime-i Şehadet, Namaz, Oruç, Hac, Zekat) ayrıntılarıyla incelenmiş ve bu konuların Alevi-Bektaşî Klasiklerinde açıkça ifade edilmiş olduğu görülmüştür. Alevi kültürü ile yetişmiş öğrenciler tarafından bakılacak olursa İDKAB öğretim programındaki inanç ve ibadet konuları, öğrencilerin beklentilerine cevap verebilecek kapsamdadır.

Yapılan bu çalışmada Alevilik alanında yazılan birtakım eserlerin dipnotsuz olduğu, içerik bakımından tutarsızlıklar içerdiği, aynı zamanda öznel yargılar içerdiği için bu kaynakların geçerlilik ve güvenilirliği ile ilgili problemler bulunduğu görülmüş ve bu eserlere çalışmada yer verilmemiştir.

İDKAB öğretim programına yönelik eleştirilerle ilgili öneriler de şu şekilde sıralanabilir:

1. Çalışmada referans alınan eserler belli bir dönemi kapsamaktadır. Bu çalışmanın devamı olarak ayrılıkların başladığı noktaya inilmeli, Hz Ali'nin inanç ve ibadet esaslarını ne şekilde yaşadığı ortaya konulmalıdır.

2. Alevi kültürü ile yetişen öğrencilerin İDKAB dersinden beklentileri alan taramasıyla, ideolojik duygulardan uzak bir şekilde tespit edilmeli ve bu öğrencilerin geçmiş kaynaklarıyla buluşturulması sağlanmalıdır.

3. İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet öğrenme alanlarında Hz. Ali'nin yaşantısından kesitler sunulurken Alevi kültürü ile yetişen öğrencilere bu konular daha ilgi çekici hale getirilmelidir.

4. Alevi kültürünü ülkemize taşıyan Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli gibi topluma mâl olmuş kişilerin dini yaşantılarına İDKAB kitaplarının inanç ve ibadet öğrenme alanlarında da yer verilmelidir.

5. Alevilik alanında yazılan eserlerin hazırlık süreçlerine daha çok özen gösterilmeli ve kaynak gösterilmeksizin sübjektif yaklaşımlarla yazılan eserlere yer verilmemelidir.

6. Araştırmanın kapsamının sınırlandırılması açısından konu İDKAB öğretim programının inanç ve ibadet öğrenme alanlarıyla sınırlı tutulmuştur. Bu alanda yapılacak olan farklı bir çalışmada da “ahlak” konusu üzerinden bulgulara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıköz**, Kamile Ün, Aktif Öğrenme, Biliş Yayınları, 9. Baskı, İzmir, Ocak, 2007
- Altaş**, Nurullah, Öğretmen El Kitabı (Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi) Dem Yayınları, İstanbul, 2007
- Altınok**, Baki Yaşa, Hızırname, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007
- Almaz**, Recep, İlköğretim Okullarındaki Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi, Sakarya, 2003
- Arpağuş**, Hatice Kelpetin, “Kelime-i Tevhid” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2002, c.25
- Ay**, Mehmet Emin, Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza, Nil yayınları, İzmir, 1994
- Aydınlı**, Osman, Fütüvvetname-i tarikat, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011
- Baş**, Türker, Akturan, Ulun, Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013
- Bozkurt**, İbrahim, Günümüz Alevi Dedelerinin Eserlerine Göre Alevilik, İstanbul, 2009
- Bozkurt**, Fuat Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik Kapı yayınları 2005
- Bozkuş**, Metin Sivas Aleviliği, Fakülte Yayınları, Isparta, 2006
- Bilgili**, Fatih Menderes, Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler, Beyan Yayınları, İstanbul, 2005
- Çelebi**, İlyas, “Kelime-i Şehadet” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2016, c. Ek-2
- Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, Ankara, 2018
- Doğan**, Pınar Usta, Din Öğretim Modelleri ve Mezhepler Üstü Bir Program Tasarımının Nitelikleri (Doktora Tezi), Ankara, 2015

Doğan, Recai, Cemal Tosun, İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar İçin DKAB Öğretimi (Özel Öğretim Yöntemleri), Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003

Duran, Hamiye, Besmele Tefsiri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012

Ekinci, Mustafa, Aleviliğin Temel Kaynaklarından Biri Olan Buyruk'un İman ve İslam Esasları açısından, Değerlendirilmesi Harran Ü. İlahiyat Fakóltesi Dergisi, sayı:13, Ocak- Haziran, 2004

Elmas, Betül, 6. Sınıf Din kólütürü ve Ahlak Bilgisi Dersi müfredatının "İnanç, Hz Muhammed, Ahlak" Öğrenme Alanı Öğrenci Kazanımlarını öğretmen Tarafından değerlendirilmesi, Konya, 2017

Engin, İsmail, Engin Havva, Alevilik, İstanbul, 2004

Erden, Münire, Eğitimde Program Değerlendirme, Anı Yayınları, Ankara, 1998

Erkal, Mehmet, "Zekat" DİA, TDV Yayınları, Ankara, 2013, C.44

Ertürk, Selahattin, Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yayınları, Ankara, 1982

Fığlalı, Ethem Ruhi, Türkiye'de Alevilik-Bektaşılık, Selçuk Yay, Ankara, 1991

Genç, M. Fatih, Öğretmenler Gözüyle İDKAB Dersinde Değerler Eğitim, 1. Basım, Etüt Yayınları, Eylül, Samsun, 2013.

Gökçe, Cüneyt, "Berzah" DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, c. 5

Gündüz, Şinasi, Yaşayan Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007

Güzel, Abdurrahman, Dil-Güşa, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009

Güzel, Abdurrahman, Sarayname, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010

Harman, Ömer Faruk, "Hac" DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, C. 14

İDKAB Program Kılavuzu, MEB, Ankara, 2010

İdare Mahkemesi, Esas No:2005/1804

Küçükbaşcı, Mustafa Sabri , “Seyyid”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2004, C. 37

Küçükdağ, Yusuf, Türk Aleviliği Araştırmaları, Çizgi Kitabevi, Konya, 2010

Kaleli, Lütfi, Binbir Çiçek Mozaigi Alevilik, Can yayınları, 2008

Kaplan, Doğan, Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik, TDV Yayınları, Ankara, 2010

Kaplan, Doğan, Şeyh Safi Buyruğu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015

Kocaer, Abdullah Feyzi, Müslim (Muhtasar), Hüner yayınları, Konya, 2005, İman 8

Kutlu, Sönmez, “Mezhep”, İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü, C.2

Kutlu, Sönmez, Çağdaş İslami Akımlar ve Sorunları, Fecr Yayınları, Ankara 2011

Kurt Fatma, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim sürecinde Alevilik Öğretimi, Erzurum, 2016

Ocak, Ahmet Yaşar, “Alevi”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 2, 1989

Ocak, Ahmet Yaşar, “Bektaşilik”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 5, 1992

Onarlı, İsmail, Arap Aleviliği, Etik Yayınları, İstanbul, 2006

Onarlı, İsmail, Alevilikte Cem ve Musahiplik Nedir? Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul, 2003

Öz, Baki, Bektaşilik Nedir? (Bektaşilik Tarihi), Dergah Yayınları, İstanbul, 1997

Özervarlı, M. Sait , “Melek”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 29, 2004

Patton, M. Q., Qualitative Research And Evaluation Methods, Sage Publications, London, 2002

Sinanoğlu Mustafa, “İman”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 22, 2000

Sinanoğlu, Mustafa, “İslam” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C.23, 2001

Selçuk Mualla, Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, MEB Basımevi, İstanbul, 2000

Sezgin, Abdülkadir, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990

Söğüt, Salim, “Hac” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 14, 1996

Söylemez, Mehmet Mahfuz, Destan-ı İbrahim Edhem, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011

Subaşı, Necdet, Modern Alevilik Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları, İslamiyat IV, İstanbul, 2001

Subaşı Necdet, Alevi Modernleşmesi, Kitabiyat, Ankara, 2005

Sümer, Faruk, “Tahtacı”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 39, 2010

Şanlı, Hasan, Alevilik ve Kurban Can yayınları, İstanbul 2001

Şaşmaz Aytuğ, Aydagül Batuhan, Tüzün Işık, Aktaşlı İrem, Türkiye’de Din ve Eğitim Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2011

Topaloğlu, Bekir, “Ahiret” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C.1, 1988

Topaloğlu, Bekir, “İslam” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C.23, 2001

Tosun, Cemal, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem A Yayınevi,5. Baskı, Ankara, 2011

Tosun, Aybiçe, Günümüzde Alevilerin Din eğitimi ve Öğretiminden Beklentileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Turan, Ahmet, Anadolu Alevileri-Kızılbaşlar, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992

Turan İbrahim, İnkardan Diyaloğa Türkiye’nin Alevilik Politikaları, İdil Yayıncılık, İstanbul, 2017

- Tümer**, Günay, “Din”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 9, 1994
- Uçar**, Ramazan, Alevilik- Bektaşilik, Aziz Andıç yayınları, Ankara, 2006
- Uludağ**, Süleyman, “ Dede “ DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 9, 1994
- Ünal**, İlhami, Alevilerin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinden Beklentileri (Ankara Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Van, 2010
- Ünlüer**, Ceyhun, Muhammed bin Hanefiyye Cengi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010
- Üzüm**, İlyas Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik, İstanbul 2009
- Üzüm**, İlyas, “Mezhep”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 29, 2004
- Üzüm**, İlyas , “Kızılbaş”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 25, 2000
- Varış Fatma**, Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri, Alkım Kitapçılık, Ankara, 1994
- Varış Fatma**, Programlara ilişkin temel kavram ve tanımlar, eğitim Bilimlerinde Çağdaş gelişmeler, A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1991
- Varlık**, Ağa Ali İslamiyet’in Özü ve Alevilik Bektaşilik, Can yayınları, 2000
- Yaşaroğlu**, M Kamil, “Kaza” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 25, 2002
- Yaşaroğlu**, M. Kemal , “Namaz” DİA. TDV Yayınları, İstanbul, C. 32, 2006
- Yaman**, Ali, Alevilik Kızılbaşlık Tarihi Kalipso lük Yayınları, İstanbul, 2012
- Yaman**, Ali, Orta Asya’dan Anadolu’ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik, Elips Kitap, Ankara, 2006
- Yaman**, Ali, Kızılbaş Alevi Ocakları, Nokta Yayınları, İstanbul, 2012
- Yaman**, Mehmet, Alevilik (İnanç-Edeb-Erkan), Garip Dede Türbesi Yayınları, İstanbul, 2007

Yavuz, Yusuf Şevki, “Kader” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 24, 2001

Yavuzer, Haluk, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999

Yıldırım, Suat, Kur’an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali, Define yayınları, 2013

Yıldız, İlhan, DKAB Dersi Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?, Tubav Bilim Dergisi, 2009, Ankara, 2009

Yılmaz Hüseyin, “Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, Sivas 2009.

Yılmaz, Ali, Akkuş, Mehmet, Öztürk, Ali, Makalat, S., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013

Yitik, Ali İhsan, “Tenasüh” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, C. 40, 2011

Yitik, Ali İhsan, “Oruç” DİA, TDV Yayınları, Ankara, C. 33, 2007

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Süleyman ÖZKAN	İmza:		
Doğum Yeri:	Taşköprü			
Doğum Tarihi:	02/02/1986			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Kızılcaören Köyü	5 yıl	Taşköprü	1993-1997
Ortaöğretim	Belediye Ortaokulu	3 yıl	Taşköprü	1997-2000
Lise	Taşköprü İmam Hatip	4 yıl	Taşköprü	2000-2004
Lisans	Selçuk Üniversitesi	4 yıl	Konya	2006-2010
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bil. Fakültesi	8 yıl	Konya	2011-2019
İş Deneyimi:	Milli Eğitim Bakanlığında 2010 yılından itibaren Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak çalışmaktayım.			
İlgi Alanları:				
Aldığı Ödüller:				
Tel:	506 987 72 14			
Adres	Selçuklu/ KONYA			
Ekleme istediğiniz hususlar				